

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NEBEVÎ SÜNNETE GÖRE
EĞİTİMDE TEŞVİK VE CEZALANDIRMA
YÖNTEMLERİ

Zekeriya ATİLLA

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Ali KARAKAŞ

Mardin 2020

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

NEBEVÎ SÜNNETE GÖRE
EĞİTİMDE TEŞVİK VE CEZALANDIRMA
YÖNTEMLERİ

Zekeriya ATİLLA

Tez Danışmanı

Doç.Dr. Ali KARAKAŞ

Mardin 2020

T. C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 18800022 numaralı öğrencisi Zekeriya ATİLLA'nın hazırladığı “Nebevî Sünnete Göre Eğitimde Teşvik ve Cezalandırma Yöntemleri” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 23/12/2020 Çarşamba Günü saat 16:00’da yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan _____

Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZÇELİK

Üye _____

Doç.Dr. Ali KARAKAŞ (Danışman)

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Hikmetullah ERTAŞ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2020

Doç. Dr. Ziya POLAT

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	3
IV. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1. NEBEVİ SÜNNETE GÖRE EĞİTİM YÖNTEMLERİ.....	8
1.1. İSLÂM TARİHİNDE EĞİTİM.....	8
1.2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) GENÇLER VE ÇOCUKLARLA İLİŞKİSİ.....	9
1.2.1. Muallim Muhammed'in (s.a.v.) İnsan Sevgisi	12
1.3. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) EĞİTİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	17
1.4. ÖĞRENCİLERİN TEŞVİK EDİLMESİ VE İYİ MUAMELE GÖRMESİ.....	22
1.5. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) ÖĞRETİM METODLARI	30
1.5.1. Eğitim ve Öğretimde Metod Kavramı.....	30
1.6. BİR EĞİTİMCİ OLARAK HZ. MUHAMMED (S.A.V.).....	42
1.7. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİNDEKİ İLKELERİ VE EĞİTİM UYGULAMALARI	47
1.7.1. Bireysel Farklılıklar İlkesi.....	47
1.7.2. Sevgi İlkesi	48
1.7.3. Tedricilik İlkesi.....	48
1.7.4. Zamanlama İlkesi.....	49
1.8. HZ. MUHAMMED (S.A.V.) ÖRNEKLİĞİNDE BAŞARILI BİR EĞİTİMCİNİN ÖZELLİKLERİ.....	49
1.8.1. Adil ve Yumuşak Bir Mizaca Sahip Olması	50
1.8.2. Sevgi ve Merhamet Esaslı Eğitime Sahip Olması.....	51
1.8.3. Sorumluluk ve Yetki Vermesi	52
1.8.4. Münasib Hitab Tarzını Seçmesi.....	52
1.8.5. Güzel Yaşantısı ve Büyük Ahlakıyla Öğretmesi.....	53
1.8.6. Önünde Cereyan Eden Bir Olaya Susması ve Onaylamasıyla Öğretmesi	53

1.8.7. Eğitimde, İtidalli Olması.....	54
1.8.8. Öğretmek İçin Uygun Durumları Kullanması.....	54
1.8.9. Öğrettiğini Yeminle Tekit Etmesi.....	55
1.8.10. Bayanlara Öğretmeye Önem Vermesi.....	56
2.NEBEVİ SÜNNETE GÖRE YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTME	57
2.1. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞ KARŞISINDAKİ TAVRI	57
2.2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEDE İLKELERİ	67
2.2.1. İnsanı Saygın Görülmesi.....	68
2.2.2. Yanlış Davranışları İsim Zikretmeden Söylemesi.....	68
2.2.3. Hataları Düzeltirken Tedrîcîlik Metodunu Kullanması.....	69
2.2.4. Toplumsal ve Bireysel Ayrımı Gözönünde Bulundurması.....	70
2.2.5. Getirdiği İkelere Bizzat Kendisinin Uyması	71
2.3. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEDE KULLANDIĞI METODLAR	71
2.3.1. Yanlış Davranışları Düzeltmede Soru Sorma Metodu.....	72
2.3.2. Yanlış Davranışları Düzeltmede Takrir Metodu	73
2.3.3. Yanlış Davranışları Düzeltmede Temsil Metodu	74
2.3.4. Yanlış Davranışları Düzeltmede İknâ Metodu	75
2.3.5. Nasihatla Yanlış Davranışı Düzeltme Metodu.....	76
2.3.6. Yanlış Davranışları Düzeltmede Gösteri Metodu.....	78
2.3.7. Tartışma ile Yanlış Davranışları Düzeltme Metodu	79
2.3.8. Yanlış Davranışları Düzeltmede Terğîb ve Terhîb Metodu	80
2.3.9. İkaz Etme ile Yanlış Davranışları Düzeltme Metodu	82
2.4. NEBEVİ SÜNNETİN EĞİTİMDE UYGULANACAK CEZAYA YAKLAŞIMI	82
2.4.1.Eğitimde Ceza Uygulamanın Nebevi Sünnete Göre Dayanağı.....	84
2.4.2. Ceza Uygulamada Dikkat Edilecek Hususlar	87
2.4.4.Ceza Sonrası Yapılması Gerekenler	90
2.5. NEBEVİ SÜNNETE GÖRE EĞİTİMDE KULLANILAN CEZA YÖNTEMLERİ	92
2.5.1. Eğitimde Uyarma	92
2.5.2. Yüze Vurmak Yerine Genelleme Yapmak.....	96
2.5.3. Psikolojik ve Bedensel Cezalandırma Yöntemleri.....	97
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ	116

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin en büyük problemlerinin başında eğitim ve bireylerin eğitime yönlendirilmesinde yaşanan sıkıntılar olmuştur. Tarih boyunca eğitime önem veren ve eğitim alanında sağlıklı ve doğru yöntemler kullanarak bu alanda başarı gösteren toplumlar refaha ermiş ve büyük başarılarla imza atmıştır. İnsanlığa takdim ettiği kutlu mesajı ile hayatın her safhasına değer katan Hz. Muhammed (s.a.v.), eğitim-öğretime de büyük önem vermiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) toplumu eğitirken kullandığı metodları ile günümüz pedagoji ilmi birbirine yaklaşmıştır. Bu yöntemler, günümüz eğitim sistemine takdim edildiğinde, o gün gerçekleştirdiği etkiyi bugün de gerçekleştirecektir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vazifesi, Allah'tan aldığı mesajları beşeriyete tebliğ etmektir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.), tebliğ görevini, bir eğitim görevi olarak algılamış ve görevi yerine getirmiştir. O, "*Mübelliğ Peygamber (s.a.v.)*", "*Öğretmen Peygamber (s.a.v.)*" olarak görev yaptı. Bu kutlu vazifeyi son derece iyi bir şekilde başarıyla yerine getirdi. Bu başarısı tabiki uyguladığı yöntemlere bağlı olup bu yöntemlerin çok iyi tahlil edilip, nedenlerinin bilirlenmesi gerekir. Ancak bu şekilde günümüz eğitim sisteminde yaşanan çıkmazların önüne geçilebileceğine inanıyoruz. Hz. Muhammed (s.a.v.) pedagojik kurallar dahilinde eğitmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) toplumun geleceği olan yenesilin eğitimine özel bir önem vermiştir. Onlara ulaşabilmesi için gönüllerini, sevgilerini kazanması gerekiyordu. Çünkü gönlüne girilemeyen bir çocuğun eğitilmesi mümkün değildir. Bunun bilincinde olan Hz. Muhammed (s.a.v.), minik muhataplarının kalplerine girebilmesini sağlayan, bugünkü çağdaş eğitimin sisteminin de doğruladığı eğitim metodlarını kullanmaktaydı. Bu çalışmamızda öncelikli amaç, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yetişkin ve çocuk eğitiminde kullandığı eğitim metodlarını ele almak ve eğitimin her aşamasında kullandığı teşvik ve cezalandırma metodlarını ortaya koymaktır.

Tezimiz giriş, birinci ve ikinci bölüm ile sonuç kısmından oluşmaktadır. Çalışmamız boyunca rehberliğini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Ali KARAKAŞ hocamıza sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca ders döneminde ve tez çalışması sürecinde bizlere katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZÇELİK, Dr. Öğr. Üyesi Cêsîm Eymen ED-DÛRÎ ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Kâmil KARABELLÎ hocalarımıza ve desteklerini esirgemeyen dönem arkadaşlarıma şükranlarımı borç biliyorum. Bu mütevazı çalışmamızın İslam toplumunun eğitim sistemine olumlu katkı sağlamasını Cenab-ı Allah'tan temenni eder, bu çalışmanın başka çalışmalara ilham kaynağı olmasını dilerim.

Zekeriya ATİLLA / Mardin 2020

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

NEBEVİ SÜNNETE GÖRE

EĞİTİMDE TEŞVİK VE CEZALANDIRMA YÖNTEMLERİ

Zekeriya ATİLLA

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

2020: 127 Sayfa

“*Nebevi sünnete göre eğitimde teşvik ve cezalandırma yöntemleri*” adlı bu çalışma, giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, Muhammed, eğitim, eğitimde teşvik, ceza ve ecir gibi bazı kavramlar açıklanmıştır. Daha sonra Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sahabeye ve özellikle çocuklara karşı tutumu üzerinde durulmuştur. Ayrıca tarihi gelişim içinde Arap toplumundaki ve diğer toplumlardaki eğitime bakış açısı ele alınmıştır. Birinci bölümde, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) çocuk ve insan sevgisi, onlara karşı şefkati, onları eğitirken uyguladığı sevgiye dayalı teşvik ve ödül içeren eğitim metodları, yetişkin sahabileri eğitirken kullandığı eğitim metodları, teşvikler ve elde ettiği olumlu sonuçlar belirtilmiştir. Bu metodları uygularken önplana çıkardığı ilkelerden bahsedilmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) câhiliye zümresini, medenî bir topluluk düzeyine getirirken, kullandığı metodlar üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sahabeyi eğitirken, yaptıkları hatalı davranışlara karşı onlara gösterdiği tepkiler ve uyguladığı cezalar, bu cezaların sonuçları ve tarih boyunca eğitimde kullanılan, hatalara karşı cezalandırma yöntemlerinden örnekler verilmiştir. Sonuç kısmında ise Nebevi Sünnete göre eğitimde kullanılan teşvik ve cezalandırma yöntemlerinin eğitim sistemine etkisi ve sonuçları ele alınmış ve bu yöntemlerin günümüz eğitim sistemine ışık tutması üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed (s.a.v.), Eğitim, Teşvik, Ceza, Ecir.

ABSTRACT

Master Degree Thesis

ACCORDING TO THE PROPHETIC GUIDANCE (NABAWI SUNNAH)
ENCOURAGEMENT AND PUNISHMENT METHODS IN EDUCATION

Zekeriya ATILLA

Mardin Artuklu University

Graduate Education Institute Department of

Basic Islamic Sciences

2020: 127 Pages

This study titled “Methods of encouragement and punishment in education according to the Nebevi Sunnah” consists of an introduction, two sections and a conclusion. In the introduction part, some concepts such as Prophet, Companions, encouragement, punishment and incentives (reward) in education are emphasized. Then, the attitude of the Messenger of Allah (s.a.v.) towards the Companions and especially towards the children is emphasized. Also, in the historical development, the point of view of education in Arab society and other societies has been emphasized. In the first section, Messenger of Allah (s.a.v.) Mohammed's love of children, compassion towards them, love-based incentives and rewards, training methods, incentives and positive results he obtained while training adult companions are discussed. While applying these methods, the principles he adopted are mentioned. While making the ignorance society a civilized society, the methods applied by the Prophet Mohammed are emphasized.

In the second section, while Prophet Mohammed was training the Companions, the reactions he showed to them against the wrong behaviors they made and the punishments he applied, the results of these punishments and examples of the methods of punishment against errors used in education throughout history are given. In the conclusion, the effects and the results of the incentive (encouragement) and punishment methods used in education system according to the Nabawi Sunnah have been discussed and these methods shed light on the education system of our day.

Keywords: Holly Muhammed, Education, Incentive, Punishment, Reward.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: bin/oğul
Bkz.	: bakınız
b. y.	: basımevi yok
c.	: Cilt
çvr.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hz.	: Hz.
haz.	: Hazırlayan
MAÜ	: Mardin Artuklu Üniversitesi
M.	: Miladi
nr. / no	: Numara
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm
r.a.	: Radiyallahu Anh
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa sırası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thr.	: tahrir eden
thk.	: tahkik eden

tlk.	: ta'lik/ekleme yapan
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarihsiz
ysz.	: basım yeri yok
tsz.	: basım yılı yok
yy.	: basım evi yok
yay.	: yayınları
v.b	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vdğ.	: ve diğerleri
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

I.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Tarih boyunca toplumlar için hayati önem taşıyan eğitim ve eğitimde motivasyon problemidir. Bu probleme, nebevi sünnetteki naslar ele alınarak sağlıklı bir çözüm ortaya koymak çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Çalışmamız, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimde kullandığı metodlar esas kabul edilerek tamamlanmıştır. Ayrıca çalışmamız, "ecir ve ceza" kavramları, İslam'da Eğitim, Din Psikolojisi, Eğitim Psikolojisi, Din Eğitimi ve Temel Eğitim Bilimleri'nin tamamını kapsamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltmede uyguladığı ilke ve metodları, eğitim bilimlerinin verileri ışığında beşeriyete sunduğu yüce mesajı ile toplumsal yaşamın her alanına değer katmıştır. Buna bağlı olarak çalışmamız, Hz. Muhammed'in (s.a.v.), eğitime ne kadar önem verdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmamızda eğitimde son derece etkili olan nebevî sünnetteki metodlar açık ve net bir şekilde vurgulanmaya çalışılmıştır.

Eğitimcilerin genel kanaatine göre öğretmenin görevlerinden bazıları; öğrencilerinin ahlâki gelişimini sağlamak, olumsuz zihni saplantılardan kurtarmak, gelişimlerdeki olumsuz yönelimleri ve yanlış davranışlara düşenleri düzeltmektir. Ancak zaman zaman öğretmenlerin öğrencileri cezalandırma yöntemleri konusunda hayrete düşürücü anormal vakalar olduğu dile getirilmektedir. Konunun önemine binaen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim ile ilgili uygulamaları ve rehber niteliğindeki üslubu bu çalışmada ele alınmıştır. Eğitimde kullandığı ceza ve teşvik yöntemleri incelenmiştir. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.), İslam dininde ilk öğretmendir. Allah (c.c.) ona uymamızı, onun yolunda gitmemizi emretmiştir.

Bu çalışmanın amacı, son derece başarılı olduğu net bir şekilde ortada olan nebevi sünnetin eğitimde kullandığı teşvik ve cezalandırma metodlarının, günümüzün eğitim problemlerine yeni bir bakış açısı kazandırmasıdır. Yine bu çalışmamız, günümüz eğitimcilerine, nebevi sünnet ışığında sağlıklı bir metod sunmayı amaçlamaktadır. Öğretmenler, muhatapları olan öğrencileri yanlış tutumlardan alıkoyacak, sağlıklı ve doğru bir şekilde gelişmelerine katkı sağlayacak eğitim metodlarına ihtiyaç duyarlar. Onları doğru bir şekilde eğitmek adına öğretmenlerin doğru eğitim yöntemlerine sahip olması gerekir. Bu konuda Hz. Muhammed'in (s.a.v.), ashabının eğitiminde kullandığı teşvik yöntemleri ile hata yaptıklarında onlara uyguladığı cezalara ulaşmak için sâhîh hadislere başvurulması amaçlanmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezimiz bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarıyla sınırlandırılmıştır. “*Nebevi Sünnete Göre Eğitimde Teşvik ve Cezalandırma Yöntemleri*” isimli çalışmamızda, dokümantasyon, okuma (Çalışma konusu ile ilgili kaynakların taranması ve araştırılması, konu ile ilgili sahih hadislerin toplanması), tanımlama (Toplanan bilgilerin tasnifi, tahlili ve açıklaması) metodları kullanılmıştır. Konumuz ile ilgili ayet ve hadisler toplanmış, ihtiyaç çerçevesinde hadislerin şerhlerine başvurulmuştur. Konu hakkında yazılan eserler incelenmiş, daha sonra eğitim psikolojisi, çocuk psikolojisi vb diğer eğitim bilimlerinden faydalanarak bu bilgileri düzenlemeye çalışılmıştır. Konu ile ilgili kavramlar farklı kaynaklardan derlenmiş ve bu kavramların analizleri üzerinde durulmuştur. Geleneklerin eğitim üzerindeki etkisine değinilmiştir. İslam medeniyeti ve diğer medeniyetlerin eğitime verdikleri önem ve olumlu-olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak verilere dayanarak, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitimde teşvik ve ceza bağlamında uyguladığı metodlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim öğretime verdiği öneme binaen, eğitim metodları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. En başta temel hadis kaynakları olan Sahih-i Buhârî, Sahih-i Müslim, Sünen ve Müsnedlerden oluşan Kütüb-i Sitte kaynak bakımından çalışmamızın esasını oluşturmaktadır. Bu muteber kaynakların yanında yakın geçmişte yapılan çalışmalarından birisi ve en önemlisi olan 20. yüzyıl âlimlerinden Abdulfettah ebû Ğudde'nin (ö.1997), "*er-Resûlü'l-Muâllim*" adlı eseridir.¹ Başka bir önemli çalışma da Prof. Dr. Abdullah Özbek'e aittir.²

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim yöntemleri ile ilgili daha önce birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları, Şakir Gözütok'un "*Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine Dönemindeki Hadislerinde Uyguladığı Eğitim Metodları- Buhari ve Müslim örneği*"³ adlı doktora çalışması, Selçuk Çoşkun'un "*Hz. Peygamber'in Sünnetinde Yetişkinlerin Eğitimi*"⁴ adlı yüksek lisans çalışması, Afife Turhan'ın "*Hz. Peygamber'in Hadisleri Işığında Çocuğun Eğitiminde Oyunun Yeri*"⁵ adlı yüksek lisans çalışması, Saadettin Özdemir'in "*Din Eğitiminde Soru-cevap Metoduyla Öğretimde Hz. Peygamber Örneği*"⁶ adlı çalışması ve Abdurrahman Ece'nin "*Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu*"⁷ adlı makale çalışmasıdır. Bu çalışmalar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) genel manada eğitim metodlarını ele almıştır. Ancak çalışmamızda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimde kullandığı teşvik ve cezalandırma yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Yakın geçmişte yapılan çalışmalar genellikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çocuklar ve yetişkinler eğitiminde uyguladığı teşvik edici yöntemler ele alınmıştır. Ancak başka bir bakış açısıyla, özellikle yetişkin eğitiminde, yanlış ve hatalı davranışlara karşı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uyguladığı caydırıcı yöntemler konusunda çalışma yapmanın gerekliliği ortadadır. Bu açıdan İslam dünyasında bu konuda yazılmış eserler çalışma kaynaklarımız arasına katılmıştır.

¹ Abdulfettah Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, trc. Enbiya Yıldırım, Otto Yayınları, Ankara, 2017.

² Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra Yayınları, Konya, 1994.

³ Şakir Gözütok, *Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemindeki hadislerinde uyguladığı eğitim metodları- Buhârî ve Müslim örneği*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1992.

⁴ Selçuk Çoşkun, *Hz. Peygamber'in sünnetinde yetişkinlerin eğitimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996.

⁵ Afife Turhan, *Hz. Peygamber'in hadisleri ışığında çocuğun eğitiminde oyunun yeri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

⁶ Saadettin Özdemir, *Din Eğitiminde Soru-Cevap Metoduyla Öğretimde Hz. Peygamber Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, sayı:10, Isparta, 2001.

⁷ Abdurrahman Ece, *Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu*, 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:6, sayı:10, Kilis, 2019.

Konunun önemi ve devamlı güncel olması, süreç içinde yeni çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

IV. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışma konusunun mahiyetini oluşturan kavram ve ıstılahların anlamlarını ortaya koymak, konunun daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır. Bu bölümde, çalışmada yer alan kavramların genel manaları kısaca ele alınıp kavramlar arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

Tebliğ: Sözlükte, götürmek, taşımak, bildirmek ve ulaştırmak demektir.⁸ İstılahta ise, Nebilerde olması gereken sıfatlardan biri olup, Nebilerin vahiyle Allah'tan (c.c) gelen ilâhî hükümlerin hiçbirini eksiltmeden, gizlemeden ve herhangi bir eklemeye bulunmadan aynı şekilde muhataplara bildirmesine denir.⁹ Aktarılmak istenen mesajın karşıdaki kişide kalıcı olması ve davranış değişikliğine itmesi için, yöntem, kişiyi düşünmeye yöneltmeli ve o kişinin harekete geçmesini sağlamalıdır. Metodlu çalışma yapılmadıkça veya uygun metodlar takip edilmedikçe iyi bir öğretim ve verimli bir tebliğ yapılamaz, yapılan tebliğ amacına ulaşamaz.¹⁰ Bu özet bilgiler tebliğin öğretimle ilişkisini ortaya koymaktadır.

Eğitim: Sözlükte bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, nesneyi gerçek haliyle bilmek manasındaki ilm kökünden türeyen ta'lim, birine ders vermek, bilgi öğretmek demektir¹¹. Eğitim, kişinin davranışlarında, kendi yaşamı yoluyla, bilinçli olarak, istendik değişikliği oluşturma sürecidir. Arapça'da öğretimin karşılığı olarak tâlim, eğitimin karşılığı olarak terbiye kullanılmaktadır. Bu kullanımın İslami literatürde de kullanıldığını görmekteyiz.¹²

Bilgiyi öğretme işini gerçekleştirene “muallim”, bilgiyi alan kişiye “müteallim” denir.¹³ “Gözetmek, korumak, yükseltmek, ıslah etmek,” anlamındaki rabv “rebâ-yerbû” kökünden oluşan terbiye terimine “çocuğu veya bitkiyi besleyip büyütmek, geliştirmek” anlamı verilir. Çoğulu ise “rebven ve rubuvven” şeklindedir.¹⁴ Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), terbiye terimini “bir nesneyi en mükemmel derecesine varıncaya kadar kademe

⁸ Muhammed Ebû Bekr b. Abdilkadir er-Râzî, Muhtârû's-Sihâh, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 63.

⁹ Fikret Karaman, “Tebliğ”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 639.

¹⁰ Mehmet Şanver, *Dini tebliğ ve Öğretimde Metodun Önemi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Bursa, 2000, cilt:9, s. 436.

¹¹ Ziya Kazıcı, “Ta'lim”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. XXXIX, s. 545.

¹² Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el- Müfredat*, “alm”, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010, s.596.; Kazıcı, “Ta'lim”, *DİA*, c. XXXIX, s. 546.

¹³ Kazıcı, “Ta'lim”, *DİA*, c. XXXIX, s. 546.

¹⁴ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “rbv”, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, s.126.

kademe inşa etmek”¹⁵ şeklinde tanımlamıştır. Kadî Beydâvî (ö. 685/1286), ise “bir şeyi kademe kademe geliştirerek mükemmele ulaştırmak” şeklinde açıklayarak bütün canlılar için geçerli olduğunu anlatır.¹⁶

Öğretme yolları; öğretim yöntemi, öğretme yaklaşımı ve öğretim tekniklerinden oluşur. Öğretme yaklaşımı, öğretimde hedeflere ulaşabilmek için, bütün öğrenme durumları göz önünde tutularak, yöntemlerin belirlenmesine sebep olan genel bir öğretme metodudur.¹⁷

Öğretim yöntemi, öğretimde hedeflere ulaşabilmek için, usullerin, işlenecek konunun, kaynakların, araç ve gereçlerin bütünlük içinde düzenlenerek uygulamaya sunulmasında izlenen bir öğretme metodudur. Öğretim tekniği, öğrencilere belli bir bilgiyi sunmada, öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesinde takip edilen yoldur.¹⁸

Mükâfaat / Ödül: Mükafaat, iyi tutum ve davranışların karşılığı, sevap anlamında bir terimdir. Ödül, bir başarı veya yapılan iyilik karşılığında verilen armağandır.¹⁹

Ecir: Sözlük manası olarak bir şeye karşılık ücret ödemek, ödüllendirmek anlamında masdar, ayrıca “ücret” veya “ödül” manasında isim şeklinde geçer. İki kullanıma bağlı olarak “mehir” ve “bir şeyi kiraya vermek” anlamlarına da gelir.²⁰ İslâm literatüründe ecir mânevî ve uhrevî mükafaat, ücret ise dünyevi konulardaki ödül olarak geçmektedir.²¹

Ecir, dünyevi ve uhrevî amellerin karşılığının insana dönmesidir.²² Kur’ân’ı Kerim’de: “Benim ecrimi verecek olan sadece Allah’tır.”²³ “Ona dünyada ecirini verdik ve şüphesiz o, ahirette Salihlerdendir.”²⁴ “İman edenler için ahiret eciri daha üstündür.”²⁵ şeklinde geçer.

Hadislerde ise “ecir” kelimesi imana ve salih amellere karşılık öbür dünyada verilecek olan ödül, namaz kılmak, ilim tahsil etmek, Allah yolunda cihad etmek, herhangi bir işte çalıştırılan işçiye ödenecek ücret, işçi ücreti, anlamında kullanılmıştır.²⁶

Ecir, ceza ve sevap kelimeleri arasında mana benzerliği bulunmaktadır. Bu kelimeler arasında fark olduğunu belirten âlimler de vardır. Buna göre ecir daha çok yararlı işlere verilen

¹⁵ İsfahâni, *Müfredat*, “rbv”, s.864.

¹⁶ Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013, c.I, s.7.

¹⁷ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Öğretimde Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s.6.

¹⁸ Aydın, *Din Öğretiminde Öğretimde Yöntemler*, s.6.

¹⁹ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009, s.805.

²⁰ Muhiddin Bahçeci, “Ecir”, *DİA*, İstanbul, 1994, c.X, s. 383.

²¹ Bahçeci, “Ecir”, *DİA*, c.X, s. 384.

²² İsfahâni, *Müfredat*, s.68.

²³ Yunus, 10/72.

²⁴ Ankebut, 29/27.

²⁵ Yusuf, 12/57.

²⁶ Nesâî, *Sünen*, Hac, 5, hadis no:1205.

karşılığı ifade etmektedir. Ceza, iyi veya kötü olsun tüm durumlara verilen karşılık manasına gelir. Sevap ise yalnız âhiret ödülü olarak kabul edilmiştir.²⁷

Hata: “*Hatîe*” fiilinin masdarı olan terim sözlükte; sevâbın tersi,²⁸ hata yapmak, yanılmak, doğru yoldan ayrılmak veya günaha girmek, isim olarak da kusur, yanlış, aynı kökten gelen “*hatîe*” ve “*hut’ü*” kasten ve bilerek yapılan günah (zenb)²⁹ “*hâtî*”; kasten günah davranışı yapan kişi³⁰ demektir.

Ceza: Sözlükte “Bir şeyin karşılığı ve bedeli”, masdar olarak da “iyi veya kötü olan bir davranış veya fiilin uygun karşılığını vermek” anlamına gelir.³¹ İslâm literatüründe cezanın kelime olarak biri özel, diğeri genel olmak üzere iki anlamda kullanıldığı görülür. Sözlük manasıyla da bağlantılı olan genel manada ceza, uhrevî veya dünyevî açıdan caydırıcı veya özendirici yaptırımdır. Özel manada ise dünya hayatında hukuk sistemi tarafından suçluya tatbik edilecek maddî ve mânevî yaptırımı ifade eder.³² Bu anlamdaki cezayı Arapçada “*ukubet*” terimi karşılamaktadır.³³

Ragip el İsfahani’nin eserinde ceza, zenginlik ve yeterlilik demektir.³⁴ Ceza kelimesinin anlamlarından biri de içerisinde bir şeye karşılık yeterli gelen şeyi taşıyan nesnedir.³⁵ Buna göre yapılan şey iyilik ise karşılığı da iyilik olur, kötülük ise karşılığı da kötülük olur.

Cezalandırma hedef değil, İslâm’ın olmasını istediği şeylerin oluşması ve o şekilde muhafaza edilmesinde başvurulmuş bir araç olarak görülmektedir. Cezalandırmanın amacı, suçun yaygınlaşmasına engel olarak sosyal vicdanı ve sosyal yapıyı korumak, özelde ise suçun oluşmasını önlemek, suçluyu ıslah ve terbiye etmektir. Bu açıdan cezanın caydırıcılığı kadar, eğitici ve düzeltici olması da çok önemlidir. Dinimizde verilecek ceza ile suç arasında dengenin olması istenir. Cezalandırma asıl hedef değil zorunluluktan başvurulmuş bir yoldur. Kur’an ve Sünnet’te varolan kısas ve had cezaları, işlendiği kesin olan suçlar için verilir, başka bir cezaya çevirme veya eksiltme konusunda hâkime karar hakkının bırakılmadığı, tek seçeneekli cezalardır.³⁶

²⁷ Bahçeci, “*Ecir*” *DİA*, c.X, s. 383.

²⁸ İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü’l-Arab*, Dâr-u İhyâi’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut, 1997, c. IV, s.132.

²⁹ İsfahânî, *Müfredat*, s. 156-157.

³⁰ İsfahânî, *Müfredat*, s. 156-157.

³¹ Ali Bebek, “*Ceza*” *DİA*, İstanbul, 1993, c.VII, s. 469.

³² Bebek, “*Ceza*” *DİA*, c.VII, s. 469.

³³ Bebek, “*Ceza*” *DİA*, c.VII, s. 470.

³⁴ İsfahânî, *Müfredat*, s.232.

³⁵ Bebek, “*Ceza*” *DİA*, c.VII, s. 470.

³⁶ Bebek, “*Ceza*” *DİA*, c.VII, s. 470.

Ta'zir: Kısas ve had cezaları dışında kalan, naslarla belirlenmemiş olup takdir ve tayini kanun koyuculara bırakılmış cezalardır. ³⁷

V. EĞİTİM- ÖĞRETİMDE YÖNTEMLER

Eğitimciler, belirlenen yöntemlerle verimli bir eğitim yapmış, öğrencilerin seviyelerine inerek onlarla karşılıklı sevgi saygı ortamını oluşturmuşlardır. Geçmişte eğitimciler, bu konunun önemini idrak etmiş ve eğitimde uygulamışlardır. Böylece ilim ile öğrenciler arasında güçlü bir bağ kurmuşlardır. Bu yöntemler:

Takrir (Anlatma) yöntemi: Konunun eğitimci konumundaki biri tarafından belli bir düzen içerisinde öğrencilere aktarılmasıdır. ³⁸

Dramatizasyon (Rol Oynama) yöntemi: Düşünce, problem veya olay gibi durumların bir gruba, grup içinden seçilen belli kişilerce oyunlaştırılarak canlandırılmasıyla gerçekleştirilen öğretim şeklidir. ³⁹

Tartışma yöntemi: Öğrencilerin öğretmenle veya kendi aralarında tartışarak belli bir sonuca vardıkları bir öğretim metodudur. ⁴⁰

Gösterip yaptırma yöntemi: Bir işlemin uygulanıp yapılmasını, uygulamalı olarak araç gereçlerin çalıştırılmasını gösterip açıklama, öğrencilere uygulama yaptırma yöntemi olup etkili bir öğretim çeşididir. ⁴¹

Problem çözme yöntemi: Sorunun bilimsel yöntemle çözümünü ortaya koyan ve uygulayan kişi sayısına göre bireysel veya grup halinde uygulanan öğretim yöntemidir. ⁴²

Yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi: Kişinin bir şeyleri öğrenmesi için aktif olma durumudur. Bu yöntem, öğrenme sürecinde öğrencinin de öğretime katılmasıdır. Yaparak, yaşayarak öğrenme bu nedenden dolayı son derece önemli bir öğretim yöntemidir. ⁴³

³⁷ Tuncay Paşoğlu, "Ta'zir" *DİA*, İstanbul, 2011, c.XXXX, s. 198.

³⁸ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra ayınları, Konya, 1991, s.213.

³⁹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.213.

⁴⁰ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.214.

⁴¹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.214.

⁴² Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.214.

⁴³ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.215.

1.NEBEVİ SÜNNETE GÖRE EĞİTİM YÖNTEMLERİ

1.1. İSLÂM TARİHİNDE EĞİTİM

İslâm'da eğitimin amacı, erdemli, inançlı, faydalı birey yetiştirmektir. Bu ilke zaman ve mekânla sınırlı olamaz. Nitekim ilk inen Kur'an-ı Kerim âyeti öğrenmeyi ve okumayı emreder.⁴⁴ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uygulamaları da hep bu istikamette olmuştur. Kur'an ve Sünnet'in bu konudaki belirleyici yaklaşımını göz önünde bulunduran Mü'minler daha İslâmiyet'in ilk senelerinden itibaren eğitime çok büyük önem vermişlerdir.

İslâmiyetten önce Hicaz'da basit düzeyde eğitim faaliyetleri mevcuttu. Toplumda mevcut olan bilgiler, şiirle beraber çok basit tecrübe ve gözleme dayalı tıp bilgisi ve kehanetler gibi dar alandaydı. İslâmiyetle birlikte başta Arap toplumunun ve müslüman olan diğer milletlerin önünde geniş ufuklar açıldı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gayretini sadece mânevî saha ile sınırlandırmak imkânsızdır. Bedir Gazvesi'nde esirlerin okuryazar olanların on müslüman çocuğa okuma yazma öğretmesi mükabilinde fidyeden muaf tutulması Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitime verdiği önemin açık delilidir.⁴⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde mescitler eğitimlerin en önemli merkezleriydi. Hicretten sonra yapılan Mescid-i Nebevî'de namaz alanının arkasında suffe denilen alan eğitime ayrılmış ve Hz. Muhammed (s.a.v.) Suffe'de ders vermiş, burada ve diğer mekânlarda eğitim faaliyetlerine sürekli katılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) "Rabbim beni öğretmen olarak gönderdi" demiştir.⁴⁶ Suffe'deki eğitim faaliyetlerine başka sahabiler de öğretmen olarak katılıyordu.

Dört büyük halife ve Emevîler zamanında eğitim sisteminin, Hz. Muhammed (s.a.v.) devrine nazaran daha da gelişmiş bir şekilde camilerde ve kütâblarda yapılmaya başlandı.⁴⁷

Tüm insanların huzur ve saadetini hedefleyen İslam dininin ana temeli Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'e dayanmaktadır. Kur'an İslam dininin ana kaynağıdır. Sünnet Kur'an'ın tefsiri ve açıklaması durumundadır. Bu nedenle İslam dinini anlamak için, Kur'an ve Sünneti iyi anlamak gerekir.⁴⁸

Allah (c.c.), tebliğle yükümlü tuttuğu Hz. Muhammed'i (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'de eğitimci olarak tanımlamakta; O'nun görevinin, öğretim eğitim görevi olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır: "*Muhakkak kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi arındıran, size*

⁴⁴ Alak, 96/1

⁴⁵ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *el-Ğaribü'l-Musannef*, Darü'l-Feyha, Dimaşk, 2005, s.308.

⁴⁶ İbni Mâce, Sünen, *Mukaddime*, s.17.

⁴⁷ Kazıcı, "Ta'lim", *DİA*, c. XXXIX, s. 546.

⁴⁸ Ali Karakaş, *Hadis Oksidentalizmi ve Fuat Sezgin*, Ensar yayınları, İstanbul, 2017, s.373.

kitabı ve hikmeti öğreten, size bilmediklerinizi öğreten bir Resûl gönderdik."⁴⁹ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğruyu gösteren bir rehber olduğu⁵⁰, Allah'a, Allah'ın dinine davet eden bir öncü olduğu⁵¹ vurgulanmaktadır. Pek çok âyette de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir uyarıcı⁵², güzel örnek⁵³, müjdeleyici⁵⁴, öğütleyici⁵⁵, olduğu vurgulanıyor. Bu minvaldeki âyetler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ vazifesinin, tamamıyla bir eğitim-öğretim görevi olduğunu; tebliğci Resûl'ün muallim Resûl anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bizzat kendisi vurgulu bir ifadeyle "Allah (c.c.) beni zorlayıcı değil; eğitimci ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi"⁵⁶ buyurarak bu temel görevi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1.2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) GENÇLER VE ÇOCUKLARLA İLİŞKİSİ

Hz. Muhammed (s.a.v.), çocukları çok severdi. O, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.⁵⁷ O'nun çocuklara karşı sevgisi, Allah'ın (c.c.) insanlara verdiği merhamet duygusunun göstergesidir. Bedevi bir kişi, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek, "Siz çocuklarınızı öper misiniz? Biz çocuklarımızı hiç öpmeyiz." demişti. Hz. Muhammed (s.a.v.): "Allah gönlünüzden onlara karşı merhameti almışsa ben ne yapabilirim?"⁵⁸ buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), "Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı duymayan, iyiliği emredip kötülükten alıkoymayan bizden değildir"⁵⁹ buyurup bu konuyu vurgulamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), hiçbir sebeple çocukların incitilmelerine müsaade etmezdi. Zira onun yengesi ve Hz. Hasan'ın (r.a.) da sütannesi Ümmü'l-Fadl, ziyarete geldiğinde Hz. Hasan'ı (r.a.) da getirmiş ve onu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vermişti. Hz. Hasan (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kucağını ıslatmıştı. "Ne yaptın!" der gibi omuzuna hafifçe vurunca Hz. Muhammed (s.a.v.) dayanamayıp "Oğlumun canını acıttın! Allah senin hayrını versin!" buyurmuştu.⁶⁰

⁴⁹ Bakara, 2/151.

⁵⁰ Şûra, 42/52.

⁵¹ Ahzâb, 33/45-46.

⁵² Necm, 53/56; Müddessir, 74/2; Sa'd, 38/65, 70; furkân, 25/56.

⁵³ Ahzâb, 33/21.

⁵⁴ Furkân, 25/56; Fâtır, 35/23; Sebe', 34/28.

⁵⁵ Zâriyât, 51/55; Gâşiye, 88/21.

⁵⁶ Müslim, Talâk, 29, hadis no:1212.

⁵⁷ Enbiyâ, 21/107

⁵⁸ Buhârî, Edeb,18, hadis no: 1971; Müslim, Fedâil, 64, hadis no: 6027.

⁵⁹ Tirmizî, Birr, 15, hadis no: 1921; Ebû Dâvûd, Edeb, 58, hadis no:4943.

⁶⁰ İbn Mâce, Ta'birü'r-Rü'yâ, 10, hadis no:3923; İbn Hanbel, *Musned*, VI, 340.

Üsâme b. Zeyd (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.v.) bizleri alır, bir dizine beni oturtur, öbür dizine de (torunu) Hasan b. Ali’yi oturturdu. Bizi bağrına basarak şöyle derdi: -Allah’ım, bu ikisine merhamet et! Ben de onlara merhamet ediyorum! buyururdu.”⁶¹

İbn Abbâs’ın (r.a.) naklettiğine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Çocuğumuza merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, iyiliği emredip kötülükten nehyetmeyen bizden değildir.”⁶²

Enes bin Mâlik (r.a.) : “Resûlullah’a on yıl hizmet ettim. Vallahi bir kez olsun bana ‘Öfl’ bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, ‘Neden böyle yaptın?’ demedi, ‘Şöyle yapsaydın ya!’ da demedi.”⁶³ demiştir.

Mâlik b. Huveyris (r.a.) anlatıyor: “Biz gençler Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanına geldik ve onun yanında (Medine’de) yaklaşık yirmi gece kaldık. Hz. Muhammed (s.a.v.) çok merhametliydi. (Ailelerimizi özlediğimizi anlayınca) şöyle buyurdu: “Memleketinize dönseniz de onlara öğrendiklerinizi öğretseniz...”⁶⁴

Akra’ b. Hâbis (r.a.), Temîm kabilesinin ileri gelenlerindendi ve Araplar arasında önemli bir yere sahipti. Akra’ bir gün Hz. Muhammed’i (s.a.v.), torunu Hz. Hasan’ı (r.a.) öperken görmüş, “Benim on çocuğum var. Onlardan hiçbirini öpmedim.” demişti. Rahmet Peygamberi (s.a.v.) bunun üzerine, “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.” buyurmuştur.⁶⁵ Çünkü Hz. Muhammed’in (s.a.v.) önemseydiği en önemli prensiplerden birisi de küçüklere sevgi ve şefkat göstermekti.⁶⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.) çocuklara sevgisini bazen onlara dua ederek,⁶⁷ bazen onları kucaklayıp öperek,⁶⁸ bazen kucağına oturarak gösterirdi.⁶⁹ Nitekim Üsâme b. Zeyd (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.v.) kendisini sağ dizine, Hz. Hasan’ı (r.a.) da öbür dizine oturtup, onları bağrına bastığını ve onlar için şöyle dua ettiğini aktarmıştır: “Allah’ım, bu ikisine merhamet et!

⁶¹ Buhârî, Edeb, 22, hadis no:1974.

⁶² Tirmizî, Birr, 15, hadis no:1921

⁶³ Müslim, Fedâil, 51. hadis no:6011

⁶⁴ Buhârî, Ezân, 49. hadis no:685

⁶⁵ Buhârî, Edeb, 18, hadis no:1978.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 58, hadis no:4943.

⁶⁷ Buhârî, Libâs, 60, hadis no:952.

⁶⁸ Buhârî, Büyü’, 49, hadis no:985.

⁶⁹ Buhârî, Vudû’, 59, hadis no:166.

Ben de onlara merhamet ediyorum!”⁷⁰ Bazen de çocukları devesine alarak,⁷¹ bazen omuzlarında taşıyarak,⁷² bazen de yanaklarını okşayarak⁷³ hatta onlarla şakalaşarak⁷⁴ onlarla çok ilgilenirdi.

Hız. Muhammed (s.a.v.) bazen çocukların yanaklarını okşayarak severdi. Onun bir dokunuşu, çocuklar için büyük iftihar vesilesi olup unutulmayacak bir değere sahipti. Hatta daha sonraki yıllarda, bu çeşit hatıralarını başkalarıyla paylaşırlardı. Abdullah b. Sa’lebe (r.a.)⁷⁵ ve Câbir b. Semüre (r.a.) bu talihli çocuklardandı. Câbir (r.a.) o mutlu hatırayı şöyle anlatmıştı: “Resûlullah ile birlikte ilk namazı öğle namazını kıldım. Sonra o, ailesinin yanına gitmek üzere çıktı, onunla ben de çıktım. Yolda çocuklar karşıladılar. Çocukların her birinin yanaklarını teker teker okşadı. Benim de yanağımı okşadı. Elinde öyle güzel bir serinlik ve hoş bir koku hissettim ki sanki elini koku satanın sepetinden çıkarmıştı.”⁷⁶

Hız. Muhammed (s.a.v.) namaz kılarırken, çocuklar önünden geçtiklerinde namazına devam ederdi.⁷⁷ Namaz kıldırırken ağlayan bir çocuk sesi duysa dayanamaz, namazı kısa tutarak bir an evvel bitirirdi.⁷⁸ Kendisine yılın ilk meyvesi ikram edilince bereket duası yapıp onu oradaki en küçük çocuğa yedirirdi.⁷⁹ Hız. Muhammed (s.a.v.), çocuklar yaramazlık ya da hata yaptığında onları azarlamaz, kızmaz, dövmez; uyarır yanlış davranışlarını düzeltmeleri için uyarırdı.

Hız. Muhammed’in (s.a.v.) gençlerle diyalogu güzel ve etkileyiciydi. Yaşlarına özel bir psikoloji içerisinde olan gençler, heyecan, arzu, gurur ve benzeri duyguları yoğun bir şekilde yaşamakta olup hayat tecrübesi yönünden zayıf konumundadırlar. Bu durumu çok bilen Hız. Muhammed (s.a.v.), gençlerle iletişimde güven verici, cesaretlendirici, onurlandırıcı ve akılcı bir üslup sergilemekteydi. Hız. Ali (r.a.), genç yaşta Yemen’e kadı olarak tayin edildiği zaman, genç ve tecrübesiz olduğunu söyleyerek çekingen davranmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.), mübarek elini göğsüne vurmuş ve “Allah’ım, bunun kalbine hidayet ver ve diline sebat ver!” buyurarak onu cesaretlendirmiş ve ona davada nasıl hüküm vermesi gerektiğini izah

⁷⁰ Buhârî, Edeb, 22, hadis no:1974.

⁷¹ Buhârî, Libâs, 99, hadis no:1957.

⁷² Buhârî, Edeb, 18, hadis no:1978.

⁷³ Müslim, Fedâil, 80, hadis no:1563.

⁷⁴ Tirmizî, Birr, 57, hadis no:1992.

⁷⁵ Buhârî, Meğâzî, 54, hadis no:1578.

⁷⁶ Müslim, Fedâil, 80, hadis no:1203; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, İhyau’t-Turas, Beyrut, 1972, c.XV, s.85.

⁷⁷ Nesâî, Kible, 7, hadis no:755; İbn Hanbel, 1, 341.

⁷⁸ Buhârî, Ezân, 65, hadis no:709; Müslim, Salât, 191, hadis no:1055.

⁷⁹ Müslim, Hac, 474, hadis no:3335.

etmiştir. Hz. Ali (r.a.), “Bundan sonra iki kişi arasında hüküm verme konusunda hiç tereddüt etmedim.” demişti.⁸⁰

Hz. Muhammed (s.a.v.), toplumun gençlere yönelik güvensizliğini kaldırmak için adımlar atmış ve başarılı olmuştur. Azatlı kölesi Zeyd b. Hârîse’yi (r.a.) genç olmasına rağmen yaşça büyük olan sahâbîlerin de olduğu bir orduya komutan olarak atamıştır. Bazı sahabeler, onun komutanlığı konusunda tereddüt göstermiş, sonraları Hz. Muhammed (s.a.v.), dadısı Ümmü Eymen ile Zeyd’in evliliğinden dünyaya gelen Üsâme’yi (r.a.) Rumlar üzerine gönderilecek bir orduya komutan tayin etmiş ve yine tereddütler baş göstermişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.), “Siz şimdi Üsâme’nin kumandanlığı hakkında ileri geri konuşuyorsunuz. Bundan önce babasının kumandanlığı hakkında da konuşmuştunuz. Allah’a yemin ederim ki Zeyd bu göreve nasıl lâıyk ve insanların bana en sevimlilerinden idiye hiç şüphesiz Üsâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindedir.”⁸¹ buyurarak hem itiraz edenleri susturmuş hem de genç Üsâme’ye (r.a.) cesaret vermişti. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ince düşünceli ve anlayışlı olduğunu gören gençlerin, Allah Resûlü’ne (s.a.v.) muhabbetleri bir kat daha artmıştı.

Hz. Muhammed (s.a.v.), gençlerin eğitimi ile ilgilenmiş, mescidinin yanında yer alan Suffe mektebinde, Ebû Hüreyre (r.a.) gibi birçok gence dini öğretmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanında yetişen Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes’ûd, Abdullah b. Abbâs, Muâz b. Cebel ve Enes b. Mâlik (r.a.) gibi çok değerli şahsiyetlerin, İslâm medeniyetinin oluşmasındaki yerleri tartışılmazdır.

1.2.1. Muallim Muhammed’in (s.a.v.) İnsan Sevgisi

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) görevi, Allah’tan (c.c.) aldığı mesajları insanlara tebliğ etmektir. Hz. Muhammed (s.a.v.), tebliğ vazifesini, bir eğitim görevi olarak algılayıp en iyi şekilde ifa etti. Hz. Muhammed (s.a.v.), bir “Mübelliğ Resûl” ve bir “Muallim Resûl” olarak görevini yerine getirdi. Bu görevini en iyi şekilde gerçekleştirdi. Bu başarısının çok iyi analiz edilmesi, nedenlerinin ortaya konması gerekir.

Muâllim Rasûl (s.a.v.), öncelikle insana son derece değer veriyordu. Yaradılmışların en şereflişinin insan olduğuna⁸² inanıyordu. Melekler bile insana secde ettirilmiştir.⁸³ İnsan,

⁸⁰ İbn Mâce, Ahkâm, 1, hadis no:2310; Ebû Dâvûd, Kadâ’ (Akdiye), 6, hadis no:3582.

⁸¹ Buhârî, Meğâzî, 88, hadis no:1154.

⁸² İsrâ, 17 /70

⁸³ Bakara, 2/34; A 'raf, 7/11

yeryüzünde Allah'ın halifesidir⁸⁴ ve Allah'ın emanetini yüklenmiş biricik varlıktır.⁸⁵ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insan sevgisini, insanı sevmenin ve insana değer vermenin ne olduğunu öğrenmek isteyenler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını incelemek zorunadırlar.

Küçük-büyük, bayan-erkek, fakir-zengin demeden her kişiyle özel olarak ilgilenmesi, her kişiye değer verip onunla ilgilenmesi, her kişi ile konuşmasında son derece özen gösterip kibar davranması, kimseyi incitmeden, gönlünü kırmadan davranması ve benzer tavırları, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insan sevgisinin, insana değer verişinin göstergesidir. O'nun sünnetinde insan sevgisine ters düşecek bir yaklaşım görmek imkânsızdır. Bu değerli atmosferi sadece eğitimle sağlayabilirdi ve nitekim öyle olmuştur. Bu açıdan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim anlayışını net bir şekilde görebiliriz. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim anlayışı, insan merkezlidir.

Muâllim Rasûl (s.a.v.), insanlara güvendi. Onların özgürlüğünü kısıtlayacak yaklaşımlarda bulunmadı. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanın özgürlüğünü kısıtlamayı değil; özgürce gelişeceği ortamı sunarak, davranışlarını özgüriradesiyle bilinçli bir şekilde sergilemesine rehberlik etti. Bunu da eğitimle yaptı. Eğitim faaliyetlerini, bu anlayışla gerçekleştirdi. İnsanları eğitirken, onları robotlaştırmayı, sorgulamayan teslimiyetçi bireyler haline getirmeyi reddetti.

Hz. Muhammed (s.a.v.) insanları doğal şartlar ve eğitim esasları dâhilinde eğitmiştir. “Kendisinin de bir beşer olduğunu her fırsatta dile getirmesi, eğitiminin tamamıyla insan fitratına dayandığını göstermektedir.”⁸⁶ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaklaşımı, eğitim biliminin ortaya koyduğu prensiplerle uyumaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabını savaşta, barışta, sıkıntıda ve rahatlıkta, dinî, içtimai ve ahlâki birçok açıdan başarılı bir şekilde eğitmiştir.

Toplumları geçmiş alışkanlıklarından, inançlarından bir anda çevirmek basit bir şey değildir. Bu nedenden dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.), fasid inançları söküp atmada, fitratın kanunlarına uygun, tedrice başvurmuştur. Tedrici uygulama, inanç, ibadet ve fikhî hükümlerde olmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların bazılarının apaçık gerçeklerden kaçınmalarına üzülüyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.), tüm insanların hidayete ermesini istiyordu. Ancak bu konuda bir uyarı gelir: “Demek ki bu söze inanmayanların ardından üzümlere neredeyse kendini

⁸⁴ Bakara, 2/30

⁸⁵ Ahzab, 33/72

⁸⁶ Müslim, Akdiye, 4, hadis no:1557.

*mahvedeceksin.*⁸⁷ Hz. Muhammed (s.a.v.) şefkat sahibiydi. Sahabileri seviyordu ve hayatı boyunca onlara değer vermeye devam etti. Sevgisi yaş, ırk ve ünvan farkı gözetmiyordu.⁸⁸

Allah (c.c.), Hz. Muhammed'i (s.a.v.) vahiyle terbiye etti. Eğitimine “*Oku!*” emriyle başladı. Nasıl tebliğ edeceğini, duasını nasıl yapacağını, net bir şekilde öğretti.

Allah (c.c.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tedrici yöntemle vahyi öğretti. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlâkı Kur'an-ı Kerim ahlâkıydı. Bütün tutum ve düşünce sistemi baştan sona Kur'an-ı Kerim ile şekillendi. Bundan dolayı Allah'ın kızdıklarına kızdı, razı olduklarından razı oldu.⁸⁹ “...ve O'nu en yüce mertebeye yükselterek ahlâkını övdü.”⁹⁰

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kendisini bir eğitimci olarak sunması, sahabilerinin de aynı durumu görmesi, önemli bir husustur. Bu tanımlama, muallimlik ve nebilik ilişkisini net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) toplumunu tüm yönleriyle tanımaktadır. O, öğretimini nasıl bir sosyal çevre içerisinde ifa ettiğinin bilincindeydi. Okuma-yazması olmayan ummi bir topluma gönderildiğini, onlara Kur'an'ı Kerim'i yaşayarak, yaşatarak öğretmek mecburiyetinde olduğunun bilincindeydi.

Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisini hiçbir zaman beşerî fitratın dışında tutmamıştır. Sahabiler kendisini övmeye kalkıştığında, bunu kabul etmemiş, “Hristiyanların İsa'yı övdüğü gibi beni övmeyiniz. Ben Allah'ın kuluyum. Siz de bana Allah'ın kulu ve elçisi deyin.”⁹¹ diye uyarmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir insan olarak olaylar karşısında, son derece doğal davranmıştır. Evladı İbrahim'in (r.a.) vefat ettiğinde gözleri yaşarınca nedenini soranlara: “Göz yaşarır, kalp üzülür.”⁹² diye cevap vermiştir.

İnsan olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) üzülmüş, sevinmiş, ümitvar olmuş ve kızmıştır. Bir keresinde, “Muhammed de bir beşerdir, beşer gibi o da kızar...” demiştir.⁹³ Bir başka zaman da “İnsanların kızdığı gibi ben de kızarım”⁹⁴ ifadesini kullanmıştır.

⁸⁷ Kehf, 18/6

⁸⁸ Abbas Mahmud Akkad, *Hz. Muhammed'in Eşsiz Deha ve Şahsiyeti*, trc. M. Said Şimşek, Hayra hizmet vakfı Yayınları Konya, 1979, s.111,

⁸⁹ Muhammed Accac el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, Işık Akademi yayınları, İstanbul, 2006, s.33.

⁹⁰ Kalem, 68/4,

⁹¹ İbn Hanbel, I, 154.

⁹² Müslim, Fedâil, 13, hadis no:2315.

⁹³ İbn Hanbel, II, 403.

⁹⁴ Müslim, Bir, 95, hadis no:2349

Hz. Muhammed (s.a.v.), bir insan olarak, hiçbir zaman her şeyi bildiğini söylememiştir. İki kişi aralarındaki meseleyi çözmesi için kendisine başvurduklarında şu şekilde bir uyarıda bulunmuştur:

“Ben ancak bir insanım! Bana davacılar geliyor. Belki bazıları bazılarında daha belîğ olur (da meselesini iyi anlatır), ben de onu doğru zannederek lehine hüküm vermiş olabilirim. Her kime bir Müslüman’ın hakkını geçirmişsem, bu ancak ateşten bir parçadır. Onu (isterse) alsın, ya da geri versin!”⁹⁵

Bir keresinde Hz. Muhammed (s.a.v.) namazı eksik kıldırır. Selâm verince biri ona:

“Ya Rasûlallah, namaz hakkında vahiy falan gibi bir şey mi geldi?” diye sorar, Hz. Muhammed (s.a.v.), “Yok. Neden sordun?” deyince, “Ya Rasûlallah, şöyle böyle kıldırdın da ondan” derler.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) teşehhüd vaziyetini almak üzere iki bacağını bükür. Ve kibleye karşı yönelip iki secde ettikten sonra selam verir. Sonra yüzünü Ashab’a dönerek şöyle buyurur:

“Namaz hakkında yeniden (vahiy, falan gibi) bir şey gelmiş olsaydı, mutlaka size önceden haber verirdim. Ama ben de sizin gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Bir şeyi unuttuğum zaman hatırlatınız” der.⁹⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.) hurmaları aşıl原因an bir gruba denk gelir. Yöntemleri için “Bunun bir fayda getireceğini sanmıyorum.” diyerek görüşünü beyan eder. Fakat bu konuşma aşı yapanlara ulaşınca, hemen vazgeçerler. Bundan haberdar olan Hz. Muhammed (s.a.v.): “Benim dediğim ancak tahmindir. Eğer fayda sağlarsa onu yapınız. Ben de sizin gibi bir beşerim. Tahmin doğru da çıkar, yanlış da çıkar. Ama size (Allah dedi, diyerek) bir şey söylemişsem, (bilin ki) Allah üzerine asla yalan söylemem.”⁹⁷

Burada Hz. Muhammed (s.a.v.), dünya işleriyle alakalı olup vahiyle alakalı olmayan işlerde kanaatlerinin, yanlıştan beri olmadığını söylemekten çekinmemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir insan olarak kendisini diğer insanlardan üstün görmemiştir. Bir gün görüşmek üzere Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bir adam gelir. Korkudan titremeye başlar. O yüce eğitimci, son derece şefkatli bir tavırla kişiyi sakinleştirir: “Sıkılma. Ben kral değilim. Ben güneşte

⁹⁵ Müslim, Akdiye, 4, hadis no:1557.

⁹⁶ Buhârî, Salat, 31, hadis no:260

⁹⁷ İbni Mâce, Sadakât, 3, hadis no:2470.

kurutulmuş tuzlu et yiyen bir kadının oğluyum!” der. ⁹⁸ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insan olduğunu dile getirirken, sıradan bir insandı demiyoruz. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) öncelikle ilahi terbiyeden geçmiş bir insandır. ⁹⁹

Seven sevmeyen herkesin görüş birliği ettiği, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) güvenilen kişi oluşudur. Hz. Muhammed (s.a.v.) Bizans imparatoru Heraklyus'u İslâm'a davet etmişti. O sırada orada bulunan Mekkeli tüccarları çağırır Mekke reisi Ebu Sufyan'a sorar: Daha önce bu kişinin hiç yalan söylediğini duydunuz mu? Ebu Sufyan, -hayır. der. ¹⁰⁰

Mekkeliler vahiy gelmeden önce Hz. Muhammed'e (s.a.v.), güvenilir kişi anlamına gelen “*el-Emîn*” sıfatını vermişti. O'nun kararlardan her zaman memnun olmuşlardı. ¹⁰¹ Bu manada inandığını, yaşayarak öğreten eğitimciler, yolları yanlış olsa dahi muvaffak olurlar. Nitekim bu, sabit bir eğitim kuralıdır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) öğrettiği değerler, insanın sorunlarını çözen bir özelliğe sahipti. Bundan dolayı, İslâm'a girer girmez insanlarda büyük bir huzur, neşe, güven, mutluluk ve bu öğrendiklerini başkalarına aktarma heyecanı oluşmuştur. ¹⁰²

Bir muallim olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) şaka yapmıştır. Ama O'nun şakaları kırıcı değildir. Başkalarını hafife alma amacı da yoktur. Nazik konuşma uslubuyla ve samimi yaklaşımıyla her daim güvenilen kişi olmuştur. O'nun şakalarında yalan, ciddiyetsizlik ve karşdakini korkutmak yoktur.

Çölde yaşayan Zâhir isimli birisi her gelişinde hediye getirirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de O'na bir şeyler verirdi. Bir seferinde Hz. Muhammed (s.a.v.) bir mizahta bulunarak şöyle der; “Zahir bizim çölümüz, biz de O'nun kentiyiz.” Zahir minyon birisiydi. Bir gün yine bir şeyler satmak için gelmişti. Hz. Muhammed (s.a.v.) Zahir'i sırtından tuttu. Zahir O'nu görmemişti. Zahir “kim o, beni sal!” diyerek telaşlandı. Bakınca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) göğsüne yaslandı. Bu arada Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ince bir mizahına daha şahit oluyoruz. “Bu köleyi kim satın alır?” dedi. Zahir: “Alıcı bulamazsın, değerim olmaz!” diye karşılık verir, Hz. Muhammed de (s.a.v.): “Sen Allah yolunda değersiz değilsin” diye buyurur. ¹⁰³

⁹⁸ İbni Mâce, Et'ime, 30, hadis no:3312.

⁹⁹ Ömer Süleyman el Eşkar, *Efalür Rasul (s.a.v.) ve Delaletuha Alal Ahkamiş Şeriyye*, Daru'n Nefais, Ürdün, 2016, c.I, s.32.

¹⁰⁰ Müslim, Cihâd, 74, hadis no:1773; İbn Hanbel, I, 262.

¹⁰¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyeri el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, es *Sîretü'n Nebeviyye*, çevr. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, tsz. 1, s.196. Ayrıca geniş bilgi için bkz: s,70.

¹⁰² İbn Hişam, *Sîretü'n Nebeviyye*, c.I, s. 292.

¹⁰³ İbn Hanbel, III, 161.

Bir adam Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek evinin eşyasını taşımak için ona zekât develerinden birinin verilmesini talep eder. Hz. Muhammed de (s.a.v.) O'na; “Seni dişi devenin yavrusuna bindireceğim” der. Adam, “Ya Rasulallah! Ben devenin yavrusunu ne yapacağım?” deyince, Hz. Muhammed (s.a.v.), “Deve deveden başka şey mi doğurur?” der.¹⁰⁴

Yaşlı bir kadın gelerek: “Ya Resulallah (s.a.v.), beni cennete koymasın için Allah'a dua et” der. Hz. Muhammed:

“Ey falanın annesi, yaşlılar cennete giremez deyince” Kadın ağlayarak gider. Hz. Muhammed (s.a.v.):

“Haber verin O'na! Böyle yaşlı olarak cennete girmeyecek, yani genç olarak girecek, der.” Böylece kadını sevindirir.¹⁰⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.) Enes b. Malik'e “Ey iki kulaklı!” diye şaka yapardı.¹⁰⁶

Enes b. Malik'in (r.a.) küçük kardeşinin oynadığı ve yanından ayırmadığı kuşu ölmüştü. Çok üzgündü. Hz. Muhammed (s.a.v.) onu görünce, “Ey Ömerciğin babası! Ne yapıyor kuşuk?” diye şaka yapmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) kuşun öldüğünü biliyordu. Ama gönlünü almak için böyle davranmıştı. Hz. Muhammed (s.a.v.) Ashabın şakalarını da hoş karşılamıştır.¹⁰⁷

1.3. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) EĞİTİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İnsanı değerli kılan temel özelliklerin en önemlisi ilmidir. Kişi içinde geliştiği toplumu ancak ilimle öğrenir. Kâinatı yaratanı ve yöneteni gerçek anlamda öğrenmek, ancak ilimle mümkündür. İnsanoğlunun kâinat içindeki yeri ve önemini anlamak için ilim şarttır.

Hz. Muhammed (s.a.v.) ilmin değerini en net şekilde izah etmiştir. Bilmek anlamına gelen “ilim” kökünden Kur'ân'ı Kerim'de 780 kelime vardır. İlim anlamına gelen “hikmet” ile âlim manasına gelen “hekîm” kelimeleri ise, hikmet 20, hakîm 97 yerde tekrar edilmiştir. Cehalet, insanların hayatlarını ve inançlarını ele geçirir, benliklerini yok eder.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 92, hadis no:4998.

¹⁰⁵ Tirmizî, Bir', 3, hadis no:1985.

¹⁰⁶ Tirmizî, Bir', 3, hadis no:1992.

¹⁰⁷ Ebû'l-Hasen Nüreddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Cem'u'l-Vesâ'il fi Şerhi 'ş-Şemâ'il*, Matba'atü Şeyh Yahyâ, İstanbul, 1873, s.26.

¹⁰⁸ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed.*, s.113

Nebevi sünnette ilmin kazanılması, her şartta gözardı edilmemesi gereken önemli bir unsurdur. Çünkü ilim (hikmet), mü'minin yitik malı gibidir, nerede bulursa alma hakkına sahiptir.¹⁰⁹

Amr b. el-Âs (r.a.) şöyle demiştir: -Ben, Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim, buyurdu ki “Hâkim, hüküm vereceği zaman icthâd edip (yani olanca gücüyle hakkı arayıp) isabetli karar verince iki sevap kazanır. Hükmedeceği zaman icthâd edip (yani olanca gücüyle hakkı arayıp) hatalı hüküm verince ona bir sevap vardır.”¹¹⁰

İlim öğrenmenin yaşı yoktur. “İlim öğrenmek, kadın ve erkek her Müslümana farzdır.”¹¹¹, “Kim ilim talep ederse bu onun geçmiş günahlarına keffaret olur.”¹¹²

İlim talep etmek maksadıyla evinden çıkan talebenin üstüne melekler kanat gererler ve Allah (c.c.) o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Âlim kişi için göklerde ve yerde bulunan her şey, istiğfarda bulunur. Âlimin âbide üstünlüğü, dolunay durumundaki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler Peygamberlerin varisleridir. Peygamberler para vb. miras bırakmazlar, ilmi bırakırlar. Ancak kim ilim elde ederse, nasibin çoğunu elde etmiş olur.¹¹³ “İlmin kalkıp cehaletin gelmesi, kıyamet alametlerindedir.”¹¹⁴

Nebevi sünnet, öğrenci ve öğretmen unsurlarına son derece önem vermiş ve onları özel bir konuma yerleştirmiştir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkiyi eğitimin en önemli unsuru olarak görmüştür. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, ancak zikrullah ve zikrullah'a yardımcı olanlarla âlim veya müteallim hâriç.”¹¹⁵ El Mübârekfûrî dedi ki: “Yani dünya kınanmıştır, içindekileriyle sevilmez, Allah'ın zikri, öğreten ve öğrenen istisna”.¹¹⁶ Hz. Muhammed (s.a.v.) öğretmen ve öğrenciyi bu kınamanın dışında tutmuştur. İkisinin arasında ayırım yapmadan onları aynı anda anmıştır. Çünkü bunlar ayrılmaz ikilidir, biri olmadan diğerinin olması mümkün değildir.

¹⁰⁹ İbni Mâce, Hikmet, 2, hadis no:4169.

¹¹⁰ Tirmizî, Ahkâm, 3, hadis no:1326.

¹¹¹ İbni Mâce, İlim, 1, hadis no:224.

¹¹² Tirmizî, İlim, 2, hadis no:2648.

¹¹³ Tirmizî, İlim,19, hadis no:2682.

¹¹⁴ Müslim, İlim, 8, hadis no:2417.

¹¹⁵ Tirmizî, Zühd, 14, hadis no:2323; İbnu Mâce, Zühd, 12, hadis no:4112.

¹¹⁶ Muhammed bin Abdirrahman bin Abdirrahim el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Daru'l Hadis, Kahire, 2001, c.VI, s.505.

Nebevi sünnet, eğitim faaliyetinde öğretmeni ayrıcalıklı kılmış ve öğrencilerin çok hassas bir şekilde yetişmesinde, doğru yolu bulmalarında öğretmenin kişiliğine çok özel rol vermiştir. Nebevi sünnetin öğretmene yaklaşımına iki önemli açıdan bakılabilir.

Yüce dinimiz ilmin öğrenilmesini çok önemsemiş ve ilim teşvik edilmiştir. Âlimlere çok değer vermiş ve onların şanını yüceltmıştır. Yüce rabbimiz: “*Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda -Yer açın. dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. -Davranıp kalkın. Dendiğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilme kavuşmuş olanları yüksek derecelere çıkarınsın. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır.*”¹¹⁷

Ayrıca onları başkalarına üstün tutma konusunda: “*De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl iz’an sahipleri bunu anlar.*”¹¹⁸ Âlimlerin önemi ile ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.): “Allah, ilmi kullarından çekip çıkarmak (yani silmek) suretiyle değil, âlimleri almak etmek suretiyle kabz edecektir. Nihayet hiçbir âlim kalmayınca, halk bir takım cahil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Bunlara birtakım sorular sorulur, onlar da ilimleri olmadığı hâlde fetva verirler de hem kendileri dalâlete düşerler hem halkı dalâlete düşürürler”¹¹⁹ Âlimlerin hayırlı oluşları ile ilgili olarak, İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allah kime hayır dilerse onu dinde ilim sahibi kılar.”¹²⁰ Nebevi sünnet, eğitimcinin görevi esnasında bir öğretmenin kişiliğinde bulunması gereken üç sıfatı belirlemiştir.

Halis niyet ve Allah’a (c.c.) bağlılık: Öğretmen, aldığı ilmi öğrencilere aktarırken mutlak surette halis niyetle Allah rızasını gözetmesi gerekir. Hz. Ömer (r.a.): Hz. Muhammed’in şöyle dediğini duydum: “Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti/yönelişi Allah’a ve Rasûl’üne ise, onun hicreti/yönelişi Allah ve Rasûl’ünedir. Kimin hicreti/yönelişi de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti/yönelişi de o hicret ettiği/yöneldiği şeydir.”¹²¹ dedi. Nevevi (ö. 676/1277): “Bu hadisin büyüklüğü ve konumu, sahihliği ve faydası konusunda âlimler icma etmiştir. Bu hadise göre ameller niyete göre değerlendirilir. Amellerin niyeti yoksa kayda değer değildir.”¹²² demiştir. “Amellerin sıhhati ve gerçekleşme hükmü ancak niyetle olur. Niyet

¹¹⁷ Mücadele, 57/11.

¹¹⁸ Zümer, 39/9.

¹¹⁹ Buhârî, İlim, 1, hadis no:86.

¹²⁰ Buhârî, İlim, 1, hadis no:64.

¹²¹ Müslim, İmaret, 3, hadis no:1907.

¹²² Nevevî, *el-Minhac*, c.XIII, s.55-54.

amelin ne olduğunu ortaya koyar”.¹²³ İlim talebinde niyetin bozuk olması ile ilgili büyük bir uyarı da gelmiştir. Ebu Hureyre (r.a.), Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “Allah’ın rızasını elde etmek için öğrenilmesi gereken bir ilmi, dünyevî bir menfaati elde etmek için öğrenen kimse, kıyamet günü cennetin kokusunu dahi alamaz.”¹²⁴ buyurduğunu söylemiştir.

Öğretmeni yücelten unsurlardan bir tanesi de öğrencilerden para ve benzeri gibi hiçbir menfaat beklentisi içinde olmamasıdır. İmam Ahmed’e öğretmenin öğrencilerden aldığı gıdaları sormuşlar, “O ne kadar çirkin bir davranıştır.”¹²⁵ demiştir. Buradaki amaç, eğitimin amacını kişisel menfaatlerden uzak, nezih ve değerli kalmasını sağlamaktır.

Öğretmenin değerini yücelten unsurlardan bir tanesi de ilmin öğrenilmesinde ve ilmin başkalarına aktarılmasında hırslı olmaktır. Öğretmenin, öğrendiklerinin kıymetini bilip sadece o bilgi ile yetinmemesi, her ne kadar zor olsa da kendini geliştirmek için büyük çaba harcaması gerekir. Nitekim Allah (c.c.) ilk öğretmen olan Hz. Muhammed’den (s.a.v.) şu şekilde dua etmesini istemiştir: “Deki Ey Rabbim ilmimi arttır.”¹²⁶ Öğretmen, bilgisinin kendisine yettiğini düşündüğü anda cehalete düşmeye başlamış olur. Tabii olan Said bin Cubeyr’in (r.a.) dediği gibi: “İnsan öğrendikleriyle âlim durumundadır. İlmi öğrenmeyi terk edip öğrendiklerinin kendisine yettiğini, başka şeyler öğrenmeye ihtiyacı olmadığını düşünmeye başlarsa, o anda en cahil duruma döner.”¹²⁷ Bundan dolayı tevazu, öğretmen için öncelikli bir özellik olmalıdır. Öğretmen ne kadar fazla ilim alsın ve birçok şey öğrense dahi onun birçok meseleyi bilemeyeceğini, bildiği bazı meselelerin zamanla değişime uğrayıp büyük gelişme gösterebileceğini idrak etmesi gerekir. Öğrencilerine de bu bilgileri aktarırken aynı anlayış ile aktarmalı ve bunu öğrencisine hissettirecek genişliği göstermelidir.

Nevevî: “Öğretmen, öğrencilere bilgiyi aktarırken gerekli inceliği ve gayreti göstermeli, onların zihinlerine ilmi naksettirmek için uygun yöntemi kullanmalıdır.”¹²⁸ Öğretmenin ilmin aktarılmasında son derece istekli olması gerekir. Onun öncelikli ve en önemli hedefi öğrencilerini en iyi şekilde eğitmek olmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Allah’a yemin ederim

¹²³ Muhammed Şemsul Hak Azîmâbâdî, *Avnû'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Darul Kütübil İlmiyye, Beyrut, 1994, c.VI, s.203.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, İlim, 3, hadis no:3664; İbni Mâce, Sünnet, 1, hadis no:252.

¹²⁵ Ebû Abdîrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el Mesailü'l-İmam -Ahmed bin Hanbel*. thk. Zuher el Şaviş, el- Mektebu'l- İslami, Beyrut, 1987, s.305.

¹²⁶ Taha, 20/114.

¹²⁷ Nevevî, *el Mecmu Şarhul-Muhezzeb Liş-Şiraz*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 2011, c.I, s.28.

¹²⁸ Nevevî, *el Mecmu*, c.I, s.31.

ki, senin vesilenle Allah'ın bir tek kişiye hidayet vermesi, senin kırmızı develerinin olmasından daha hayırlıdır.”¹²⁹ buyurmuştur.

Ebû Abdîrahmân Şerefi'l-Hak Muhammed Eşref es-Sadîkî (ö. 1322/1904), *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Darü'l-Feyhâi, I-XIV, Dımaşk 2013.

Eğitimde önemli olan bir faktör de öğretmenin öğrenciye örnek olmada istekli olması durumudur. Burada öğretmenin davranışları ve ahlaki değerlere önem vermesiyle öğrencilere olumlu yön vermesi, böylelikle öğrenciler, öğretmenden doğru ve güzel ahlaki sözlü olarak duyarken öğretmenin hayatında da uygulamasını görür ve ikileme düşmez. Öğretmenin olumlu davranışı, anlattığı doğru bilgi ile birlikte öğrencinin üzerinde daha etkili olur. İlk öğretmenimiz olan Hz. Muhammed (s.a.v.), çeyrek asırlık bir zaman diliminde davranışıyla âlimin konumunu değiştirmiştir. Sözlü telkinden önce davranışlarıyla insanları olumlu yönde etkilemiştir. Örnek insan olarak, insanların nasıl eğitildiği ile ilgili nebevi sünnetten birkaç örneğe bakalım;

Hz. Osman'dan (r.a.) rivayetle, Hz. Muhammed (s.a.v.): “Kim benim yaptığım gibi abdest alıp, içinde kendisiyle konuşmadan iki rekât kılsa, Allah geçmiş bütün günahlarını affeder.”¹³⁰ Burada Hz. Muhammed (s.a.v.) ona uyulmasına işaret ediyor, abdest almada ona uyanların ulaşacağı ödülü zikrediyor.

Sahabenin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dünyevi ve dini her davranışında uyma arzusunu görmekteyiz. Hz. Enes (r.a.) Dubba'a¹³¹ sever çünkü Allah'ın Resulü seviyordu. Enes'den (r.a.): “Bir terzi Hz. Muhammed'i (s.a.v.) onun için hazırladığı yemeğe davet etti, ben de onunla gittim. Ona bir arpa ekmeğiyle içinde kabak bulunan bir çorba ile kıddeh¹³² sundu. Enes (r.a.) dedi ki: Hz. Muhammed'in (s.a.v.), tabağın etrafından kabakları araştırarak topladığımı gördüm. İşte o gün bugün ben kabağı çok severim.”¹³³ İbn Hacer (ö. 811/1408): “Bu hadiste iyi insanlara benzemeye çalışma, yemek vb. işlerde onlara uyma örneği vardır. Ayrıca Enes'in (r.a.) sıradan işlerde dahi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bağlılığından dolayı ön plana çıktığı görülmektedir. O'na uyma konusuna son derece hassastı.¹³⁴

¹²⁹ Müslim, Fedail, 4, hadis no:2406.

¹³⁰ Buhârî, Vudu, 1, hadis no:159.

¹³¹ Dubba'a: Kabak Yemeği demektir. (Fîrûzâbâdî, Muhammed bin Yakub, *Kâmûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, tsz. c.I, s.106, Eymen Cesîm Eddûrî, *Menhec es-Sünne el-Nebeviyye min Ukubeti't-Telemiz el-Bedeniyye*, Katar Üniversitesi, Şeriat ve İslami İlimler Fakültesi Dergisi, cilt:33, sayı:2, Katar, 2015, s.116).

¹³² Kıddeh: Güneşte kurutulmuş et demektir. (Er-Razi, Muhammed bin ebi Bekr bin Abdilkadir, *Muhtar'ül-Sihah*, Mektebet Lübnân, Beyrut, 1986, c.I, s.141.)

¹³³ Buhârî, Buyu', 2, hadis no:1986; Müslim, Eşribe, 2, hadis no: 2041.

¹³⁴ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fethu'l Bari Şerhu Sahih'i-l-Buhârî*, thk. Nadr b. Muhammed el-Feryâbî, Dâr Taybeh, Riyad, 2005, c.XV, s.252.

Selef dönemi öğrencileri de eğitimlerini âlim kişilerden birebir şekilde alırlardı. Ebu Aliye: “Bir kişiden ders almak için günler süren yolculuk yapardım. Öncelikle onun namazını takip ederdim. Namazını kıldığını görünce ona uyar, arkasında namazımı kılar ve ondan ilim dinlerdim. Namazını kaçırdığını görünce hemen döner ve ondan hiçbir şey dinlemezdim. – Namazını kılmayandan bana hayır gelmez derdim.”¹³⁵ Bundan dolayı amele yansımayan ve insanları doğrulardan uzaklaştıran söylemler konusunda ilahi bir ikaz gelmiştir. Allah (c.c.): “*Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.*”¹³⁶

Şu hadis’i şerif ile de konu hakkında nebevi bir uyarı gelmiştir. “Kıyamet gününde (facir) âlim getirilip ateşe atılır. Ateşin şiddetiyle bağırsakları delinir (ve dökülür), eşeğin değirmeni döndürmesi gibi, o da onlarla döner, Bütün cehennem ehli onu seyretmeye başlar, -Sana ne oldu, bu kadar büyük azaba uğraman için ne kötülük yaptın? diye sorduğunda facir şöyle cevap verir: -Ben dünyada herkese hayrı tavsiye ediyordum, fakat kendim yapmıyordum, şerden sakındırıyordum, fakat kendim işliyordum. diye cevap verir.”¹³⁷

1.4. ÖĞRENCİLERİN TEŞVİK EDİLMESİ VE İYİ MUAMELE GÖRMESİ

İslam dünyası eğitim bilimi uzmanları, çocukların eğitim çağı ve bu çağın önemini vurgulamışlardır. İmam Gazâlî (ö. 505/1111), “*İhya Ulumuddin*” isimli eserinde “Yeni yetişen çocukların eğitimi ve onlara güzel ahlak aşılamanın yolları” başlıklı bölümde, çocuk eğitimi ve irşadı konusunun önemini vurgulamış ve sebebini şu şekilde açıklamıştır: “Çocuklar ebeveynlerine bir emanettir. Çocukların kalpleri üzerinde hiç leke veya iz olmayan temiz, harika cevherlerdir. Bu kalpler her türlü işlemeye hazır vaziyettedir. Nasıl yönlendirilmeye çalışılırsa o yöne yönelir. Güzel, hayırlı şeyler öğretilirse o şekilde eğitilir, dünya ve ahirette o yönde çabalar, hayırlı işler yapar, ebeveyninin ve ona eğitim veren herkesin de yaptığı hayırlı işlerde payı olur. Çocuğun kalbine şer aşılır veya hayvan yavrusuymuş gibi ihmal edilirse, günahkâr olur ve helak olur. Yapacağı kötülüklerden de onu kötü işlere yönlendirenler ile ebeveyni sorumlu olur.”¹³⁸ Allah (c.c.) buyuruyor: “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.*”¹³⁹

¹³⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Er-Rihle fî Talebi'l- Hadis*, thk. Nureddin Itr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1975, s.93.

¹³⁶ Saff, 61/2.,3.

¹³⁷ Müslim, Zuhd, 4, hadis no: 2689.

¹³⁸ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî et-Tûsî, *İhya'u Ulumiddin*, Kırkata Favyata Kütüphanesi, Endonezya, tsz. c.III, s.72.

¹³⁹ Tahrim, 66/6.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı incelendiğinde, çocuklar ile ilişkileri ve çocuk eğitiminde teşvik edici, cesaret verici yaklaşımlarının yanında şefkat ve iyilik dolu bir üslup sergilediği görülür. Hz. Muhammed (s.a.v.), küçük çocuklara karşı hiddetli ve sert davranmanın onlarda bıkınlık ve nefret duyguları yeşerten en zararlı yaklaşım olduğunu öğretmiştir. Allah (c.c.): *“Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.”*¹⁴⁰ Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle dua etmiştir: *“Allah'ım! Her kim ümmetimin işlerinden bir vazifeyi üzerine alır da ona tabi olanlara zorluk çıkarırsa, sen de ona zorluk çıkar! Her kim de ümmetimin işlerinden bir vazifeyi üzerine alır da onlara iyi davranırsa sen de ona iyi davran!”*¹⁴¹ buyurdu. Nevevi: *“Bu hadis, insanlara kötü muamele etmeyi yasaklamış, onlara insancıl ve dostça davranmayı yüceltmıştır.”*¹⁴² demiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) kolaylaştırmayı önermiştir: *“Şüphesiz sizler kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil.”*¹⁴³ Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.v.), birçok eğitim ortamında öğrencileri teşvik edip cesaretlendiğini görmekteyiz. Buna örnek olarak:

İbn Ömer (r.a.): *“Hz. Muhammed'in (s.a.v.) döneminde birisi bir rüya gördüğü zaman, o rüya Resûlullah'a anlatılırdı. Ben de bir rüya görmeyi ve onu Resûlullah'a arz etmeyi temenni ettim. O sırada ben taze bir genç idim ve Resûlullah döneminin âdeti üzere mescitte uyurdum. Derken ben de şöyle bir rüya gördüm: İki melek beni yakaladılar ve beni ateşin (yani cehennem) yanına götürdüler. Cehennem kuyu duvarı gibi yandan örülüp dürülmüş ve iki tane boynuzu vardı. Bir de gördüm ki, içinde kendilerini iyice tanıdığım birtakım insanlar var. Ben hemen Eûzu billahi mine'n-nâr (Ben ateşten Allah'a sığınırım) demeğe başladım. İbn Ömer (r.a.) dedi ki: Bu sırada bize başka bir melek yetişti ve bana hitaben: Sen korkma, dedi. Ben bu rüyamı (Kız kardeşim ve Mü'minlerin annesi olan) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlullah'a anlattı. Rasûlullah (s.a.v.): “Abdullah ne iyi adamdır, keşke gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi” buyurmuştur. Bundan sonra Abdullah gecedен az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz oldu (demiştir).¹⁴⁴ Burada Hz. Muhammed (s.a.v.), teşvik ve yönlendirme yöntemlerini bir yerde birleştirmiştir. Hedefe ulaşmak adına teşvik etmiş ve daha güzel sonuçlar elde etmek için yapılması güzel olan faaliyetleri önermiştir. Yönlendirme de olumlu sonuç vermiş, muhatabı da gecedен az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz olmuştur.*

¹⁴⁰ Âl-u İmrân, 3/159.

¹⁴¹ Müslim, İmaret, 3, hadis no: 1828.

¹⁴² Nevevi, *el Minhac*, c.XII, s.213.

¹⁴³ Buhârî, Vûdu, 1, hadis no:165.

¹⁴⁴ Buhârî, Teheccüd, 1, hadis no:1070; Müslim, Fadailu's-Sahabe, 4, hadis no: 2479.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) çocuklara hediyeler vererek dini öğrenmeye teşvik ederdi. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “O’na taze meyve getirilirdi, bir tanesini yer ve şöyle buyururdu: - Allah’ım bizim bu şehrimizi, meyvelerimizi, bereketlendir, mud’dumuza, sa’ımıza bereket üstüne bereket kat. Sonra geri kalanını çevresindeki küçük çocuklara dağıtırdı.¹⁴⁵ Nevevi: “Burada Hiz. Muhammed’de (s.a.v.) var olan cömertlik, güzel ahlak, merhamet, şefkat ve büyük- küçük muhataplarına karşı iyi muamele zikredilmiştir. Özellikle onları çok önemseyip gözetlediği için küçüklere ayrı bir önem vermiştir.¹⁴⁶ Onları cesaretlendirmek için güven aşıladı. Onlardan birisi de Amr b. Seleme (r.a.) dir. Altı veya yedi yaşında iken kavmine imamlık yapmıştır. Kavmi İslam’ı kabul etmeden önce onlara ticari kabileler uğrar, kabilelerdeki bazı kişilerden Kur’an’ı Kerim ayetlerinden bazılarını dinleyip ezberlerdi. Bundan dolayı küçük yaşına rağmen onlara imam olarak tayin edilmiştir. Amr b. Seleme (r.a.): “Babam, kavmimizin İslam’a girişinden haberdar olmuş ve onlara dönünce şöyle demiştir: -Vallahi Hiz. Muhammed’in (s.a.v.) yanından geliyorum, dedi ki: “Şu namazı şu vakitte şu şekilde kılınız, şu vakitte de şu şekilde kılın, namaz vakti gelirse içinizden biri ezan okusun, sizden en iyi Kur’ân’ı Kerim’i ezbere bilen size imamlık yapsın.” Birbirlerine bakındılar, kabilelerden ezberlediklerimden benim kadar ezbere bilen birini bulamadılar, beni önlerine alarak imam kıldılar. O zaman altı veya yedi yaşlarındaydım.¹⁴⁷ Küçük çocuklara büyük görevler vermek, onlara özgüveni aşılar, onlara cesaret verir, tecrübe kazandırır. Büyük bir kişinin olgunluğuna ulaşır, şahsiyet sahibi, liderlik özelliği kazanmış biri konumuna gelir.

Nebevi sünnetin öğretmene yaklaşımını ele aldıktan sonra eğitim konusunun ikinci ve vazgeçilmez unsuru olan öğrenciye nebevi sünnetin yaklaşımı konusunu ele almak gerekir. Bu konuda iki husus üzerinde durulmuştur. Birincisi, nebevi sünnet bakış açısına göre öğrenciye yüklenen şer’i sorumluluktur. İkincisi, öğrencilerin takdir edilme ve iyi muamele gibi haklarıdır.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) devamlı dualarında faydalı ilmî istemiş, faydalı olmayan ilimden ise Allah’a (c.c.) sığınmıştır. Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.v.) şöyle duâ ederdi, “Allah’ım! Bana öğrettiğin ilimden beni yararlandır, yararlanacağım bilgileri bana ihsan eyle ve ilmimi artır. Hamd her zaman Allah’adır. Ateş azabından Allah’a sığınırım.”¹⁴⁸

¹⁴⁵ Müslim, Hac, 2, hadis no:1373.

¹⁴⁶ Nevevi, *el Minhac*, c.XIX, s.146.

¹⁴⁷ Buhârî, Meğazi, 4, hadis no:1621.

¹⁴⁸ İbni Mâce, Mukaddime, 23, hadis no: 3833.

Yararlı ilimden maksat, sadece Kur'an-ı Kerim ile Sünnet'teki dini ilimler değildir. Mü'minlerin ve tüm insanların yararına olan ilimlerin tümü desteklenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) yararlı ilmi yalnız kendisi için talep etmemiştir. "Faydalı ilim isteyiniz, faydasız ilimden ise Allah'a sığınınız." diye ümmetine vasiyet etmiştir. ¹⁴⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.) "İlim öğreniniz ve onu insanlara öğretiniz." buyurur. ¹⁵⁰ Hz. Muhammed (s.a.v.) "Sadakanın en üstünü ilim öğrenmek ve onu öğretmektir." ¹⁵¹ buyurarak ilmin yaygınlaştırılmasını ashap'ın zihnine işlemiştir. Hz. Ali'ye (r.a.) tavsiyesinde bunu açık olarak görüyoruz: "Senin öğrettiğin bilgilerle Allah'ın tek bir kişiyi hidayete kavuşturması, senin için, kırmızı develerden daha hayırlıdır."¹⁵² Hz. Muhammed (s.a.v.) ilmin yayılması için herkese görev vermiş ve "Bir ayet bile olsa benden naklediniz!" ¹⁵³ diye buyurmuştur.

İlmin gücü, alime bağlıdır. Âlimlere olan ihtiyaç, her zaman, eğitim ve öğretimin temel ihtiyacı olacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu ihtiyacı net şekilde ifade eder: "Şüphesiz Allah ilmi insanlardan bir anda çekip alıvermez. Ama ilmi, âlimleri almak suretiyle alır. Sonunda hiçbir âlim bırakmadığı zaman, insanlar bazı cahilleri lider edinirler. Onlara soru sorulursa, ilimsiz fetva verirler; bu şekilde hem saparlar hem sapıtırlar." ¹⁵⁴ Hz. Muhammed (s.a.v.) âlimlerin (ilim adamlarının) önemini şöyle açıklar: "Âlimler, gösterişten uzak, ama son derece vakarlı olmalıdır. ¹⁵⁵ İlim adamları gökteki yıldızlar gibidir. Yıldızlar nasıl geceleri yol gösterirse, onlar da yeryüzünde yol gösterirler." ¹⁵⁶ Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benden sonra, size, beni soran ve öğrenmek isteyen bir nesil gelecek. Geldiklerinde kibar davranıp öğretiniz."¹⁵⁷ Bu hadisten anlaşılıyor ki, ashap, başkalarına aktarmak niyeti ile öğreniyordu. Böyle bir anlayışın eğitimde önemi azımsanamaz.

Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.) mescide geldiğinde iki grup görür. Bir kısmı (nafile) namaz kılıyor, diğer kısmı da ders çalışmakla meşguldüler. Onlara şöyle bir ikazda bulundu: "Her iki küme de iyi şeylerle meşguller; şu kadar var ki, Allah'tan bir şey talep edip dua edenlere o şeyi verip vermemek tamamen O'na ait bir keyfiyettir. Hâlbuki diğer gruptakiler ilim elde

¹⁴⁹ İbni Mâce, Dua, 3, hadis no:3843.

¹⁵⁰ Dârimî, *Mukaddime*, 24, hadis no:2116.

¹⁵¹ İbni Mâce, *Mukaddime*, 20, hadis no: 243.

¹⁵² Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih ve Mâ Yenbeğî fi Rivâyetihi ve Hamlih*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata, Muessesetu'l-Kütubi's-Sakâfiyye, Beyrut 1997, s.161.

¹⁵³ Buhârî, Enbiya, 50, hadis no: 1411; Tirmizî, İlim, 13, hadis no: 2669; İbn Hanbel, II,159. 202. 214.

¹⁵⁴ Tirmizî, ilim, 5, hadis no: 2652.

¹⁵⁵ İbni Mâce, *Mukaddime*, 23, hadis no:252.

¹⁵⁶ İbn Hanbel, III,157.

¹⁵⁷ İbni Mâce, *Mukaddime*, 22, hadis no:254.

ediyorlar ve böylece cehaleti savıp kovuyorlar. Bana gelince, ben muallim olarak gönderildim.”
Sonra Hz. Muhammed, ders çalışanların arasına katılıp oturmuştur.¹⁵⁸

Toplum, birbirinden farklı kişilerden oluşur. Bireysel farklılık, çağdaş psikoloji biliminin en çok önemseydiği kısımdır.¹⁵⁹ Şayet bireysel farklılıklar gözönünde bulundurulmazsa insanların eğitiminde büyük sıkıntılar yaşanır. İslâm âlimlerinden İbn Haldûn, kişisel farklılığın bütün unsurlarına dikkat çekmiş ve “Kişisel farklılığın tüm unsurları, onu oluşturan niteliklerdir. Bu farklılıklar cinsiyet, ırk, yaş ve irsiyettir” diyerek özellikle öğretimde çevre etkeninin ortaya koyduğu farklılığın önemi üzerinde durur.¹⁶⁰ İmam Gazâlî (ö. 505/1111), ise, eğiticinin görevlerinden birisi de öğrenciye yeteneği ölçüsünde hitap edilmesi, kapasitesinin almayacağı ve red edeceği inceliklerden uzak durulması olduğunu belirtir.¹⁶¹

Hz. Muhammed (s.a.v.), bilgiyi alma açısından insanları, üstünde yağmur yağın üç çeşit toprağa benzetir: Birincisi su tutan, üzerinde otlar bitiren bir topraktır. Allah'ın dinini anlayan, öğrenip öğreten kimse bu toprağa benzer. İkincisi, ot bitirmeyen çorak bir topraktır. Suyu tutar. Allah onunla da insanlara fayda verir. Ondan su içerler, hayvan sularlar ve otlatırlar. Kibirinden başını kaldırmayan kimse bu toprak gibidir. Üçüncüsü ise, düz yamaç bir yerdir. Ne su tutar ne de çimen bitirir. Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kişi de böyledir.¹⁶² buyurur. Başka bir hadisi şerifte: “İnsanlara akıl seviyelerine göre konuşmakla emrolundum.”¹⁶³ şeklinde buyurmuştur.

Adalet, sosyal yaşamın ve dolayısıyla eğitimin en önemli unsurudur. Eğiticinin öğrencisini, ebeveynin çocuklarını, devlet başkanının halkını, amirin memurunu sevip saydığını gösterebilmesi, adaletli olmasına bağlıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), insan sevgisini temel esaslarla oluşturmuştur. Veda Hutbesi'nde, tüm insanlara ulaştırılması için ilettiği mesaj son derece önemlidir: “Sizler hepiniz Âdem'densiniz, Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a bir üstünlüğü yoktur!”¹⁶⁴

Hz. Muhammed (s.a.v.) muhataplarını küçüksemeyi, kibirlik olarak görmüş ve net bir şekilde karşı çıkmıştır. Bu şekilde davrananların cennete giremeyeceğini söylemiştir. Bir kişi, “Ayakkabılarımın ve elbiselerimin güzel olması hoşuma gidiyor.” diyerek bu durumun kibir

¹⁵⁸ İbni Mâce, *Mukaddime*, 17, hadis no: 229.

¹⁵⁹ Cavit Binbaşıoğlu, *Ölçme ve Değerlendirme*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1978, s.9.

¹⁶⁰ İbni Haldun, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020, c. II. s.442.

¹⁶¹ Gazâlî, *İhya' u Ulumiddin*, c.I, s.63.

¹⁶² Buhârî, İlim, 1, hadis no:70.

¹⁶³ Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttaki el-Hindî, *Kenz'ül Ummâl*, Mevsim Kitabevi, İstanbul, 2019, c.V, s.242.

¹⁶⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004, c. I. S, 300.

olup olmayacağını sorar. Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle bir açıklama yapar: “Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir, hakkı kabul etmemek ve insanları küçük görmektir.”¹⁶⁵ Uhud savaşında yüzünden yaralanmış, etrafındaki ashab, düşmanlara beddua etmesini teklif etmişlerdir. O, iki elini, dua için kaldırmış ve: “Ya Rabbi, sen benim milletimi doğru yola getir! Zira onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar.”¹⁶⁶ buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), her zaman insanların birbirlerini sevmelerini istemiş ve muhataplarını bu şekilde eğitmiştir: “Ashab'dan birisi: -Ya Rasûlallah bana, fayda getiren bir iş öğret, der. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona: -Müslümanların yolundan zarar veren şeyleri uzaklaştır.” buyurur.¹⁶⁷

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim sistemindeki insanlara verdiği değeri, başka bir düşüncede görmek neredeyse imkânsızdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların sevilmesine aracı olan yolları açmış; sevilmesini engelleyen sebepleri de ortadan kaldırmıştır. Bu iki yönlü önlem, her yönden insanın sevilip ve sayılmasını temin edecektir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insanlığa sunduğu sevgi sisteminde karşılık bekleme yoktur. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim anlayışında, sevginin büyüklüğü ve insana saygı temeli üzerine oturmuştur. Her devirde güncelliğini koruyacaktır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim sisteminde sevgi, yalnız gönüllerde saklı bir his değildir. Bazen din kardeşinin yüzüne gösterilen bir gülümseme bile bunu ortaya koyar.

Bir kişi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek,

-Hayvanım öldü; bana bir binek hayvanı verir misin? der, Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Bende yok. buyurur. Bunun üzerine Ashab'tan biri:

-Ya Rasûlallah! Ben ona binek hayvanı verecek birini bulurum. der. O zaman Hz. Muhammed (s.a.v.),

-Hayır yolunu gösteren, onu yapan gibidir. buyurur. ¹⁶⁸

Eğitimden amaç, insanı kendi özellikleri doğrultusunda mükemmele yaklaştırmaktır. Bu manada ahlâkın amacı ile eğitimin amacı birleşmektedir. İslâm eğitim sisteminde ahlâk eğitimini ne kadar önemseydiğini anlamak zor değildir. İslami nâslar, ya iyiliğe teşvik etmeyi

¹⁶⁵ Tirmizî, Bir, 61, hadis no:1999.

¹⁶⁶ Tirmizî, Bir, 23, hadis no:3420.

¹⁶⁷ İbn. Mace, Edeb, 7, hadis no:3681.

¹⁶⁸ Tirmizî, ilim, 14, hadis no:2671; İbn Hanbel, V, 274.

veya kötülükten sakındırmayı hedeflemektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de yaptığı dualarda hep iyi ahlâkı talep etmiştir. “İnsana verilen nimetlerin en üstünü, mizanda en ağır geleni iyi ahlâktır.”¹⁶⁹ “İnsanların en hayırlıları da iyi ahlâka sahip olanlardır.”¹⁷⁰

Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üstün ahlâkına hayranlığını gizleyemeyerek sorar:

-Arapları dolaştım. Onların en fasih konuşanlarını dinledim. Senin gibisini ne gördüm ne de işittim! Kim terbiye etti seni? Hz. Muhammed (s.a.v.) de:

-Beni Rabbim terbiye etti. Terbiyemi güzelleştirdi. diye cevap verir.¹⁷¹

Hz. Muhammed (s.a.v.), ilk günden itibaren ısrarla, insanların davranışlarını güzelleştirilmesi için gayret etmiştir. İslâm geldiğinde cahiliyye toplumu, kontrolsüz durumdaydı. Ne bir otorite kabul ediyorlar ne bir düzene tabi oluyorlardı. Sadece istek ve heveslerinin yönünde davranıyorlardı. Böyle bir toplum kısa sürede, “*İyilikleri emreden, kötülüklerden nehyeden hayırlı bir ümmet*”¹⁷² aşamasına gelmiş ve diğer ümmetlere liderlik yapacak duruma gelmiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) birçok tavsiyesi vardır. Örneğin hakiki pehlivanın “Kızgınlık anında nefsine hâkim olan kimse”¹⁷³ olduğunu bildirir. Bir gün Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bir kişi gelerek: “Ya Rasulallah! Bana öyle bir kelime öğret ki, onunla (hayat boyu) yaşayabileyim, yalnız fazla olmasın, unuturum!” diye ekler. Hz. Muhammed (s.a.v.) de “Kızma!” der.¹⁷⁴ Bilgisiz insan en basit bir şeye hemen kızar. Bilgili insan yersiz kızmaz ve acele karar vermez.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimi, ferdi ve içtimai sorumluluk getirmekteydi. Çünkü kişi başıboş yaratılmış değildir: “Kim bir kötülük görürse eliyle, buna gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle onu değiştirsin.”¹⁷⁵ “Hepiniz çobansınız, idare ettiklerinizden sorumlusunuz.”¹⁷⁶

Toplumunu eğitmek için okuma- yazma, etkili bir güçtür. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim sisteminde bu konunun değeri sürekli vurgulanmış, herkes bu konuda teşvik edilmiştir.

¹⁶⁹ Tirmizî, Bir, 62, hadis no:2002; İbn Hanbel, IV, 443.

¹⁷⁰ Tirmizî, Bir, 58, hadis no:1987.

¹⁷¹ Ebül-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l Hafâ ve Müzîlül' ü-bâs Amme's Tehere mine'l Ehâdis Calâ el-Sineti'n Nâs*, trc. Mustafa Genç, Beka Yayınları, İstanbul, 2019, c.I, s.70.

¹⁷² Âl-u İmrân, 3/110.

¹⁷³ Müslim, Bir, 30, hadis no:2355.

¹⁷⁴ Buhârî, Edeb, 10, hadis no:2000; Tirmizî, Bir, 73, hadis no:2020.

¹⁷⁵ Müslim. İman, 20, hadis no:44; Tirmizî, Fiten, 11, hadis no:2172; İbn Hanbel, III, 20, 49.

¹⁷⁶ Müslim, İmaret, 20, hadis no:1671; Tirmizî, Cihâd 27, hadis no:1705; İbn Hanbel, II, 54, 55, 111

Hz. Muhammed (s.a.v.) ilmin yazı aracılığıyla korunabileceğini ifade etmiştir. Esirlerin kurtuluş fidyesi olarak aralarında okuma – yazma bilen kişilerin, on Müslüman çocuğa okuma-yazma öğretmeterek serbest kalmaları, açık bir delildir.¹⁷⁷ Hz. Muhammed (s.a.v.), okuma-yazma öğrenimini kadınlarda da teşvik etmiştir. Kölelere de okuma-yazmanın öğretilmesi takdire şayandır. Hz. Ömer'in (r.a.) azadlı kölesi (mevla) Âmr Rafi bunlardan biridir. Suffa İslâmın İlkokulu konumundadır. Başlarda okuma- yazma ve Kur'-an'ı Kerim öğretmek üzere Ubadetu'bnu's-Samit gibi müallimler vazife görüyorlardı.

Hz. Aişe (r.a.) şöyle rivayet eder: “Hz. Muhammed (s.a.v.) sizler gibi böyle hızlı konuşmazdı. Net ve kelimeleri birbirinden ayırarak konuşurdu. Yanında oturanlar dediklerini ezberlerdi.”¹⁷⁸ Hakların gasp edilmesi durumunda mağdura yardım edip hakkını almadan kızgınlığını hiçbir şey geçirmezdi. O kendisi için kızmaz kendisinin intikamı için çabalamazdı. Kızdığında yüzünü başka tarafa çevirirdi. Mutlu olduğunda gözlerini indirirdi. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gülmesi genellikle tebessümdü. Güldüğünde dişleri inci taneleri gibi görünüyordu.¹⁷⁹

Hz. Muhammed (s.a.v.) insanları ve öbür mahlûkları eksikliklerini öne çıkararak veya hakaret ederek ayıplamazdı. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu tür yaklaşımlardan tamamıyla uzak mükemmel bir liderdi. İnsanları övme ve methetmede mutedil davranırdı. Kişilerin oldukları konumlarında tutardı, onlar ile ilgili hakkaniyet ölçüleri içerisinde değerlendirme yapardı.¹⁸⁰

Sahabiler, Hz. Muhammed (s.a.v.) konuşurken çit çıkarmazlardı. Bu ona olan saygılarından ve öğrenme arzularından kaynaklanıyordu. Onu dinlerken yere doğru bakıp sözlerine kulak verirdi. Gönülleri de onun sözleriyle mutlulukla dolardı. Bu büyüklere karşı gösterilecek en büyük saygıdır. En garip birisi dahi olsa Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında konuşmaya başlayınca sözünü bitirene kadar konuşurdu. O Bitirdikten sonra bir başkası konuşurdu. Zulme girmedikçe kimsenin sözünü kesmezdi. Bu durumda ya konuşmasını engeller ya da ayağa kalkar konuşmasını bölerdi.¹⁸¹ Hz. Muhammed (s.a.v.) beraber oturduğu herkesle yeteri kadar ilgilenirdi. Onunla oturan onun kendisinden daha kıymetli biri olabileceğini düşünmezdi.¹⁸²

¹⁷⁷ İbn Hanbel I, 147.

¹⁷⁸ Tirmizî, Şemail, 8, hadis:140.

¹⁷⁹ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.26

¹⁸⁰ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.28

¹⁸¹ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.38

¹⁸² Tirmizî, Şemail, s.212.

Ebu Rifaa Adevi (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanına vardığımda hutbe okuyordu. -Ya Rasûlallah dinini sormaya gelen, onun ne olduğunu bilmeyen yabancı bir adamım diye seslendim. Bunun üzerine Resulallah (s.a.v.) hutbesini bıraktı ve bana yöneldi kendilerine bir oturak getirildi. Sanırım ayakları demir olan bir oturaktı. Resulallah (s.a.v.) bunun üzerine oturdu ve Allah’ın (c.c.) kendisine öğretmiş olduğu bilgilerden bana öğretmeye başladı. Sonra tekrar hutbesine döndü ve sonuna kadar tamamladı.¹⁸³

Hz. Muhammed (s.a.v.) karşıdakine saygısı aynı anda teslim olmaya sevkedecek sakinliğe sahipti. Kısra’nın gönderdiği elçiler kırsallarının azametine, zalim krallarına alışık olmalarına rağmen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) heybetinden karşısında titremişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.) onların gözüne daha heybetli ve daha azametli gelmişti. Oysa Hz. Muhammed gösteriş ve azamet sergilemeye çalışmazdı, son derece mütevâzi ve yumuşak bir insan olarak tanınırdı. Karşıdaki insana samimi olmaya ve sevmeye aynı zamanda da içtenliğe ve dostluğa sevk edecek güler yüzlülüğe sahipti.¹⁸⁴

Hz. Muhammed’e (s.a.v.) büyük bir hikmet, insanı hayrete düşüren pek çok kıymetli ilimler verilmiştir. Oysa o ümmî bir toplumun ummi bir ferdiydi. Ne bir kitap okumuş ne bir ders almış ne de bir âlimle birlikte bulunmuştur. Onun dili sözleri çarpıtmaktan, haber verirken sözü uzatıp gereksiz şeyler söylemek nedeniyle yalancılıkla itham edilmekten korunmuştu. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların en düzgün konuşanı, konuşması en net olanı, en özlü ifadeleri kullananı, sözü en veciz olanı, meramı en doğru şekilde ifade eden idi. Konuşmasında zorlama kabalığı gözükmezdi. O’nun hak olan sözleri, adına uydurulmuş batıl sözlerle karışmaz, onlardan kendilerini belli eder.¹⁸⁵

1.5. HZ. MUHAMMED’İN (S.A.V.) ÖĞRETİM METODLARI

1.5.1. Eğitim ve Öğretimde Metod Kavramı

Öğretim metodu “didaktika” kelimesinden türemiştir. Yunancadaki “didaskio” kelimesinden alınmıştır. Metod, hedefe ulaştıran en kısa yoldur.¹⁸⁶ Eğitimde metod, talebeleri eğitimin gayelerine ulaştırmak için uyulması gereken en uygun, en doğru yoldur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), sadece elit bir zümreye ya da belirli kişilere eğitim veren sıradan bir eğitimci değildi. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitimi tamamıyla pedagojik esaslara

¹⁸³ Buhârî, Edeb, 16, hadis no:1164.; Müslim, cuma, 6, hadis no:165, Nesai, Had, 8, hadis no:220.

¹⁸⁴ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.40

¹⁸⁵ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.40

¹⁸⁶ Hıfzırahman Raşit Öymen, *Genel Öğretim Yöntemleri*, Maarif Matbaası, Ankara, 1971, s.1.

dayanmaktadır.¹⁸⁷ Hz. Muhammed (s.a.v.), eğitim metodunu, Sahabe üzerinde tatbik etti. Ve bu şekilde “*Hayırlı bir ümmet*” ortaya çıktı. Bu güzide topluluğun oluşturulmasında uygulanan metodları şöyle sıralayabiliriz:

Anlatım metodu: Alıcı konumundaki bireylere bilgileri tek taraflı ve şifahi olarak aktarma şeklinde olan bir metottur. Anlatım metodu az sürede çok veri aktarmaya imkân verir ve eğitimde sıkça kullanılır.¹⁸⁸ Bu metot Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından da çoğu zaman kullanılmıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) anlatım metoduyla alakalı uygulamaları zaman, yer, konu ve kişilere göre farklılık göstermektedir.¹⁸⁹ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) konuşması her zaman net ve akıcı olmuştur;¹⁹⁰ yapmacık olmaktan uzak ve samimi, edebe aykırı unsurlardan arınmıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) anlatım metodunu başarıyla ve kusursuzca uyguladığını göstermektedir.

Soru-Cevap metodu: Öğrenme ve bilme ihtiyacını canlandırmak, aktarılacak konuya muhatap kişinin dikkatini toplamak için önce sorular sormak, sonra bu soruları cevaplayarak öğretme yöntemidir.¹⁹¹ Hz. Muhammed (s.a.v.), soru sormayı teşvik etmiş,¹⁹² soru-cevap metodunu bütün boyutlarıyla kullanmıştır. Uygun olmayan soruları, uygun bir dille ve soru sahibini uyararak cevaplamış;¹⁹³ karşıdakini düşündürmek, araştırmaya sevk etmek için soruları bilmece gibi yönelttiği de olmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisine yöneltilen sorulara her zaman açık olmuştur. Başta Kur'an-ı Kerim “*Eğer bilmiyorsanız, ilim ehline sorunuz.*”¹⁹⁴ şeklinde buyurarak, insanları sormaya yöneltmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) camide, evde, yolda ve konuşma anında, seferde, savaşta, gece gündüz, hastalıkta, tek başına veya topluluğun içinde iken, her zaman sorularla karşı karşıya gelmiş; hiçbirisini geri çevirmemiştir. “Bilgisizliğin şifası sormaktır.”¹⁹⁵, “Güzel soru ilmin yarısıdır.”¹⁹⁶, “İlim hazinedir, anahtarı ise sorudur.”¹⁹⁷ Bu hadisler eğitiminde soru sormanın önemini ortaya koymaktadır. Şüphesiz sorular öğrenmek için en uygun ortamı oluşturur.

¹⁸⁷ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 123.

¹⁸⁸ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 241.

¹⁸⁹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.125-146.

¹⁹⁰ Tirmizî, Edeb, 80, hadis no:2027.

¹⁹¹ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2005, s.64.

¹⁹² İbni Mâce, Tahare, 93, hadis no:572.

¹⁹³ İbni Mâce, Mukaddime, 1, hadis no:2.

¹⁹⁴ Nahl, 16/43; Enbiya, 21/7

¹⁹⁵ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni’l-İlm*, s.114.

¹⁹⁶ Aclûnî, *Keşfü’l Hafâ*, c.I, s.431.

¹⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü’l*, c.I, s.85.

Hadisleri incelediğimizde büyük bir kısmının sorulara verilen cevaplardan oluştuğunu görmekteyiz. Sahabeler bütün sorunlarını Hz. Muhammed'e (s.a.v.) rahatlıkla soruyor ve çözüm buluyorlardı. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) birisi gelip "Kıyamet ne zaman kopacak?" dediğinde, "Sen kıyamet için ne hazırladın?"¹⁹⁸ şeklinde soruya soruyla cevap vererek, zihnini farklı bir konuya çevirmiştir.

Özel bir soruya genel bir cevap: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen soruları cevaplarırken, ardından gelebilecek soruyu da ön görerek, geniş kapsamlı cevap verme yoluna gitmiştir. Bir kişi şöyle bir soru yöneltir:

-Biz denizde seyahat ediyoruz. Yanımızda az su taşıyoruz. Eğer bu suyla abdest alırsak, susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alınır mı? Hz. Muhammed'in (s.a.v.) cevabı:

-Denizin suyu temiz, ölüsü (yiyecekleri) de helaldir.¹⁹⁹

Soruların yerinde olması: Günün birinde bir topluluk, kader konusunu tartışıyorlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu topluluğa, "Sizden önceki milletler bu çeşitli münakaşalar yüzünden sapıtıp yoldan çıktılar, helak oldular."²⁰⁰ diyerek, uyarıda bulundu.

Dikkat çekmek için soru sormak: Hz. Muhammed (s.a.v.) aktaracağı mevzulara dikkat çekmek için, sahabeye sorular sorardı. Sahabe bu soruların bazısını cevaplar, çoğu zaman da "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." diye yanıtı O'na bırakırlardı. Hz. Muhammad (s.a.v.) bazen sorunun ve cevabının iyi anlaşılması için bir ön soru sorardı. Sonrasında da kıyas yaptırarak, konuyu iyice kavratırdı. Bu konuda birkaç örneğe bakalım: Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Aranızda pehlivan kime diyorsunuz? Ashab: Hiç kimsenin yenemediği kimse. Hz. Muhammed (s.a.v.): Hayır. Asıl pehlivan, kızgınlık anında kendine hâkim olan kişidir.²⁰¹

Hz. Muhammed (s.a.v.): Müflis kimdir, biliyor musunuz? Ashab: Bize göre müflis, hiç dirhem ve eşyası olmayan kimsedir. Hz. Muhammed (s.a.v.): Gerçek müflis, ümmetimden olup kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelecek olan kimsedir. Ama şuna sövmüş, buna zina isnadında bulunmuş; diğerine de zarar vermiş olarak gelecek. İyiliklerinden başkasına dağıtılacaktır. Şayet üzerindeki haklar henüz tamamen ödenmeden iyilikleri tükenirse, bu defa

¹⁹⁸ Müslim, Bir, 50, hadis no:2380; İbn Hanbel, III, 203.

¹⁹⁹ Tirmizî Tahare, 52, hadis no:69; İbni Mâce, Tahare,38, hadis no:386; İbn Hanbel, II, 237.

²⁰⁰ İbni Mâce, Mukaddime, 10, hadis no:85.

²⁰¹ Müslim, Bir, 30, hadis no:2355.

kötülükte bulunduğu kişilerin günahlarından alınıp onun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.²⁰²

Öğretmek amacıyla bilen kişiye sormak: Hz. Ömer (r.a.) şöyle anlatıyor: Bir gün Hz. Muhammed ile (s.a.v.) oturuyorduk. Beyaz elbiseli, siyah saçlı, heybetli bir adam geldi. Yoldan gelmiş biri izlenimini de vermiyordu. Hiçbirimiz onu tanımiyorduk. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına oturdu. Ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Daha sonra bu yabancı kişiyle Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında şöyle bir konuşma geçti:

Yabancı: Ey Muhammed! Bana İslâm'ın ne olduğunu anlat!

Hz. Muhammed (s.a.v.): İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmen; namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse hac etmendir.

Yabancı: Doğru söyledin. Bana imandan bahset!

Hz. Muhammed (s.a.v.): Allah'a, Allah'ın Meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe inanman, bir de kadere; hayrına şerrine inanmandır.

Yabancı: Doğru söyledin. Bana ihsandan haber ver!

Hz. Muhammed (s.a.v.): Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen O'nu göremiyorsan da O seni muhakkak görür.

Yabancı: Bana kıyametten haber ver!

Hz. Muhammed (s.a.v.): Bu meselede, sorulan sorandan daha âlim değildir.

Yabancı: O halde bana onun alametlerinden bari haber ver!

Hz. Muhammed (s.a.v.): Cariyenin kendi sahibesini doğurması ve yalın ayak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının bina yapmakta birbiriyle yarış ettiklerini görmendir.

Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.): “Ey Ömer! O soru soranın kim olduğunu biliyor musun?” diye sorar. “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” deyince. “Gerçekten O Cibril'di. Size dininizi öğretmeğe gelmiş.”²⁰³ buyurdu.

Makul ölçüler içerisindeki her soruya cevap: Hz. Muhammed (s.a.v.), öğrenmek amacıyla kendisine yöneltilen her soruyu cevaplıyordu. Soran kişi de Hz. Muhammed'in

²⁰² Müslim, Bir, 59, hadis no:2581; Tirmizî, Kıyamet, 2, hadis no:2418.

²⁰³ Müslim, iman, 1, hadis no:8.

(s.a.v.) bu yaklaşımını kolaylıkla anlıyordu. Abdullah b. Mesud Hz. Muhammed'e (s.a.v.) "Amellerin hangisi daha faziletlidir?" diye sorduğunu, cevap verince, "Daha sonra hangisidir?" dediğini, cevap aldıkça aynı tip soruya devam ettiğini anlatır ve der ki: "Şayet soruyu devam ettirseydim, o da gönül rahatlığıyla cevap vermeye devam edecekti."²⁰⁴

Hiz. Muhammed (s.a.v.), kendisine yöneltlen hiçbir soruyu hafife almamış ve geçiştirmemiştir. Nitekim Hiz. Muhammed (s.a.v.), her vesileyle ashaba öğretmek istiyordu. Bundan dolayı soru soran herkes tatmin oluyordu.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) öğrenmek amacıyla soru soranları takdir edip teşvik ediyordu. Bu şekilde soru soranlara karşı memnuniyetini belirtmiştir. Ebu Hureyre (r.a.), "Kıyamet günü şefaatine kavuşmak suretiyle insanların en mesudu kimdir?" diye bir soru sorar. Hiz. Muhammed (s.a.v.) cevap vermeden önce, "İlme olan düşkünlüğünü gördüğüm için bu soruyu senden evvel kimsenin sormayacağına kanaat getirmiştım." diyerek ona iltifat eder. Sonra da şu cevabı verir: "Kıyamette benim şefaatiyle insanların en mes'ud olanı, içinden gelerek halis bir niyetle Allah'tan başka ilâh olmadığını" söyleyen kişidir."²⁰⁵ buyurur.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) sorulara açık oluşu, bazı kişilerin ölçsüz sorular sormasına sebep olmuştur. Bazıları da alay dolu soru sormayı ihmal etmiyordu. Bunlardan birisi "Babam kim?", devesini kaybeden başkası da "Devem nerede?"²⁰⁶ diye soruyordu. Bu olay üzerine şu Ayeti Kerime indi. "Ey iman edenler, açıklandığı zaman sizi üzecek şeyleri sormayınız."²⁰⁷

Soru soranı başka bir yöne çekmesi: Hiz. Muhammed (s.a.v.) bazen bir hikmet sebebiyle soru soranı başka yöne çevirirdi. Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: "Bir adam Resulallah'a (s.a.v.) sordu: "Ya Resulallah (s.a.v.) kıyamet ne zaman?" Hiz. Muhammed (s.a.v.) "Ona ne hazırladın?" diye karşılık verdi. Adam, "Kıyamet için fazla namaz, oruç ve sadaka hazırlayamadım, ancak Allah ve Resulü'nü seviyorum." dedi. Resulallah (s.a.v.) da ona "Sevdiklerinle beraber olacaksın." buyurdu."²⁰⁸

Soru soranın her sorusuna cevap vermesi: Hiz. Muhammed (s.a.v.) soru soranların her sorusuna cevap verirdi. Dinin birçok kural, hüküm ve esaslarına dair ashâbının sorduğu sorulara cevap vererek onlara öğretmiştir. Ayrıca ashabını, karşılaştıkları mesele ve sıkıntılarla

²⁰⁴ Buhârî, Cihâd, 1, hadis no:527.

²⁰⁵ Buhârî, İlim, 51, hadis no:85.

²⁰⁶ Buhârî, Tefsir (Suretu'l-Maide) 5/12.

²⁰⁷ Maide, 5/10

²⁰⁸ Buhârî, Menakıb, 10, hadis no:461; Müslim, Bir,16, hadis no:2639.

beraber, öğrenmek istedikleri dinin hüküm ve vecibeleri konusunda da soru sormaya teşvik ederdi.²⁰⁹

Cabir'den (r.a.); Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Cehaletin ilacı sormaktır.”²¹⁰ Sahabe-i kiram karşılaştıkları problemleri ve şüpheleri çözmek için, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) arz ediyorlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.), her birisinin sorusunu gönüllerini rahatlatacak şekilde cevaplıyordu.

Hükmü net bir şekilde ifade etmek için soranın sorusunu tekrarlatması: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen sorandan sorusunu tekrarlamasını isterdi. Cevap verdikten sonra kişinin bilgisini arttırmak, verdiği yanıtta ekte bulunmak veya verdiği yanıtı açıklamak maksadıyla böyle yapardı.

Ebû Katâde el-Hâris b. Rib'î b. Beldeme el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 54/674) (r.a.) anlatıyor: “Resulallah (s.a.v.) aralarında ayağa kalkıp onlara Allah yolunda cihadın ve ona iman etmenin amellerin en faziletlisi olduğunu anlattı. Bir adam ayağa kalkıp, “Ya Resulallah! (s.a.v.), Allah yolunda öldürülürsem günahlarım af olunur mu?” diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Evet. İhlâşlı ve sabırlı olur, ileri gider, geri dönüp kaçmayı düşünmezsen, öldürüldüğün takdirde günahların af olur.” buyurdu.”

Sonra Resulallah (s.a.v.) “Nasıl demiştin?” diye sordu. Adam da “Bana söyleyiniz, Allah yolunda öldürülürsem günahlarım af olunur mu?” dedi. Resulallah (s.a.v.) “Evet ihlâşlı ve sabırlı olur, ileri gider geri dönüp kaçmayı düşünmezsen, öldürüldüğün takdirde günahların af olur. Yalnız borç müstesna. Cibril bana böyle söyledi.”²¹¹ buyurdular. Yani, ilk cevabı verdikten sonra Cebrail, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy getirdi. Bundan dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.) sorusunu tekrarlattı ve ikinci cevabı söyledi.

Soru soranın sorusuna fazlasıyla cevap verme: Hz. Muhammed (s.a.v.), bazen sorulan soruyla birlikte bu bilgiyi de bilmesi gerekir diye kişinin sorusuna sorduğundan daha fazlasıyla cevap verirdi. Bu onun konuyu anlamaya çalışan kişileri son derece düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Ebu Hureyre'den (r.a.): “Benü Mudlic' den bir adam Hz. Muhammed'e (s.a.v.) sordu: “Ya Resulallah! (s.a.v.) Biz deniz yolculuğuna çıkıyoruz. Yanımıza da biraz içecek su alıyoruz. Bu suyla abdest alacak olsak susarız. Deniz suyuyla abdest alabilir miyiz?” Resulallah (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.”²¹² Görüldüğü gibi, Hz. Muhammed

²⁰⁹ İbn Mâce, Temizlik, 93, hadis no:572

²¹⁰ İbn Mâce, Temizlik, 93, hadis no:572

²¹¹ Tirmizî, Cihâd, 13, hadis no:1640.

²¹² Tirmizî Tahare, 52, hadis no:69; İbn. Mace. Tahare,38, hadis no:386; İbn Hanbel, II, 237.

(s.a.v.) denizcinin deniz suyuyla abdest almanın hükmü ile ilgili sorusuna, deniz suyunun temiz olup, onunla abdest almanın sahih olduğunu söylemiştir. Ayrıca deniz ölülerinin hükmü ile ilgili denizin ölüsünü yemenin helal olduğunu belirtmiş, sorunun cevabına ek olarak ölüsü de helaldir diye buyurmuştur.

İbn abbas (r.a.) anlatıyor: “Hac yapmakta olan bir kadın küçük çocuğunu havaya kaldırarak “Ya Resulallah! (s.a.v.) Bunun hacı olur mu?” diye sorar. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Evet, sana da ecir vardır.”²¹³ buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) kadına sorduğundan fazlasıyla cevap vermişti. O sadece çocuğun haccından sormuş, Hz. Muhammed (s.a.v.) hacı olur diye buyurmuş, sana da ecir vardır diyerek de ilave etmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) cevabı kadının bu güzel davranışına ve onun gibi gelecek olan ebeveynlere böyle yapmaları yönünde çok önemli bir teşviktir.

Bilen kişiyi, övmek amacıyla sınaması: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen ashabını imtihan eder, bilgilerini tespit etmek için onlara soru sorardı. Doğru cevabı verdiklerinde onları över, göğüslerine vururdu. Böylece Allah Resûlü’nün (s.a.v.) sevgi ve övgüsüne mazhar olduklarını ve cevap verdikleri için O’nun tarafından takdir edildiklerini gösterirdi.

Ebul Munzir Ubeyd b. Ka’b (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed (s.a.v.) “Ey Ebul Munzir! Allah’ın kitabından ezberinde olan hangi ayet daha büyüktür?” diye sordu. Ben “Allah ve Resulü pekiyi bilir.” dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Ey Ebul Munzir! Allah’ın kitabından ezberinde olan hangi ayet daha büyüktür, biliyor musun?” deyince, “Allah, ondan başka tanrı yoktur. Kendisini uyuklama ve uyku tutmaz, diri, her an yarattıklarını gözetip durandır.” cevabını verdim. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) övgü maksadıyla göğsüme vurdu ve “İlim sana kutlu olsun.”²¹⁴ buyurdu.

Ashabını alıştırmak için sorunun cevabını onlara devretmesi: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen kendisine sorulan sorunun cevabını vermeyi oradaki bir sahabiye havale ederek sahâbiyi cevap vermeye alıştırdı. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kendisine sunulan davalardan bazısını sahabilerine havale ederek önünde karara bağlamalarını istemiş, onları alıştırmaya çalışmıştır.

Abdullah b. Amr b. As (r.a.) anlatıyor: “İki adam gelip davalarını Hz. Muhammed’e (s.a.v.) arz ettiler. Hz. Muhammed (s.a.v.) Amr b. As’a, “İkisinin arasında hüküm ver.” buyurdu. Amr, “Siz buradayken mi ya Resulallah (s.a.v.)?” diyerek mahcubiyetini belirtti. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Evet buyurunca, Amr (r.a.), “Ne şekilde hüküm vereceğim?” diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) O’na şöyle buyurdu: “Bütün gayretini harcayarak doğru karar

²¹³ Nesai, Hac, 5, hadis no:1205

²¹⁴ Müslim, Fedailü’l Âyet, 1, hadis no:810.

verdiğinde on sevap, bütün gayretini harcayarak karar verip yanıldığında da bir sevap vardır.”²¹⁵.

Örnek sunma (temsil) metodu: Bu metot, aktarılmak istenen düşüncenin daha iyi aktarılması için kavramların ve fikirlerin örnekle anlatılması metodudur. Bu metodu, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitim-öğretim sisteminde önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed (s.a.v.), anlatımlarında genellikle dolaysız ifadeler kullanmış bununla birlikte insanların müşahede ettikleri, hissederek dokunabildikleri varlıkları örnek getirerek örneklerin çoğunu aynı çevreden tercih etmiştir. Bu şekilde karşıdakilerin konuyu anlamaları daha basit hale getirilmiştir.²¹⁶

Çocuklar, yeni ve hoş olan varlıklardan hoşlanmakta, yasak olan fiillere de daha fazla ilgi duymaktadır. Çocuğun tabiatında kahramanlık hikâyelerine, ilginç olaylara ilgi vardır.²¹⁷ Örnek metoduna yönelme, her yaştaki kişiler için geçerlidir. Örnek karakter veya model gösterme, davranışın gelişiminde önemli bir yer tutar.

Arabistan yarımadasında hiç bitmeyen savaşıardan birinde Zeyd b. Harise adında bir Arap genci esir düşer ve köle olarak defalarca satılır. Sonunda Mekke'ye ulaşır ve Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından satın alınır. Bir süre sonra, bu gencin babası ve ailesi, bir miktar para alıp Mekke'nin yolunu tutar. Zeyd'in babası ve akrabası Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına gidip gelişlerinin sebebini açıklarlar. Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurur: “Size karşı büyük bir saygınlık duyuyorum, ama sizin oğlunuz benim oğlumdan farksızdır. Bu durumu kendisine sorunuz; eğer sizinle gelmek isterse, sizden hiç fidye almayacağım ve onun ayrılmasına izin vereceğim.” Daha sonra durumu ona açıklarlar. Zeyd’in (r.a.) cevabı ilginçtir: “Ben efendimin şahsında öyle bazı şeyler gördüm ki, bunları her şeye ve herkese tercih ederim!”²¹⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.) Zeyd'i (r.a.) çağırarak fikrini sorar:

-İster benimle kal ister babanla git! Bu sözün karşısında Zeyd (r.a.) kararlı bir şekilde cevap verir:

-Ben hep seninle kalacağım!²¹⁹ der ve hep Hz. Muhammed'le (s.a.v.) kalır!

Kölelikte en büyük hürriyet! Anne-baba, akraba ve hürriyete karşılık köle olarak kalma isteği!... Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) Zeyd'i (r.a.) azad ederek ona hürriyetini verir,

²¹⁵ İbn Hanbel, II, 185.

²¹⁶ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.93.

²¹⁷ Ahmed Emin b. İbrâhîm et-Tabbâh, *Kitâbul-Ahlâk*, Darü'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1969, s.78.

²¹⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c.I, s.72.

²¹⁹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c.I, s.248.

üstelik evlatlık yapar. Bunun üzerine Zeyd'in babası ve ailesi üzgün ama çocuklarının durumundan emin, huzurlu bir şekilde kendi yurtlarına dönerler.

Tartışma (istişare) metodu: Tartışma metodu (discussion method), bir problem veya konu hakkında karşılıklı diyalog ile uygun olan çözüm yollarını aramaktır.²²⁰ Birden fazla kişinin karşılıklı fikirleri sürerek yaptıkları sesli bir düşünme olayıdır.²²¹ Eğitimde önemli bir yere sahip olan bu metodu, iki tarafın sürece aktif katılımını sağlayan bir yöntemdir. Hz. Muhammed (s.a.v.), vahiy dışındaki mevzularda kendi kanaatini kesin doğru olarak saymamış, problemleri her zaman sahabelerle tartışıp istişare yapmıştır. Rabbimiz de Hz. Muhammed (s.a.v.)'e sorunları çözme konusunda ashabıyla fikir alışverişini, kesin karar verildiğinde de Allah'a (c.c.) güvenilmesini emretmiştir.²²² Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) istişare emrine uygun bir şekilde ashabını eğitirken bu metodunu kullanmış, tartışma metodunun uygulanmasında kaba sözlere, ayıplamaya, alaya, eğlenmeye, karşıdakini hakir görmeye kesinlikle müsaade etmemiş, ikna metotlarını benimsemiştir.²²³

Tartışma metodu, kişilerin derse aktif olarak katılmalarını sağlar. Öğrenciler, bu yöntem ile körü körüne, anlamadan her söylenene inanmazlar. Öğretmenin ve öğrencinin sorduğu sorular, gerçek bilgiye ulaşmada çok büyük etken olur.²²⁴

Bir işi bizzat yapıp uygulayarak öğretmek: Hz. Muhammed (s.a.v.) öğrettiklerinin sahabe tarafından uygulandığını görmekten çok memnun olurdu. Özellikle Kur'an-ı Kerim okuyuşunu dinlemeyi çok severdi. Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.) mescitte şu ayeti okuyordu: *“O kâfirler Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Oysa kıyamet günü, dünya tamamen O'nun tasarrufundadır. Gökler de elinde dürülmüştür. Allah kâfirlerin ortak koştuklarından münezzehdir ve yücedir.”*²²⁵ Bu ayeti okurken elini hareket ettirip, avucunu açıp kapatıyordu: *“Rab kendini ululayıp yüceltiyor, mütekebbir benim, gerçek hükümdar benim, kerem ve ihsan sahibi benim.”* buyuruyor. Adeta anlattığı konuyu yaşıyordu. Bunu gören ashab, *“Neredeyse minberle birlikte devrilecek sandık”* diyorlar.²²⁶ Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen tüyleri diken diken eden, kalbleri titreten ve gözleri yaşartan etkileyici konuşmalar yapar, dinleyenler üzerinde büyük bir etki bırakırdı.²²⁷

²²⁰ İbn Hişam, *es Sîretü'n Nebeviyye*, c.I, s.130.

²²¹ Yaşar Fersahoğlu, *Kur'an'da Zihin Eğitimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015, s.468.

²²² Âl-u İmran, 3/159.

²²³ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 177.

²²⁴ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.178.

²²⁵ Zümer, 39/67.

²²⁶ İbn Hanbel, II, 88.

²²⁷ İbni Mâce, *Mukaddime*, 6, hadis no:90.

Anlatırken şekil ve çizgileri kullanmak: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazı konuları anlatırken şekil ve çizgileri kullanmıştır. Eğitimde şekil, çizgi ve şemaları kullanmak, dikkat çekme, soyut kavramları anlamayı kolaylaştırmak amacıyla yapılır.²²⁸ Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.) birbirine paralel dört çizgi çizer, sonra da “Bunlar nedir, biliyor musunuz?” diye sorar. “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” şeklinde cevap alması üzerine açıklar: “Bunlar cennet ehlinin en faziletli kadınları olan Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma, Müzahim kızı Asiye ve Ümran kızı Meryem’dir.”²²⁹ buyurur.

Tecrübeye değer vermek: Hz. Muhammed (s.a.v.) toplumun faydasına olan her tecrübeye ve bilgiye değer vermiştir. Hendek savaşında Selman-ı Farisî (r.a.), halkının şehirleri korumak amacıyla, hendek kazdıklarını belirtmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.), bu öneriyi kabul ederek bu kazı işinde bizzat kendisi de görev almıştır.²³⁰

Gözlem yapmak: Gözlem yapmak (observation), çevremizde bulunan bir olguyu kavramak için, kendiliğinden beliren belirtilerini inceleme işidir.²³¹ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitiminde evrenin ve olayların gözlemlenmesi sürekli teşvik edilmiştir: “(Ey Rasûlüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da (Allah’ın) yaratmaya nasıl başladığını görün.”²³²

Gösteri metodu: Eğitimcinin muhatabının önünde göstererek bir uygulamanın nasıl yapılacağını anlatması veya yöntemini açıklaması için yapılan işlemdir.²³³ Ashab’tan biri Hz. Muhammed’e (s.a.v.) “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana bir iş söyle ki, ona sınıksız sarılayım.” Hz. Muhammed (s.a.v.): “Rabbim Allah’dır, de. Sonra da dosdoğru ol!” der. Bu kişi, “Benim için en korktuğum şey nedir?” diye bir soru daha yöneltir. Hz. Muhammed (s.a.v.) kendi dilini tutarak, “İşte bu!” der.²³⁴

Öğütle eğitim ve ikna metodu: Öğüt, nasihat, iyi şeyleri hatırlatmak ve doğruya yöneltmek, birine öğüt vererek kalbini yumuşatacak ve ahiret azabından koruyacak şeyleri hatırlatmaktır.²³⁵ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitiminde öğütle iknanın önemi çok büyüktür. Kişinin kendine verilen öğütlerden etkilenme özelliği vardır.²³⁶ Nasihat eden kişinin, sevilen,

²²⁸ Nurettin Fidan ve Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 56.

²²⁹ Abdulhamîd el-Haşimî, *er- Resûlu'l-Arabî el-Murabbî*, b.y., Dimeşk, 1981, s.219.

²³⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c.I, s. 267-268.

²³¹ A. Ferhan Oğuzkan, *Çağdaş Eğitim Üzerine*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982 s.81.

²³² Ankebut, 29/20.

²³³ Oğuzkan, *Çağdaş Eğitim Üzerine*, s. 81.

²³⁴ Tirmizî, Zühd, 60, hadis no:2410; İbni Mâce, Fiten, 12, hadis no:3973.

²³⁵ Mehmet Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 46.

²³⁶ Muhammed Kutub, *İslam’da Eğitim Metodu*, trc. Ali Özek, Beka Yayınları, İstanbul, 1975, c. I, s.187.

saygın biri olması, öğütün etkisini arttırır.²³⁷ Eğer bu öğüt samimi olmazsa, etkisi haliyle zayıf olur.²³⁸

H.z. Muhammed (s.a.v.) üç defa “Din nasihattir.”²³⁹ diyerek, din eğitiminin önemini vurgulamıştır. H.z. Muhammed’in (s.a.v.) bu müşfik tutumunu Muaviye (r.a.) şöyle anlatıyor: “Ne ondan önce ne de ondan sonra, O'nun kadar güzel öğreten bir öğretmen görmedim. Beni hiçbir zaman ne azarladı ne de bana sövdü.”²⁴⁰ H.z. Muhammed (s.a.v.) öğütlerle ashabı ikna yöntemini seçmiş, bu yöntemi kullanırken büyük bela, hastalık ve ölüm halini hatırlatma,²⁴¹ hesap ve ahiret gününü hatırlatma²⁴² gibi örneklerden faydalanmış, insanın, arkadaşının öğütlerinden daha kolay etkilenebileceğini, bundan dolayı dost seçiminde dikkatli olunmasını emretmiştir.²⁴³ H.z. Muhammed (s.a.v.), öğüt verirken ashabına çok nazik davranmış, yumuşak bir üslûp ve tatlı dil kullanmıştır.

Terğîb ve terhib metodu: Terğîb: Mükafaat (Reward). Terhib: Ceza (Punishment) demektir. İslam eğitimi, kişiyi hayra sevk etmede bu yöntemden yararlanır. H.z. Muhammed’in (s.a.v.) eğitiminde ceza, tabiki eğitimcinin ilk aklına gelen yöntem değildir. H.z. Muhammed’in (s.a.v.) öğretimde kullandığı metotların en önde gelenlerinden birisi, yapılmasını istediği doğruya teşvik etmesi, sakındırdığı şeyden de korkutmasıdır. H.z. Muhammed (s.a.v.) hayırlı işlere sevabını anıp sağlayacağı yararları dikkat çekerek teşvikte bulunur, şerden de azabını anıp kötülüklerine ikazda bulunup sakındırırdı. H.z. Muhammed (s.a.v.) öğütlerinde teşvik ile korkutma arasında bir denge gözetir, bazen birinden bazen de diğ erinden bahsederdi. Yalnız korkutarak nefret ettirmezdi. Sadece teşvik ederek kişilerin tembelleşip amellerini bırakmasına izin vermezdi.

Kişileri eğitim öğretime yönlendirmek ve öğrenme motivasyonunu sağlamak adına ödüller ve cezalar kullanılır. Kişileri bir anlayışa sevk etmek için sakındırma ve özendirme yöntemi H.z. Muhammed (s.a.v.) tarafından sıkça kullanılmıştır. Bu şekilde kişide olumsuz sonuçlardan korunmak veya olumlu sonuçlara ulaşmak isteği canlandırılarak eğitim-öğretime yönelik etkili bir arzu canlanmış olur.²⁴⁴ H.z. Muhammed (s.a.v.), olmasını istediği güzel işlere teşvik etmek için özel çaba harcamış, yasakladığı, yapılmasını istemediği işlerde ise ashabını

²³⁷ Kutup, *İslam'da Eğitim Metodu*, s.223.

²³⁸ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak H.z. Muhammed*, s.226.

²³⁹ Müslim, İman, 95, hadis no:55; Tirmizî, Bir, 17, hadis no:1926; İbn Hanbel, I, 351.

²⁴⁰ Müslim, Mesacîd, 33, hadis no:434; Ebû Dâvûd, Salat, 171.

²⁴¹ Tirmizî, Dua, 105, hadis no:3556; İbni Mâce, Dua, 26, hadis no:909.

²⁴² Tirmizî, Dua, 129, hadis no:3594.

²⁴³ Tirmizî, Zühd, 45, hadis no:2378; İbn Hanbel, II, 303.

²⁴⁴ Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s.84-85.

korkutarak sakındırmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), teşvik ve sakındırma arasında dengeli bir yol takip etmiş, ashabını sadece nefret ettirip korkutarak hatalı yoldan uzaklaştırmamış veya sadece teşvik ederek onları rehavete sevk etmemiştir.²⁴⁵

Kıssa metodu: Kıssa metodu, kişi fitratına en münasip eğitim yöntemlerinden birisidir. Kişinin tarihi, geçmişi öğrenme isteği her zaman canlı olmuştur. Bu da eğitimde kıssa metodunun önemini ortaya çıkarmıştır. Bu metod islam eğitim yöntemlerinin en önemlilerinden birisi olup muhatabın ilgisini devamlı canlı tutma özelliğine sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uygulamalarında bu yöntem etkin bir şekilde kullanılmıştır.²⁴⁶

Eğitmcilerin tutum ve davranışlarıyla öğrencilere iyi rol model olmaları, aktarmaya çalıştıkları değerlere uygun davranışları sergilemeleri, bu alanda başarılı olmalarına en büyük katkıyı sağlamaktadır.²⁴⁷ Bundan dolayı eğitim uzmanları, modelsiz eğitimin tam manada mümkün olamayacağını belirtmişlerdir.²⁴⁸ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim öğretim metotlarının en önemlilerinden biri de güzel yaşamı, iyi halleri, örnek davranışları yoluyla uygulamalı şekilde öğretmesidir. Hz. Muhammed (s.a.v.), bir hükmü emrettiğinde önce kendisi yapar, sonra insanlar örnek alır ve ondan gördüklerini yaparlardı. Yasak ettiği davranış ve tutumları da önce kendisi bırakırdı.²⁴⁹

Eğitip öğretirken sözlü anlatım ile vücut dilini bir arada kullanması: Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen öğretirken anlatmak istediklerini sözlü ifade ile bazen de vücut diliyle anlatırdı. Bunu, aktarmak istediği konuyu daha kolay açıklamak, öğretmek istediği bilginin önemini vurgulamak için yapardı.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen yasakladığı eşyayı elinde tutar ve topluluğun görmesi için havaya kaldırırdı. Böylece yasakladığı eşyayı hem sözlü söylemiş hem de görülmesini sağlamış olurdu. Bu ise haram edilen ve yasaklanan eşyanın daha iyi anlaşılmasını sağlıyordu.

Ubade b. Samit (r.a.) anlatıyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.), ganimet develerinden birinin üzerinden bir tüy alıp şöyle buyurdu: -Bu ganimet malında sizden birinin ne kadar hakkı varsa benimde o kadar hakkım vardır. Ganimet malından sakın bir şey çalmayın, çünkü çalmak kıyamet günü yapan için rezilliktir. İpliği, iğneyi ve bundan daha değerli şeyleri saklamayın, verin. Allah (c.c.) yolunda yakında ve uzakta olanlarla memleketinizdeyken de seferdeyken de cihat edin. Çünkü cihat cennet kapılarından birisidir. Allah'ı Teâla cihatla gam ve kederlerden

²⁴⁵ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s. 151.

²⁴⁶ Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, s. 48-52; Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.195-210.

²⁴⁷ Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, s.77.

²⁴⁸ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 1989, s.159.

²⁴⁹ İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994, c.1, s. 538.

kurtarır. Yakın ve uzak yerlerde Allah'ın cezalarını uygulayınız. Kınayanın kınaması sizi Allah (c.c.) yolundan geri bırakmasın.”²⁵⁰

Allâh (c.c.) tarafından beşeriyete rehber ve örnek olarak görevlendirilen Hz. Muhammed (s.a.v.) insanların eğitime ayrı bir önem vermiştir. Bilhassa toplumun geleceği olan çocukların eğitimine ayrı bir itina göstermiştir. Onlara ulaşabilmesi için gönüllerini kazanması gerekiyordu. Çünkü gönlüne girilemeyen çocuk eğitilemez. Bunun bilincinde olan Hz. Muhammed (s.a.v.) mini muhataplarının kalplerine girmesini kolaylaştıran çağdaş eğitimin de itibar ettiği bazı eğitim metodlarını kullanmıştır.

Hız. Muhammed (s.a.v.), Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadiste: “Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de ismini ve edebini güzel vermesidir.”²⁵¹ buyurmuştur. Sağlam bir toplumun en önemli temel taşı ailedir. Çocuklar, ilk eğitimlerini bu çatı altında almaktadırlar. Bundan dolayı aile kurumunun en hassas görevlerinden birisi, o aile okulunda yetişen çocukların en ahlaklı ve en güzel şekilde yetişmeleridir.

Eğitim açısından insanın hayatındaki en önemli aşama çocukluk sürecidir. Bu süreç doğumla başlayıp bülûğ çağına kadar devam eder. Temyiz dönemi, doğruyu yanlıştan ayırabilme gücü olan bu dönem, alimlerce farklı farklı tanımlanmıştır. Bu aşamada çocukların yatakları ayrılır ve namaz kılmaları emredilir. Bülûğ devresi, çocukluğun sona erdiği, bülûğ dönemine girildiği, büyüklerin sorumlu oldukları görevlere tabi olanların devresidir. Bu döneme girenler, çocukluk sınıfını geçmiş, yetişkin sınıfına ayak basmış olur. Bütün yaş aşamaları içinde en önemlisi bülûğ çağına kadarki çocukluk aşamasıdır. Hız. Muhammed (s.a.v.), bu dönemdeki çocuklara farz olmamasına rağmen oruç, namaz gibi dini yükümlülöklere alıştırlmasını talep etmiştir.²⁵² Çünkü manevi eğitim bu dönemde kazanılır ve bu dönemin sonunda biter.

1.6. BİR EĞİTİMCİ OLARAK HIZ. MUHAMMED (S.A.V.)

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) vaazlarındaki amaç, gerçekleri kavratmaktır. Hiçbir zaman O'nun amacı edebi sanatı kullanarak abartılı konuşmak veya kişileri edebi sözlerle etkileyip onların takdirini kazanmak olmamıştır. Lafı az, anlamı derin sözler söylerdi. Bir keresinde

²⁵⁰ İbn Hanbel, V, 330; İbni Mâce, Cihâd, 34, hadis no:2850.

²⁵¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *el-Müsnedü 'l-Kebîr ve 'l-Bahrü 'z-Zehhâr*, thk. Mahfûzurrahmân, Mektebetü'l-Ülüm, Medine, tsz. c.XV, s.176.

²⁵² Ebû Dâvûd, Salat, 1, hadis no:495.

kendisini, “Cevami- u'l-kelîm (az öz söz söyleme kabiliyeti) ile gönderildim.”²⁵³ diye tanıtmıştır.

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) konuşmaları yapmacıktan son derece uzaktır. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de kendisine, muhataplarının ruhlarına etki edecek şekilde etmesi emredilmişti. Kur'an'da “*Ben sözümü zinetleme çabasına düşenlerden değilim.*”²⁵⁴ demesi istenmiştir.

Hız. Muhammed (s.a.v.) hitaplarında oldukça fasih bir dil kullanırdı. Hitabındaki cümleleri ve kelimeleri gayet net ve muhatapın kulağına hoş gelecek şekilde kullanmıştır. Konuşması açık, eksiksiz ve kısaydı. Hız. Ayşe'nin (r.a.) naklettiğine göre: “Hız. Muhammed (s.a.v.), acele ile konuşmaz; açık ve yavaş konuşurdu, dinleyen kişi sözünü hemen ezberleyebilirdi.”²⁵⁵

Ebû Hureyre (r.a.) Hız. Muhammed'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakleder: “İnsan hiç önem vermeden bir kelime söyler, o söz nedeniyle cehenneme düşüşü yetmiş yıl sürecek olan derin bir çukura yuvarlanır.”²⁵⁶

Hız. Muhammed (s.a.v.) bazı zamanlarda söyleyeceklerini dolaylı bir şekilde söyleyip aktarırdı. Bu şekilde hitabın eğitsel önemi çoktur. Çünkü insanlara, doğrudan emirler, ters tesir yapabilir. Bir gün Hız. Muhammed (s.a.v.) ve Ashab'ı mescidde namaz vaktini bekliyorlardı. Sonra deve eti yediler. O anda çevreye rahatsız edici bir koku yayıldı. Herkes bu kokunun sahibini merak etti. Kokuyu çıkarana bulmak namaz vaktinin gelmesi ile mümkündü. Abdest almaya kim yönelirse, rahatsız eden kokuyu o çıkarmış olacaktır. Bu sorunu Hız. Muhammed (s.a.v.) şöyle çözer: “Kim deve eti yemişe abdest alsın!” Orada bulunanlar, “Hepimiz yedik.” diye cevap verirler. Hız. Muhammed, “Öyleyse hepiniz abdest alın.” buyurur.²⁵⁷

Hız. Muhammed (s.a.v.) her zaman hitaplarında son derece dikkatliydi. Olumsuz düşünceleri anımsatan tabirlerin kullanılmasını da yasak etmiştir. Edeb dışı, hoş olmayan herhangi bir kelime kullandığına hiçbir şekilde şahit olunmamıştır.

Hız. Muhammed (s.a.v.), sesini bütün muhataplarına iyi bir şekilde duyurmak için çok önem gösteriyordu. Dinleyicilerin kendisini görmesini de önemsiyordu. Bu sebeple devesinin sırtında Safa ile Merve arasında Sa'y yapmıştır.²⁵⁸ Aynı şekilde bu amaçla, ayağa kalkıp,

²⁵³ Buhârî, Tabir, 1, hadis no:5.

²⁵⁴ Sâd, 38/86

²⁵⁵ Buhârî, Menakib, 23, hadis no:1462.

²⁵⁶ Tirmizî, Zühd, 10, hadis no:2314.

²⁵⁷ el-Haşimi, *er- Resûlu'l-Arabî el-Murabbî*, s.160.

²⁵⁸ Ebû Dâvûd, Menasik, 5, hadis no:4257.

minbere veya bir kaya üzerine çıkıp öyle konuşurdu. En son minberde yaptığı konuşmada rahatsızlandığı için oturup sesini yükselterek konuşamadığı için etrafındakilerin kendisine yaklaşmasını talep etmişti.²⁵⁹ Bir seferinde, arka tarafta oturan bayanların işitemediklerini anlamış, yanlarına gitmiş ve onlara özel va'az etmiştir.²⁶⁰

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) anlatımlarında mimikler çok büyük bir öneme sahipti. Ashab çoğu zaman O'nun nasıl bir konuşma yapacağını yüzünden seziyorlardı. Sözüne başlamadan hangi tarzda bir hitap yapacağını tahmin ediyorlardı. Ka'b b. Mâlik'in (r.a.) naklettiğine göre, "Hz. Muhammed (s.a.v.) sevindiği zaman yüzü nurlanır, âdeta ay parçası gibi olurdu. Sevindirici bir haberi verirken de neşe içinde olduğu gözlenmiştir."²⁶¹ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yüzünde ara sıra kızgınlık belirtileri de gözlemleniyordu. "Konuya göre, konuşurken, bazen gözleri kızarır, sesi yükselir, kızgınlığı artardı."²⁶² Bir gün cehennemi anlatmış ve "Allah'a sığınıyorum" buyurmuş, yüzünü çevirmeye çalışmıştır: "Bir hurmanın yarısıyla da olsa kendinizi cehennemden kurtarmaya çalışın!"²⁶³ demişti. Yine bir gün hutbe sırasında Zeyd b. Harise'nin (r.a.), Cafer b. Ebi Talib'in (r.a.), Abdullah b. Revaha'nın (r.a.) ard arda şehid olduklarını gözlerinden yaş dökerek haber vermişti.²⁶⁴

Hz. Muhammed (s.a.v.) hitap ederken, sahabe titiz ve dikkatli bir şekilde kulak verirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de hitap ettiği veya soru soran kişilere manasını kolaylaştırmak maksadıyla gereken herşeyi yapardı; dikkatini tümüyle onlara verip başka bir tarafa yönelmezdi. Bu tavırlarıyla herkesin dikkatini üzerinde toplayıp onları kontrol altında tutardı. Yüzünü tamamıyla muhataplarına çevirip gülümseyerek konuşur, bakışlarıyla her fertle ülfet kurar, sıcak bir manevi hava oluştururdu.²⁶⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.), her zaman konuya uygun jest ve mimikleri kullanmıştır. Konuşmalarında gereksiz ve aşırılık içeren jest ve mimikleri kullanmamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Muaz b. Cebel'e (r.a.) tavsiyelerde bulunurken dilini eliyle tutarak; "İşte bunu muhafaza et." diye hatırlatma yapmıştır.²⁶⁶ "Cennet kapısının halkasını ilk defa tutan ve çalan ben olacağım." derken, eliyle bir kapı halkasını tutup çalar gibi yapmıştır.²⁶⁷

²⁵⁹ Buhârî, Cuma, 29, hadis no:503.

²⁶⁰ Buhârî, İlim, 32, hadis no:84.

²⁶¹ Buhârî, Tefsiru'l-Kur'an, s.6.

²⁶² Tirmizî, Kader, 1, hadis no:2133.

²⁶³ Buhârî, Edeb, 4, hadis no:1976.

²⁶⁴ Buhârî, Megazi, 2, hadis no:1246.

²⁶⁵ Süleyman b. Nasır el-Ulvan, *Kırk Hadis*, İlim&Hikmet Yayınları, İstanbul, 2018, s.451.

²⁶⁶ Tirmizî, İman, 8, hadis no:2616.

²⁶⁷ Darimî, *Mukaddime*, I, 8.

İnsanlığa takdim ettiği ilâhi risalete hayatın her aşamasında önem veren Hz. Muhammed (s.a.v.), eğitime de farklı bir önem vermiş; “Ben öğretmen olarak gönderildim”²⁶⁸ demiştir. Dinimizin ikinci kaynağı Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sünnetidir. Çağımız toplumunun, yüzyıllar önce gelen Hz. Muhammed’in (s.a.v.) davranış ve sözlerini anlaması, önemli bir durum olarak ortaya çıkmıştır. “Günümüzde, sahih dini verilerin temel kaynaklardan elde edilmesi ve bu verilerin günümüz insanının yaşantısıyla, irtibatlandırılarak insanlarla bütünleştirilmesi gerekmektedir.”²⁶⁹

Muaz b. Cebel (r.a.) anlatıyor: “Bir gün Resulullah (s.a.v.) ile karşılaştım. Elimden tutarak buyurdu: -Ya Muaz! dedi. -Buyur dedim. - Ben seni kesinlikle, Allah için, seviyorum. -Ey Allah'ın Rasûlü! Annem babam sana kurban olsun. Vallahi ben de seni seviyorum. - O halde sana, her namazda söyleyeceğin cümleyi öğreteyim mi? dedi. -Evet dedim. - Şöyle dua etmeni tavsiye ediyorum: “Allah’ım! Seni zikretme, sana şükretme ve sana güzelce ibadet etme konusunda bana yardımcı ol.” diye buyurdu.²⁷⁰

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “*insan*” ve “*Allah’ın Elçisi*” olmak gibi vasıfları mevcuttur. O bir devlet başkanı, idareci, müftü, kadı/hâkim, eğitici ve daha birçok sıfatıyla konuşmuş ve bazı davranışlarda bulunmuştur. Dolayısıyla, hadis ve sünneti anlamak için Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bu görevleri hangi nitelikle gerçekleştirdiğini bilmek gerekir.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tebliğ ve tebşir görevi, özendirme-müjdeleme sıfatıyla yaptığı bir görevdir. Bu hadis literatürüne *terğîb*²⁷¹ olarak geçmektedir.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Muaz’a (r.a.) ilgisine baktığımızda, bu ilginin diğer sahabilere gösterilenden biraz farklı olduğu, onu özel bir şekilde yetiştirmek istediği söylenebilir. Hz. Muhammed (s.a.v.) dinlerini öğretmesi için Yemen’e birini gönderecekti. Birçok kişi bu göreve istekli olmasına rağmen O, Muaz’ı (r.a.) seçti. Bu süreçte Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Muaz (r.a.) arasında geçen diyaloga bakalım. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Sana bir mesele getirildiğinde ne ile hüküm verirsin?” diye sordu. Muâz (r.a.), “Allah’ın Kitabı’yla.” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.), “Onda bulamazsan ne ile hükmedersin?” diye tekrar sordu. Muâz (r.a.), “Resûlullah’ın sünnetiyle” diye cevap verdi. Hz. Muhammed’in (s.a.v.), “Ya orada da bulamazsan?” demesi üzerine de Hz. Muâz (r.a.) şu cevabı verdi: “O zaman kendi görüşüme

²⁶⁸ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17, hadis no: 229.

²⁶⁹ M. Şevki Aydın, *Açık Toplumda Din eğitimi Yeni Paradigma İhtiyacı*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.6,

²⁷⁰ İbn Hanbel, V, 245,247.

²⁷¹ Ebû Muhammed Zekiyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhib*, thk. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417, c.III, s.330.

göre içtihat eder, ona göre hüküm veririm.” Bu cevabı Hz. Muhammed’i (s.a.v.) çok sevindirdi. ““Elçisini Elçisi’nden memnun eden Allah’a hamd olsun”²⁷² buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.), ashabın problemlerle karşılaştığında soğukkanlı olmaları konusunda liderlik yapmalarına²⁷³, cesaretli olmalarına, model olmalarına²⁷⁴, olumlu tutumlar geliştirmelerine, başarıya odaklanmalarına önemli katkı yaptığı söylenebilir.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Muaz’ın (r.a.) elinden tutarak teşvik ettiği hadisinde öğretmenlik mesleğinin özel oluşu açısından bakıldığında, en önemli etkenlerin başında, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Muaz’ın (r.a.) elinden tutması, ona sevgi kelimeleri ve adıyla hitap etmesidir. Bu nitelikler bir öğretmende bulunması gereken kişilik özellikleridir. “Öğrencilerin kişiliklerinin gelişmesinde, kendilerine güven ve sosyal bireyler olmalarında sevgi önemli rol oynar.”²⁷⁵ Öğretmen ile talebenin birbirlerini sevmesi, talebenin motive olmasına, öğretmenin vereceği bilgilere karşı olumlu tutum geliştirmesine yardım eder.

Sevecen öğretmen, öğrencilerle yapıcı ve onları cesaretlendirici ilişki kurar, öğrencilere isimleriyle hitap eder, onların özel sorunlarıyla ilgilenir, her öğrencinin farklı bir birey olduğunun bilincindedir ve bunu hissettirir. Bu yaklaşım sonucu öğrencilerinin güvenini kazanır.²⁷⁶ Hadiste Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Muaz’ın (r.a.) elinden tutup ismiyle hitap etmesi, ona bu şekilde davranarak Muaz’ı (r.a.) çok önemseydiğini, değer verdiğini, ona sevgi kelimeleri ile hitap ederek onu teşvik ettiğini söyleyebiliriz.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Muaz’a (r.a.) gösterdiği ilgiyle, sevgi kelimeleriyle kendisini değerli hissetmesine, Allah Resülü’nün (s.a.v.) arkadaşı saymasına sebep olmuştur. Hz. Muaz (r.a.) O’na sıcak, sevgi dolu kelimelerle karşılık vermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Muaz’ı (r.a.) yeni bilgiler öğrenmeye hazır duruma getirdikten sonra ona öğreneceği bilgileri söylemesi ve nasıl öğreneceğine dair yönlendirmesi çok önemlidir.²⁷⁷ Bu durumun Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ashab ile oluşturduğu etkileşim ortamı konusunda da örnek olduğu söylenebilir.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ashabının elinden tutması, onlara sevgi kelimeleri ve isimleriyle hitap etmesi her öğretmende bulunması gereken özellikler arasında

²⁷² İbn Hanbel, V, 230, 236, 242.

²⁷³ Nevin Saylan, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010, s.294.

²⁷⁴ M. Akif Helvacı, “*Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü*” *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 295.

²⁷⁵ Nurettin Fidan ve Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, s. 150.

²⁷⁶ Nurettin Fidan ve Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, s. 150.

²⁷⁷ Mehmet E. Sardoğan, “*Öğrencilerin Güdülenmesi*”, *Sınıf Yönetimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2012, s.185.

değerlendirilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Muaz'a (r.a.) bu şekilde davranarak onu çok önemseydiği, çok değer verdiği, ona sevgi kelimeleri ve adıyla hitap ederek onu öğreneceklerine karşı motive ettiği görülmüştür. Bu da eğitim süreci açısından çok önemli olduğu görülmüştür.

Hz. Muhammed (s.a.v.) arasına muhatabının elini veya omuzunu tutarak dikkatini tamamen kendisine vermesini sağladı. Bu hareketi, öğrettiği konuya muhatabın daha çok dikkat kesilmesi, her şeyiyle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözüne odaklanması için yapardı. Bu, muhatabın daha iyi kavramasını ve bilip hatırlamasını sağladı.

Abdullah b. Mesut (r.a.) anlatıyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.), ellerim avuçları arasında olduğu halde, Kur'an'ı Kerim'den bir sure öğretir gibi bana teşehhüdü öğretti."²⁷⁸

Abdullah b. Ömer (r.a.) anlatıyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.) omuzumdan tutarak, "Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi ol. Kendini kabir ehlinden say." buyurdu."²⁷⁹

1.7. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) EĞİTİM-ÖĞRETİM FAALİYETLERİNDEKİ İLKELERİ VE EĞİTİM UYGULAMALARI

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim öğretimde önemseyip uyguladığı ilkeler ile eğitim uygulamalarını ele almak, nebevî eğitim sistemini daha iyi anlayıp konumlandırma konusunda bize rehberlik yapacaktır. Eğitim ilkeleri, eğitim faaliyeti sırasında eğitimeciye yön verir ve eğitim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesine yardım eder. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim öğretim ile ilgili uygulamalarında başlıca eğitim ilkeleri vardır.

1.7.1. Bireysel Farklılıklar İlkesi

Allah (c.c.), âdem oğullarını aynı kabiliyette, aynı ruhi özellikte yaratmamıştır. Her ferdin birçok açıdan farklılık göstermesi, eğitim metodlarının da farklı olmasına sebep olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.), eğitimde bireysel farklılıklar ilkesine vurgu yapmış ve bu ilkeye göre hareket etmiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.), oruçluyken eşini öpebilme hususunda genç bir sahabeye izin vermeyip yaşlı bir sahabeye izin vermesi,²⁸⁰ cihad için izin isteyen bir sahabeye anne-babasıyla ilgilenmesini tavsiye etmesi,²⁸¹ kendisinden öğüt isteyen sahabelerden kimine "kıзма",²⁸²

²⁷⁸ Müslim, salât, 4, hadis no:308.

²⁷⁹ Buhârî, Rikak, 8, hadis no:2163; Tirmizî, Zühd, 25, hadis no:2333.

²⁸⁰ İbn Hanbel, II, 180.

²⁸¹ Müslim, Bir, 1, hadis no:2229.

²⁸² Buhârî, Edeb, 8, hadis no:2000.

kimine “Allah’tan kork!”²⁸³ kimine “Allah’ı anmaya devam et!”²⁸⁴ kimine de “Allah’a iman et ve istikamet üzere ol!”²⁸⁵ şeklinde farklı tavsiyelerde bulunması, en hayırlı amelin ne olduğu sorulduğunda, “yemek yedirmek,²⁸⁶ etrafa güven aşılama, sılay-ı rahim”²⁸⁷ iman etmek, cihad etmek, hac,²⁸⁸ vaktinde kılınan namaz,²⁸⁹ selam vermek,²⁹⁰ gibi farklı cevaplar vermesi önemli örneklerdir.

1.7.2. Sevgi İlkesi

Sevgi duygusu, öğretmen ile öğrenci arasındaki bilgi alışverişinin gerçekleşmesini sağlayan en önemli unsurlardandır. İnsanlar genellikle kendilerine sevgiyle yaklaşan kişileri sevmekte, onların davranışlarını benimseme yaklaşımını göstermektedir.²⁹¹ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitime dair tüm söz ve davranışlarında en temel ilkelerden birisi sevgidir. Sürekli, menfaatsiz ve karşılıklı sevgiye dayalı bir toplum oluşturmaya çabalamıştır. Sevgi ilkesi üzerine inşa edilmiş nebevi eğitimden geçen ashab da Hz. Muhammed’i (s.a.v.) canlarından kıymetli bilip çok sevmiş, bu sebeple onun eğitiminden en yüksek seviyede faydalanmıştır.

1.7.3. Tedricilik İlkesi

Tedric, “bir insanı bir nesneye yavaş yavaş ulaştırmak, yakınlaştırmak” demektir.²⁹² Eğitimde de kişiye bilgiyi belli bir zaman sürecinde vermeyi ifade eder.²⁹³ Öncelikle sabır dolu bir sürece ihtiyaç duyar. Bilginin bir an gibi kısa sürede verilmesi pedagojik ve psikolojik kurallara aykırıdır. Bu sebeple Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitim öğretim faaliyetlerinde tedric temel ilkedir. Hz. Muhammed (s.a.v.), bilgileri bir an gibi kısa bir sürede öğretmemiş, ihtiyaca binaen tedrici olarak muhataplarına aktarmış, daha iyi anlaşılıp zihinlerde yer alması için bilgileri önem sırasına göre, bölüm bölüm öğretmiştir.²⁹⁴

²⁸³ İbn Hanbel, V, 158.

²⁸⁴ İbn Mâce, Edeb, 53, hadis no:3790.

²⁸⁵ Müslim, İman, 13, hadis no:36.

²⁸⁶ Buhârî, İman, 25, hadis no:755; Müslim, İman, 14, hadis no:37.

²⁸⁷ Münzirî, *et-Terğib ve't-Terhib*, c. III, s. 336.

²⁸⁸ Müslim, İman, 34, hadis no:64.

²⁸⁹ Buhârî, Salat, 5, hadis no:318; Müslim, İman, 34, hadis no:65.

²⁹⁰ Buhârî, İman, 6, hadis no:86; Müslim, İman, 22, hadis no:48.

²⁹¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 2006, s. 173; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998, s. 81.

²⁹² Ebü'l-Kemal es-Seyyid Âsım Efendi, *Kâmûsü'l Muhit Tercemesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 1986 c. I, s. 307.

²⁹³ Fersahoğlu, *Kur'an'da Zihin Eğitimi*, s. 624.

²⁹⁴ Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, s. 63; Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s. 68; Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 186.

1.7.4. Zamanlama İlkesi

Eğitimin temel ilkelerinden biri, zamanlamanın önemsenmesi, eğitim ortamının ve kişinin psikolojik yönden hazır bulunuşluğuna göre bilginin uygun zamanda aktarılmasıdır. İnsan, bazı zamanlarda psikolojik açıdan eğitime olumlu cevap veremeyebilir.²⁹⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.), ilim sohbetlerinde sahabinin uygun zamanlarını beklemiş, ashabı sıkmamak ve bilgiyi almaya daha müsait olmaları adına sık sık değil belli zaman aralıklarıyla nasihatlerde bulunmuştur. Böylelikle ashabin öğrenme arzusu ve dikkatini canlı tutarak, mutedil bir üslup takip etmiş, eğitimin belli bir zamana yayılıp daha kalıcı ve etkili olmasını sağlamıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimine muhatap olan sahabe de ona göre hareket etmiş, sohbetlerinde muhataplarını bıktırmayarak uygun zamanlamayı yapmışlardır.²⁹⁶

Bir keresinde ashabı ile birlikte esir bayanlar arasında evladını arayan, onu bulduğunda da bağına hasretle basan bir anneyi müşahede etmişler, Hz. Muhammed (s.a.v.) bu uygun fırsatı hemen değerlendirmiş, evladını kaybeden kadının çocuğunu bulduğunda gösterdiği şefkati Allah'ın (c.c.) kullarına karşı rahmetine benzetmiş, iki durum arasında ilişki kurarak sevginin kaynağı olan Allah'ın (c.c.), kullarına olan merhameti ile ilgili ashabını bilgilendirip eğitmiştir.²⁹⁷

1.8. HZ. MUHAMMED (S.A.V.) ÖRNEKLİĞİNDE BAŞARILI BİR EĞİTİMCİNİN ÖZELLİKLERİ

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir muallim olarak gönderildiğini söylemektedir. Bu nedenle her konuda kudve, tüm çağlara seslenecek şekilde rol model olmuştur. İslam eğitiminde önemsenen konulardan biri de eğitime muhatap olan çocukların büyüklerinin tutum ve davranışlarını gözlemleyerek taklit etme eğilimlerinin farkında olmasıdır. Çocuk, aile bireylerinin davranışlarında doğruluk gördükçe bu şekilde yetişir.²⁹⁸

En etkin anlatım yollarından birisi hikâye, çocuklarla iletişime geçmenin de en doğal şeklidir. Hikâye yöntemi sayesinde en ağır konular dahi kolaylıkla anlatılabilir, alıcının hafızasında kalıcı bir iz bırakabilir. Özellikle küçük yaşta kilerim zihni yönden uyanık olmasına sebep olur. Bu yöntemi Hz. Muhammed (s.a.v.) sık sık kullanmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) anlattığı hikâyeler geçmişte gerçekten yaşanmış, hurafelerden arınmış ve gerçek olan

²⁹⁵ Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi-Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İFAV, İstanbul 1999, s. 179.

²⁹⁶ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 194.

²⁹⁷ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 202.

²⁹⁸ Hüseyin Peker, *Çocuk ve Suç*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 46.

hikâyelerdir. Haliyle anne babalar ve öğretmenler hikâye yöntemini kullandığı vakit bu konuya dikkat etmeleri gerekir.²⁹⁹

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlığa dinini öğretmesi için Allah'ı Teâla'nın (c.c.) seçtiği öğretmendir. Eğitimcilerin kişiliğinin tamamlaması açısından sahip olması gereken özelliklerden bazıları şunlardır: İlim, akıl, fazilet, hikmet, ileri görüşlülük, birikim, liyakat, temiz giyinme, güzel konuşma, yüksek zekâ, güzel görünüm ve ideal yönetim. Eğitim öğretim, muhtelif yöntemleriyle onun şahsında tam anlamıyla bulmuştur. Çünkü ondaki yöntemler bütün Müslümanların, “*Siz insanlar için ortaya çıkarılmış hayırlı bir Ümmetsiniz.*”³⁰⁰ ayetinin gereğini yerine getirmelerine yöneliktir.

Nebevi sünneti incelediğimizde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ashabı ile olan diyaloglarına değişik renkler kattığını görürüz. Bazı zamanlarda soran, bazen cevaplayan, bazen sorana soru kadar cevaplayan, bazen cevabına başka şeyleri de ekleyen, bazen öğretmek istediği konu için örnekler veren, bazen sözünü Allah'a (c.c.) yeminle aktaran, bazen hikmet sebebiyle soranı sorduğu şeyden başka bir yöne yönlendiren, bazen yazdırarak öğreten, bazen çizerek öğreten, bazen teşbih ile öğreten, bazen açıklıkla cevap vererek öğreten, bazen cevabı kapalı olarak veren, bazen de cevabı işaretle öğreten bir insandı.³⁰¹

Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen cevabını vermek için şüphelenilen meseleyi dile getirir, bazen öğreteceği konuyu bilmece ve şaka yoluyla öğretir, bazen öğreteceği meseleden önce güzel bir giriş sunar, bazen birtakım şeyler arasında kıyaslamalarda bulunarak öğretirdi. Keza bazen cevabı zikretmek için sebepleri sıralar, bazen cevabını bildiği halde sınamak için ashabına sorar, bazen birtakım sorular yönelterek doğru cevabı onlara buldururdu. Bazen de soruyu sormalarından önce bilgiyi onlara verirdi. Kadınlar için özel meclisler tertip ederek ihtiyaçları olan hususları onlara öğretir, huzurunda bulunan çocuk ve küçüklerin durumunu gözeterik cevap verir, seviyelerine inerek anlayacakları şekilde öğretirdi.³⁰²

1.8.1. Adil ve Yumuşak Bir Mizaca Sahip Olması

Bir müallim ve güzel ahlaklı tamamlayıcı olarak gönderildiğini belirten Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlara kabiliyetlerince hitap eder, nazik bir mizaçla İslam'ın emir ve nehiyelerini öğretirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.), herhangi bir olumsuz durum karşısında önce o olumsuz durumun nedenini araştırır, alternatifini ortaya koyar, en son çare olarak cezalandırma

²⁹⁹ Abdulhalim Oflaz, *Çocuk Eğitiminde Nebevi Metod*, İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:11, İğdır, 2017, s.302

³⁰⁰ Âl-u İmrân, 3/110.

³⁰¹ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s. 160.

³⁰² Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*,s. 161.

yöntemine başvururdu.³⁰³ Hz. Muhammed (s.a.v.) hiçbir zaman muhataplarını asık bir surat ile karşılamamış, özellikle çocuklara her zaman güler yüzle müamele etmiş, sevgi kelimeleriyle muhatap olmuştur.³⁰⁴

Erkek veya bayan, öz veya üvey olsun çocuklar arasında sevgi, şefkat, merhamet gibi manevî veya maddi anlamda herhangi bir ayırım yapılmamalıdır. İnsan fitratındaki irade kişi bir şekilde sevgide eşitlik ve adalet mümkün olamaz. Ancak konu çocuk olunca adaletten hiçbir zaman taviz olmaz. Çünkü çocuklar, anne-babalarının onlar ile kardeşleri arasında adalet ve eşitliğe önem gösterip göstermediklerini pür dikkat takip ederler. Hz. Muhammed (s.a.v.): Allah (c.c.) öpücüğe varıncaya kadar her hususta çocuklar arasında adaletli davranmanızı sever.³⁰⁵

Büyükleri kızdırma konusunda mahir olan çocuklar, bunu yaptıklarında bir kenara çekilip gizlice eğlenirler. Oysa herhangi bir suç işlediğinde birkaç defa hoşgörüp azarlanmadığında o yaklaşımları kendiliğinden biter. Çocuk, yaptığı kabahat karşısında çokça azarlandığında, umursamamaya ve o ana kadar gizli kabahatleri açıktan uygulamaya başlar. Bu nedenle yaptığı suçların zararları uygun bir dille izah edilirse, bir süre sonra o çeşit yanlış davranışlardan uzaklaşır. On yıl Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hizmetinde bulunan Enes b. Malik'in (r.a.) Hz. Muhammed (s.a.v.) bu konudaki hassasiyetini şu şekilde anlatmaktadır. Küçük bir çocuk olan Enes'in (r.a.) zihninde derin olumlu izler bırakan bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: "Hz. Muhammed'e (s.a.v.) on yıl hizmet ettim. Bana bir şey emredip gevşek davrandığım veya ihmal ettiğim bir iş hususunda beni bir kere olsun ayıplamadı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ev halkından biri beni ayıplayacak olsa onlara; -Üstüne varmayın, gücü yetseydi yapardı, diyerek bana destek olurdu."³⁰⁶

1.8.2. Sevgi ve Merhamet Esaslı Eğitime Sahip Olması

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim ve öğretiminde sevgi ve merhamet ön plandadır. Sevgiye ve merhamete dayanmayan bir eğitim sürecinin başarılı olması mümkün değildir. Öğretmen mesleğine düşkün olmalı, hedef kitlesi olan öğrencileri devamlı sevmeli, onlara karşı empati kurmaya çalışmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), muhatap olduğu kişilerden biri gibiydi. Onlarla mutlu oluyor, onlarla üzülyordu. Zorluklarına sabrediyor, tebessümünü, sevgisini, hiç

³⁰³ Oflaz, *Çocuk Eğitiminde Nebevi Metod*, s.296.

³⁰⁴ Oflaz, *Çocuk Eğitiminde Nebevi Metod*, s.299.

³⁰⁵ Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Câmiü's-Sağîr*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2015, c.III, s.190.

³⁰⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *es-Sünne*, thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, tsz., c.I, s.156.

birisinden esirgemiyordu. Muhatap olduğu kişilere hikmetle ve güzel sözlerle yaklaşıyordu. “Kaba ve sert mizaçlı değildi.”³⁰⁷

1.8.3. Sorumluluk ve Yetki Vermesi

Hız. Muhammed’in (s.a.v.) eğitim ve öğretim yöntemlerinden bir diğeri sorumluluk vermedir. Hız. Muhammed (s.a.v.), eğittiğı ashabın birer eğitimci olmalarını, öğrendiklerini diğerklerine öğretmelerini ve ilimlerini daha fazla geliştirmelerini teşvik etmiş, bir kısmını eğitim ve öğretimde özel olarak vazifelendirmiştir. Hız. Muhammed’in (s.a.v.) yüklediğı yetki ve sorumluluğun farkında olan ashabın her birisi, hem Hız. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken hem de vefatından sonra eğitim ve öğretim faaliyetleri içinde olmuşlardır. Hız. Muhammed (s.a.v.): “Bir ayet dahi olsa benden öğrendiklerinizi diğerk insanlara ulaştırınız”³⁰⁸ diyerek herkesi öğreticiliğe yönlendirmiştir.

Hız. Muhammed’in (s.a.v.) eğitim yöntemi açısından küçük-büyük, bayan-erkek herkesi kapsayan, mekân ve zamanla sınırlı olmayan bir yöntemdir. Camide veya Suffa’da olanlara has özel bir yöntem olmadığı gibi belli yaşdaki kişilere de özel değildi. Halifeler başta olmak üzere müksirûndan³⁰⁹ İbn Abbas, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik, Cabir b. Abdullah, İbn Ömer, Hız. Aişe ve Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) gibi büyük sahabeler bunlar arasındadır.

1.8.4. Münasib Hitab Tarzını Seçmesi

Eğitim ve öğretim uygulamalarında etkileyici ve anlaşılır hitab üslubunun etkisi inkâr edilemez. Bunun en güzel örneğini Hız. Muhammed (s.a.v.) ’de görmek mümkündür.³¹⁰ O (s.a.v.), fasih konuşur ve arasıra söylediklerini üç kez tekrarları. Mesela abdest alırken topuk kısımlarını kuru bırakanları gördüğünde “(Kuru kaldıkları için) Cehennem’de yanacak topukların vay haline” uyarısını üç kez yüksek sesle tekrar etmiştir.³¹¹

Etkin bir diyalogda beden dilinin etkisi aşikârdır. Arasıra eğitimci hiçbir şey söylemese de beden diliyle çok şey ifade edebilir. Bunun gibi kişi, karşısındakilere aktarmak istediklerini görselleştirerek daha etkili bir tarzda beden diliyle anlatabilir. Hız. Muhammed (s.a.v.), beden dilini bu anlamda eğitim ve öğretimin etkili bir yöntemi olarak çok güzel ve başarılı bir şekilde kullanmıştır.³¹²

³⁰⁷ Âl-u İmrân 3/159.

³⁰⁸ Tirmizî, İlim, 13, hadis no:2669

³⁰⁹ Cemal Ağırman, “Müksirûn”, DİA, İstanbul, 2006, c.XXXI, s.534.

³¹⁰ Ahmet Lütfü Kazancı, *Peygamberimizin Hitabeti*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012, s.52.

³¹¹ Müslim, Vudu, 12, hadis no:2570

³¹² Ebû Ğudde, *er-Resûlü’l-Muâllim*, s. 106.

1.8.5. Güzel Yaşantısı ve Büyük Ahlakıyla Öğretmesi

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim yöntemlerinden en önemlilerinden birisi, örnek yaşamı ve üstün ahlakıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir durumu buyurduğunda önce kendisi uygulayarak yaşar, sonra onu örnek alır ve ondan gördükleri gibi uygularlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu anlamda üstün bir ahlaka sahipti. Yaşayarak, yaparak öğretmek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en önemli eğitim yöntemidir.

Amr bin Şuayp (r.a.) babası aracılığıyla dedesinden rivayet ediyor: “Bir adam Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelip “Ya Resulallah (s.a.v.) abdest nasıl alınır?” diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) hemen bir kap içinde su istedi. Ellerini, yüzünü ve kollarını üç kez yıkadı. Sonra başına meshetti ve şehadet parmaklarını kulaklarına sokup başparmaklarıyla kulaklarının dışına şehadet parmaklarıyla da kulaklarının içini ıslattı. Sonra ayaklarını üç kez yıkadı. Ardından da “Abdest bu şekildedir. Bundan fazla veya noksan yapan kimse kötü yapmış, zulmetmiş olur.” diye buyurdu.³¹³

Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen Ashâbıyla şakalaşır, onlara latife yapardı. Ancak şakalarında doğru sözden başka bir şey söylemezdi. Şaka diye yalan söylemezdi. Öğretmesi gereken pek çok şeyi şaka ve mizah aracılığıyla ile öğretirdi.³¹⁴

1.8.6. Önünde Cereyan Eden Bir Olaya Susması ve Onaylamasıyla Öğretmesi

“Takrir” diye de tarif edilen bu yöntem, Müslümanlar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) önünde bir davranış sergilediğinde veya bir söz söylediğinde, O'nun susarak onaylaması veya bu davranıştan memnun olduğunu söz, tebessüm vb. bir şekilde göstermesi, bu fiilin veya sözün mübah olduğunu gösterir. Pek çok ilmi mesele Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bu şekilde nakledilmiştir.

Amr b. As (r.a.) anlatıyor: “Zatus-Selasil gazvesinde soğuk bir gecede ihtilam oldum. Gusül alacak olursam soğuktan ölürüm diye korktum. Teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazında imamlık yaptım. Onlar bu durumu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) anlattılar. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Ey Amr! Arkadaşlarına cünüp olarak namaz kıldırдың öyle mi?” buyurdu. Gusul almama engel olan durumu kendisine anlattım ve Allah'ın (c.c.) “*Nefislerinizi*

³¹³ Ebû Dâvûd, Taharet, 7, hadis no:33; İbn Mâce, Taharet, 146, hadis no:285.

³¹⁴ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s. 128.

öldürmeyinz. Muhakkak ki Allah size karşı son derece merhametlidir."³¹⁵ buyurduğunu dinlemediğim dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.) bunun üzerine güldü ve bir şey demedi.³¹⁶

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gülümsemesi, çok soğuk havada teyemmüm almanın caiz olduğuna delalet eder. Çünkü Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebessümü kabul (ikrar) sayılır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) batıl bir durumu onaylamaz. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir duruma tebessüm etmesi veya sevinmesi, o durumun caiz olduğuna, susmasından da güçlü bir delildir.

1.8.7. Eğitimde, İtidalli Olması

Hz. Muhammed (s.a.v.) sahabe usanmasını diye, öğüt vermek ve eğitmek için uygun zaman ve durumları gözetirdi. Şakik b. Ebi Vail (r.a.) anlatıyor: "Abdullah b. Mesut'un kapısında oturmuş kendisini bekliyorken yanımdan Yezid bin Muaviye en Nehai geçti. Burada beklediğimizi kendisine bildirin dedik. İçeri girdi. Az sonra da Abdullah yanıma çıktı ve "Burada olduğunuzu söylediler. Sizi usandırmaktan çekindiğimden yanınıza gelmedim. Çünkü Resulallah (s.a.v.) bizi bıktırır endişesi ile vaaz vermek için uygun günleri gözetirdi." dedi.³¹⁷

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimde kullandığı yöntemlerden biri de bazen soru sorarak bazen de soruya cevap vererek akli muhakeme yoluyla öğretme yolunu tutmasıdır.

Ebu Musa el Eş'ari'den Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve ilmin misali, bir araziye yağın bol yağmura benzer. Bu arazinin bir kısmı güzel ve uygundur, suyu kabul eder, çayır ve bol ot yetiştiriyor. Bir kısmı da çoraktır, suyun üstünde tutar, Allah ondan insanları faydalandırır. Onlar da bundan içerler, hayvanlarını sularlar ve ekin ekerler. Yağmurun yağdığı diğer bir kısım da düz ve kaypaktır. Ne suyu üstünde tutar ne de çayır bitirir. İşte Allah'ın dinini anlayan, Allah'ın benimle gönderdiği kendisine faydalı olan ve bunu öğrenip öğreten kimse ile dini duyduğunda kibrinden başını kaldırmayan ve benim kendisiyle gönderdiğim Allah'ın hidayetini kabul etmeyen kimse böyledir."³¹⁸

1.8.8. Öğretmek İçin Uygun Durumları Kullanması

Hz. Muhammed (s.a.v.), öğretmek istediği konuya uygun düşen durumları fırsat bilip o anda uygun bir şekilde anlatarak, öğretmek istediği konuyla irtibat kurardı. Bu yöntem, konuyu dinleyenlere daha kolay kavratarak daha iyi öğrenmelerini sağlardı.

³¹⁵ Nisa, 4/29.

³¹⁶ Ebû Dâvûd, Teyemmüm, 1, hadis no:141.

³¹⁷ Buhârî, İlim, 1, hadis no:62; Müslim, İktisad, 17, hadis no:163.

³¹⁸ Buhârî, İlim, 1, hadis no:70.

Hz. Ömer (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed’e (s.a.v.) esirler getirildi. Baktık ki esirler arasındaki bir kadın göğsünden süt akmış halde kaybettiği çocuğunu arayıp duruyor. Kadın, esirler arasında bir çocuk buldu. Onu hemen alıp göğsüne koydu ve emzirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) bizlere: “Bu kadının çocuğunu ateşe atacağını düşünür müsünüz?” diye sordu. Biz de “Hayır. Onu korur, gücü yettiği sürece atmaz.” dedik. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), “Muhakkak Allah, kullarına bu kadının çocuğuna merhametinden daha çok merhametlidir.”³¹⁹ buyurdu.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bazen açıklamasından utanılan konuları sahabilere öğretmek istediğinde, çok yumuşak bir giriş yapardı. Ebu Hüreyre’den (r.a.), Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Ben sizin için çocuğun babası durumundayım. Sizlere dininizi öğretiyorum: Abdest bozma yerine geldiğinizde kibleye doğru durmayın, sırtınızı daha dönmeyin.” Hz. Muhammed (s.a.v.) ardından üç adet taş ile istinca edilmesini emretti. Hayvan tersi ve kemikle istinca etmeyi yasakladı. Sağ elle istinca edilmesini de yasakladı.³²⁰

1.8.9. Öğrettiğini Yeminle Tekit Etmesi

Hz. Muhammed (s.a.v.) konuşmasına çoğu zaman Allah (c.c.) adına yemin ederek başlardı. Burada, söyleyeceği sözün önemine dikkat çekmek ve gelen hükmü onaylamak için yapardı. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Nefsim kudreti elinde olan Allah’a andolsun ki! İman etmeden cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmeden iman etmiş olamazsınız. Birbirinizi seveceğiniz bir şeyi size söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız.”³²¹ buyurmuştur.

Ebu Şureyh el Huzai (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed (s.a.v.): “Vallahi tam iman etmiş olamaz! Vallahi tam iman etmiş olamaz! Vallahi tam iman etmiş olamaz! buyurdu. “Kim ya Resulallah?” diye sorulunca Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse.”³²² buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.) zikrettiği hususu vurgulamak, muhatabına ehemmiyetini göstermek için ve dinleyenin iyice anlayıp bellemesi için sözünü tekrar ederdi.³²³ Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed (s.a.v.) bir söz söylediğinde anlaşılması için üç kez tekrar ederdi.”³²⁴

³¹⁹ Buhârî, Edep, 12, hadis no:197; Müslim, Tevbe, 4, hadis no:2494.

³²⁰ Müslim, 54, hadis no:1189; İbni Mâce, Taharet, 16, hadis no:313.

³²¹ Müslim, İman, 22, hadis no:48.

³²² Buhârî, Edep, 8, hadis no:1980.

³²³ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s. 131.

³²⁴ Müslim, Vudu, 12, hadis no:2570

1.8.10. Bayanlara Öğretmeye Önem Vermesi

Hız. Muhammed (s.a.v.) bayanların ihtiyaç duydukları bilgileri onlara öğretmeye önem verirdi. Bu amaçla bazı vaazlarını onlara tahsis etmişti.³²⁵ İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resulullah (s.a.v.) bayram namazını hutbeden önce kıldı. Sonra hutbe okudu. Bayanlara sesini ulaştıramadığını görünce yanlarına gitti. Onlara nasihatte bulundu. Sadaka vermelerini buyurdu. Hız. Bilal (r.a.) de elbisesini açtı. Bayanlar, yüzük, halka ve diğeri değerli eşyalarını atmaya başladılar.³²⁶

Ebu Sait el Hudri (r.a.) den: “Bayanlar Hız. Muhammed’e (s.a.v.) geldiler ve “Sizden istifade etme konusunda erkekler bize baskın çıktılar. Bize bir gün ayırın da o gün Allah’ın sizlere öğrettiklerinden bize öğretin.” dediler. Hız. Muhammed (s.a.v.) de: “Şu gün toplanın.” buyurdu. Onlar o gün toplandılar. Hız. Muhammed (s.a.v.) yanlarına gitti ve Allah’ın kendisine öğrettiklerinden onlara öğretti. Sonra şöyle buyurdu: “Sizden biri çocuklarından üç tanesini önden gönderirse, bunlar mutlaka onun için cehenneme perde olurlar. Bir kadın “iki de iki de iki de?” deyince, Hız. Muhammed (s.a.v.): “İki de, İki de öyle.” diye buyurdu.³²⁷

³²⁵ Ebû Ğudde, *er-Resûlü'l-Muâllim*, s.161.

³²⁶ Buhârî, İlim, 8, hadis no:84; Müslim, Salat, 2, hadis no:804.

³²⁷ Buhârî, İlim, 1, hadis no:87; Müslim, Adâb, 47, hadis no:2374.

2.NEBEVİ SÜNNETE GÖRE YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTME

2.1. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞ KARŞISINDAKİ TAVRI

Muhakkak ki Hz. Muhammed'in (s.a.v.) öğretmen olarak vazifelerinden biri de gördüğü yanlış davranışları düzeltmesidir. Yanlışların ve yanlış davranışların düzeltilmesi, eğitim ve öğretimin en önemli unsurudur. Resullerin gönderiliş amaçlarına baktığımızda, inanç, toplumsal hukuk, sosyal adalet gibi yönlerden bozulmuş toplumları ıslah etmek için gönderildiği görülecektir. Allah (c.c.), insanlara uyarıcı ve doğru ile yanlış ayırt edici resuller göndermiştir.³²⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.) gördüğü her yanlış davranış karşısında tavır sergilemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sergilediği her davranış muhatapları tarafından dikkatle takip edilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir davranış karşısında susması, buna onaylaması anlamına gelmektedir. Yanlış davranışlara karşı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir tavır sergilememesi, bu durumun meşru olduğu manasına gelmektedir. Bu yaklaşımı, tavrını takrîrî sünnet konumuna yükseltir.³²⁹

Hz. Muhammed (s.a.v.), toplumsal düzeni kurma ve koruma adına bazı cezaları uygulamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), ceza verme konusu ile ilgili yanlış davranışın önüne geçtiği gibi, ceza verilmemesi durumunda oluşacak fitnenin de önüne geçmiştir. Ceza vermek, devlet yapısında ve aile hayatında vazgeçilmez bir husustur. Devlet yanlış davranış olarak kabul edilen hareketleri cezalandırma konusunda geri durmamalıdır. Bu durum ceza hukuk usulünde şu şekilde ifade edilir: Zararlı davranışlar karşısında devlet ve ona bağlı alt yapılar, ceza verirler. Başka şekilde hareket edilmesi imkânsızdır. Bu zorunlu cezalandırma, belli miktar ve ölçülerde meşru olur. Sosyal yarar gereği ceza verme zorunluluk haline gelir.³³⁰

Hz. Muhammed (s.a.v.) belli amaçlar için cezalar uygulamıştır. Toplumdan suçu yok etmek için ceza uygulamıştır. Bu cezaların muhatabı olan suçlular ve suçların uygulanmasında katı kuralcı olmamıştır. Cezalara ölçüler koymuştur. Suçların türüne göre de cezalar getirmiştir. Katı kuralla ceza verme konusunu şüphe kavramı ile yumuşatmıştır. Bu şekilde ceza vermede uygulamasında oluşabilecek aşırılıkların, şiddetin önüne geçmiştir.³³¹

³²⁸ Fâtır, 35/23. "Kendilerine bir uyarıcı gelmeyen hiçbir millet yoktur".

³²⁹ Erman Dönmezer, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Sermet Matbaası, İstanbul 1979, c.I, s.123.

³³⁰ Dönmezer, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, s.124.

³³¹ Osman Nedim Yektar, "Sünnet'te Suç ve Suçlu", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:1, sayı:1 Erzurum, 2014, s.5.

Hiz. Muhammed (s.a.v.), casusluk yaptığı kesin olup, Bedir gazilerinden olan Hatip b. Ebi Beltaa'yı (r.a.) affetmiştir.³³² Bir kişinin evine rahatça girip-çıkabilen kölesi, hizmetçisi, eşi, kişinin eşyasını çalmış olsa bu kişilere el kesme cezasının uygulanmaması yönünde, Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) tavsiyeleri vardır. Hiz. Ömer (r.a.) zamanında da bir köle, efendisinin aynasını çalmış, bu kölenin elini kesmemiştir. Hiz. Ali (r.a.) de bu uygulamayı tekrar etmiştir. Aç birisinin bahçede veya ağaçta meyveden yemesi durumunda el kesme cezası uygulanamayacağı³³³ ifade edilmiştir. Hiz. Muhammed (s.a.v.) döneminde bir adam, bir kadını zinaya zorlamış, Hiz. Muhammed (s.a.v.) adama had uygulamış ve kadına ceza vermemiştir.³³⁴ Yine Hiz. Ömer (r.a.) zamanında bir kadın Hiz. Ömer'e gelmiş, kadın aç ve susuz kaldığı günün birinde çobandan su istediğini, çobanın ona su vermeyip onu zinaya zorladığını anlatmış, Hiz. Ömer (r.a.), bu kadına had cezasını uygulamamıştır.³³⁵ Sonuç olarak baskı altında bulunmak, iyi hal, susuzluk, açlık, suç olduğunu bilmeden o suçu işlemek gibi durumlar had cezalarını düşürür. Ayrıca suçlunun tanımıyla ilgili şüphe arz eden durumlar da bu kapsamındadır. Hiz. Muhammed (s.a.v.) suçun ispatında birtakım şartlar getirmiştir.

İbnü'l-Müseyyeb (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah ashâbının arasında otururken, bir adam Hiz. Ebû Bekr'e (r.a.) hakâret içeren sözler sarfederek sıkıntı verdi. Ancak Hiz. Ebû Bekir (r.a.) adama karşılık vermedi. Adam ikinci sefer aynı şekilde hakaret ederek eziyet etti. O yine karşılık vermedi. Adam üçüncü sefer de eziyet edince Hiz. Ebû Bekir (r.a.) adama hak ettiği cevabı vererek intikamını aldı. Bunun üzerine Hiz. Muhammed (s.a.v.) hemen kalktı. Hiz. Ebû Bekir (r.a.):

"Ey Allah'ın Resûlü, yoksa bana darıldınız mı?" diye sordu.

"Hayır" dedi. "Ama semadan bir melek inmiş, sana, söylediklerini yalanlıyordu. Sen karşılık verince melek gitti, şeytan oturdu. Bir yere şeytan oturdu mu ben orada duramam." diye buyurdu.³³⁶

Benî Sûe kabilesinden bir adam anlatıyor: "Ben Hiz. Âişe'ye: "Resûlullah'ın ahlâkını bana haber ver!" demiştim. Şu cevabı verdi: "Sen Kur'ân'ın "*Ve hiç şüphesiz sen pek yüce bir ahlâk üzerindesin.*"³³⁷ ayetini okumadın mı?" Hiz. Âişe (r.a.) dedi ki: "Resûlullah bir gün

³³² Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 36, hadis no:2260.

³³³ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Hudûd, hadis no:22.

³³⁴ İbn Mâce, Hudûd, 30, hadis no:2560.

³³⁵ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'es-San'ânî el-Himyerî, "*el-Musannef*", thk: Habib el A'zamî, Meclisu'l-İlmî, Pakistan, 1996, c.VII, s.406.

³³⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 7, hadis no:41.

³³⁷ Kalem, 68/4.

ashabıyla birlikte odamda idiler. Kendisine yemek yapmışım. Hafsa da yemek yapmıştı. Ama yemeği hazırlamada Hafsa benden önce davrandı. Ben cariyeme: “Git Hafsa'nın yemeğini dök!” dedim. Onun cariyesi yemeği Resûlullah'ın önüne tam koyacağı sırada cariyem yetişip ona vurdu ve tabak kırıldı, yemek ortalığa dağıldı. Resûlullah çabuk davranıp kırıkları bir araya getirdi, deri sofraya üzerine dökülen yemekleri topladı ve ashabıyla yediler. Sonra Resûlullah benim tabağımı, kırılana bedel, içindeki yemekle birlikte Hafsa'ya gönderdi ve: “Kırılan tabağınız yerine bu tabağı alınız, içerisindeki yemeği de yiyiniz” buyurdu. Hz. Âişe dedi ki: “Ben içlendiğim bu yanlış davranışımın hak ettiğim gücenmenin izini Resûlullah'ın mübarek yüzlerinde hiç görmedim.”³³⁸

Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: “Bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek: “Ey Allah'ın Resûlü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.), ona bunu anlatmak için şöyle karşılık verdi: “Senin bir develerin var mı?” dedi. Adam: “Evet” deyince: “Bunların renkleri nasıldır?” diye sordu. Adam: “Kırmızı!” dedi. Resûlullah (s.a.v.) tekrar sordu: “Bunlar arasında boz renkli var mı?” “Evet!” dedi. Resûlullah (s.a.v.): “Peki bu nereden?” dedi. Adam: “Belki bir damara çekmiştir” deyince, Resûlullah (s.a.v.) da: “Senin oğlun da bir damara çekmiştir!” buyurdular.”³³⁹

Hadiste adam, çocuğunu rengi farklı diye rededecek, eşini de zinayla suçlayacaktı. Hz. Muhammed (s.a.v.) de o adamın bu yanlış düşüncesinin son derece hatalı olduğunu, sorduğu sorularla adama izah etmiştir. Bu şekilde gerçeği adamın kendi ağzıyla söylemesini sağlamıştır.

Mu'âviye İbn'l-Hakem anlatıyor: “Ben Resûlullah ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir şahıs hapşırıldı. Ben: “Yerhamükallah” dedim. Cemaattakiler hoş olmayan bir şekilde bana baktılar. Bunun üzerine:

“Vay başıma gelen, niye bana böyle bakıyorsunuz?” dedim. Bu sefer ellerini dizlerine vurarak beni susturmak istediler. Resûlullah (s.a.v.) namazı bitirince bana iyi davrandı, annem babam O'na fedâ olsun, ben O'ndan ne önce ne de sonra, ondan daha iyi öğreten bir öğretmen görmedim. Allah'a (c.c.) yemin olsun O beni ne azarladı ne dövdü ne de rezil etti; sadece:

“Namazda insan kelâmından dünyevî bir söz uygun değildir, ona uygun olan söz, tesbîh, tekbîr ve Kur'an kıraatıdır!” dedi. Ben:

³³⁸ İbn Mâce, Ahkâm, 14, hadis no:2335.

³³⁹ Buhârî, Talâk, 26, hadis no:1839; Müslim, Liân, 20, hadis no:1367; İbn Mâce, Nikâh 58, hadis no:202; İbn Hanbel, II, 234, 239, 409.

“Ey Allah'ın Resûlü, ben câhiliyeden yeni çıkmış birisiyim. Allah (c.c.) bize İslam'ı lutfetti, ama bizde öyleleri var ki, hâlâ kâhinlere gidiyorlar.” dedim.

“Sen onlara gitme!” buyurdu. Ben tekrar:

“Bizde kuşun uçuşuna vs'ye bakarak uğursuzluk çıkaranlar da var?” dedim. Cevaben:

“Bu uğursuzluk zannı kalplerinde mevcut olan bir kuruntudur. Sakın onları gayelerine gitmekten alıkoymasın!” dedi. Ben:

“Bizde, kuma hatlar çizerek fala bakanlar da var?” dedim. Şu açıklamayı yaptı:

“Peygamberlerden biri de (kuma) çizgi çizerdi. Kim çizgisini onun çizgisine uygun düşürürse isabet eder!” buyurdu. Ben:

“Benim bir câriyem vardı. Uhud ve Cevâniyye taraflarında koyun otlatırdı. Bir gün öğrendim ki bir kurt peyda olmuş ve sürüden bir koyun götürmüş. Ben bir insanoğluyum, herkes gibi ben de öfkelenirim. Bu hâdise yüzünden kızıp câriyeye bir tokat vurdum. (Râvi der ki: Bu sözümü işitince) Resûlullah (s.a.v.) tokadımı fazla buldu, yakıştıramadı.

“O halde onu âzad etmiyeyim mi?” dedim.

“Bana bir getir hele!” dedi. Ben de câriyeyi ona getirdim. Ona:

“Allah (c.c.) nerde?” diye sordu. Câriye: “Semâda!” diye cevap verdi. Bu sefer: “Ben kimim?” diye sordu. O da:

“Sen Resûlullah'sın” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) : “Onu âzad et, çünkü mü'mine'dir” buyurdu.”³⁴⁰

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.v.) çarşıda bir yiyecek yığımına rastlayınca elini yığına daldırıp çıkardı. Parmakları nemlendi. Adama: “Ey satıcı bu ne?” diye sordu. Adam: “Ey Allah'ın Resûlü, yağmur ıslattı, deyince: “Yaş olanı, herkesin görmesi için üste koyamaz mıydın? Bizi aldatan bizden değildir.”³⁴¹ buyurdu.

Hz. Muhammed (s.a.v.) genelde, vahye uymayan düşünce, inanış, davranış, ibadet ve düşünceleri düzeltmiş, düzelttiği yanlış davranışların çoğunun hata kapsamında değerlendirilmesinin nedeni, kaynak düşünce olarak vahye bağlı olmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) tevhid inancına, İslam'ın helal ve haram kıldığı durumlara zıt olan durumları düzeltirdi.

³⁴⁰ Müslim, Mesâcid, 33, hadis no:537.

³⁴¹ Müslim, İman, 41, hadis no:77; Tirmizî, Büyû', 74, hadis no:1315; İbn Mâce, Ticaret, 36, hadis no:2224.

Câhiliye dönemine ait yanlış davranışları düzeltiyordu. Bu konudaki hadisleri irdelediğimizde, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış olarak değerlendirdiği davranışların yanlış olma nedenleri şunlardır:

Hz. Muhammed (s.a.v.), aşırıya kaçanları uyarmış ve nebevi sünnete uymalarını istemiştir. Allah (c.c.) *"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mu'tedil bir millet kıldık."*³⁴² buyurmuş, mü'minlerin ortayol bir ümmet olduğunu belirtmiştir. Bu mutedil yoldan ayrılmak yanlış olduğu gibi, ifrada gitmek de yanlıştır.

Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sahabelerden birkaç kişi Nebi'nin eşlerine, onun gizli yaptığı ibadetini sormuşlar. Kendilerine söylenince, bunu az göyerek: "Biz nerede, Resulullah (s.a.v.) nerede! Allah (c.c.) onun gelmiş geçmiş bütün günahlarını affetmiştir" demişler. İçlerinden biri: Ben geceleri sürekli namaz kılacağım; diğeri ben de ömrüm boyunca oruç tutacağım; diğeri, ben de ebediyen evlenmeyeceğim, demiş. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlara:

"Şöyle şöyle diyenler sizler misiniz? Dikkat edin. Vallahi sizin Allah'tan (c.c.) en ziyade korkan ve sakınanınız benim. Lâkin ben bazen oruç tutar, bazen tutmam, bazen namaz kılar, bazen uyurum. Kadınlarla da evlenirim, her kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir." buyurdu.³⁴³

Hz. Muhammed (s.a.v.) haramlara karşı titiz olup gördüğü haram davranış ve uygulamalara karşı anında müdahale ederdi. Abdurrahman b. Va'le'nin anlattığına göre, kendisi İbn Abbas'a (r.a.) üzüm suyu hakkında sorunca, ondan şu cevabı almıştır:

Adamın biri Resûlullah'a (s.a.v.) bir şarap dağarcığı hediye etmişti, Hz. Muhammed (s.a.v.) ona: "Allah'ın (c.c.) bunu haram kıldığını bilmiyor musun?" dedi. Adam: "Hayır, bilmiyorum" cevabını verdi ve yanında bulunan birisine birşeyler fısıldadı. Resûlullah (s.a.v.) adama: "Ona ne fısıldadın?" diye sorunca adam: "Onu satmasını emrettim" dedi. Resûlullah (s.a.v.): "İçilmesi haram olanın satılması da haramdır" buyurdu ve iki şarap dağarcığının ağızlarını açarak içlerini boşalttı.³⁴⁴

³⁴² Bakara, 2/143.

³⁴³ Buhârî, Nikâh 1, hadis no:1786.

³⁴⁴ Müslim, Müsakât, 68, hadis no:1581; İbn Hanbel, I, 11

Hiz. Muhammed (s.a.v.) câhiliye adetlerine karşı çok hassas davranmıştır. Hiz. Muhammed (s.a.v.) câhiliye adetlerin tekrar geri gelmemesi için bu konuda hep hassas olmuştur.

Hiz. Âişe (r.a.) anlatıyor: “Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureşlileri fazlasıyla üzdü. “Bu kadın hakkında Resûlullah (s.a.v.) etkili bir şefaatte bulunabilir?” diye düşünmüşler. “Bu işe, Resûlullah'ın (s.a.v.) çok sevdiği Üsâme b. Zeyd (r.a.) cesâret edebilir” demişler. Üsâme, Resûlullah'a (s.a.v.) şefaata talebinde bulunmuş. Hiz. Muhammed (s.a.v.): “Allah'ın hududundan bir hadd hususunda şefaata mi talep ediyorsun?” demiş, sonra kalkıp cemaate: “Sizden öncekileri helâk eden şey, onlardan soylu birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip ceza vermezlerdi. Aralarında kimsesiz, zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona hadd tatbik ederlerdi. Allah'a (c.c.) yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim.”³⁴⁵

Rifâa b. Râfi' (r.a.) anlatıyor: “Biz mescitte iken bedevî bir adam çıkageldi. Namaza durup, hafif bir şekilde rükunleri, tesbihleri kısa tutarak namaz kıldı. Sonra namazı tamamlayıp Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi: Efendimiz (s.a.v.): “Ve aleykum esselam. Ancak git namaz tekrar kıl, sen namaz kılmadın!” buyurdu. Adam döndü tekrar namaz kılıp geldi, Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi. Hiz. Muhammed (s.a.v.) selamına cevap verdi ve: “Dön namaz kıl, nitekim sen namaz kılmadın!” dedi. Adam bu şekilde iki veya üç sefer aynı şeyi tekrar yaptı, her seferinde Hiz. Muhammed (s.a.v.): “Dön namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” dedi. Cemaat tedirgin oldu ve namazı hafif kılan kimsenin namaz kılmamış sayılması herkese tuhaf geldi. Adam sonuncusunda: “Ben bir insanım isabet de ederim, hata da yaparım. Bana hatamı göster, doğruyu öğret!” dedi. Hiz. Muhammed (s.a.v.): “Tamam. Namaza kalkınca önce Allah'ın (c.c.) emrettiği şekilde abdest al. Sonra ezan okuyarak şehâdet getir. İkâmet getir namaza dur. Ezberinde Kur'ân varsa oku, yoksa Allah'a (c.c.) hamdet, tekbir getir, tehlîl getir, sonra rükû'a git. Rükû halinde itmi'nâna riayet et, her âzâların rükûda mütedil halde bir müddet dursun. Sonra kalk ve kıyam halinde itidâle er, sonra secdeye git ve secde halinde itidale er, sonra otur ve bir müddet oturuş vaziyetinde dur, sonra kalk. İşte bu söylenenleri yaparsan namazını mükemmel kılmış olursun. Bundan bir şey eksik bırakırsan namazını eksilttin demektir.”³⁴⁶

Câbir (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah'ın (s.a.v.) Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hiz. Bilâl'in (r.a.) eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah (s.a.v.) bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam: “Ey Muhammed! Adil ol!” dedi. Hiz. Muhammed

³⁴⁵ Müslim, Hudûd, 29, hadis no:1540; Tirmizî, Hudûd 6, hadis no:1430.

³⁴⁶ Tirmizî, Salât, hadis no:303; İbn Mâce, İkâme 72, hadis no:1060.

(s.a.v.) öfkeli olarak: “Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!” buyurdular. Hz. Ömer (r.a.) atılıp: “Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.): “İnsanların “Muhammed arkadaşlarını öldürüyor” diye dedikodu yapmasından Allah'a (c.c.) sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar ama okudukları hançerelerinden aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!” buyurdular.³⁴⁷

İnsanların Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kötü sözler söylemeleri, verdiği kararlara razı olmamaları gibi konular, muhatap olduğu yanlış davranışlardandır. Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.), bir deve yürüten birisini gördü: “Binsene ona!” dedi. Adam: “O kurbanlıktır!” dediyse de Resûlullah (s.a.v.) emrini tekrarladı: “Bin ona!” adam tekrar: “O kurbanlıktır” diye cevap verdi. Resûlullah (s.a.v.): “Bin ona” diye tekrarladı ve ikinci veya üçüncü seferde: “Yazıklar olsun sana!” diye ilavede bulundu.³⁴⁸

Adamın deveye binmemesinin sebebiyle ilgili olarak, “onlar câhiliye devrindeyken kurbanlık hayvanlara saygıdan dolayı binmezlerdi”³⁴⁹ diye zikredilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu yanlış düşüncüyü yıkmak için emrini tekrarlamıştır.

Babası, Abdullah b. Amr'ı (r.a.) asil bir kızla evlendirir ve zaman zaman da geçimleri ile ilgilenir ve Abdullah (r.a.) hakkında sorular sorarak bilgi alır. Bu asil gelin, Abdullah'ın (r.a.) iyi ve örnek bir erkek ve koca olduğunu ancak onunla evlendiğinden beri ibadet etmekten evli çift ilişkileri bakımından kendisiyle sohbet etme imkânı bulamadığını söyler. Babası Amr b. Âs'ın (r.a.) bu husustaki soruşturmaları uzayıp olumlu bir sonuç alamayınca oğlunun bu halini Resûlullah'a (s.a.v.) arz eder. Resulullah (s.a.v.) da Abdullah'ı (r.a.) kendisine göndermesini ister. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) huzuruna varan Abdullah (r.a.), Resûlullah'la (s.a.v.) aralarında geçen konuşmayı şöyle nakleder: Hz. Muhammed (s.a.v.): “Abdullah nasıl oruç tutarsın?” Abdullah (r.a.): “Her gün tutarım.” Hz. Muhammed (s.a.v.): “Nasıl hatmedersin?” Abdullah (r.a.): “Her gece hatmederim.” Bu konuşmadan sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) Abdullah İbn Amr'ı (r.a.) îkâz ederek şu tavsiyede bulunur ve aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Hz. Muhammed (s.a.v.): “Her ayın üç gününde tut ve Kur'ân'ı da her ayda bir hatmeyle.” Abdullah: “Ben bundan daha fazlasını yapabilirim.” Hz. Muhammed (s.a.v.):

³⁴⁷ Buhârî, Meğazî, 61, hadis no:1642; Müslim, Zekât, 47, hadis no:98; İbn Hanbel, III, 56, 65, 353-355.

³⁴⁸ Müslim, Hac,65, hadis no:1208; Tirmizî, Hac 72, hadis no:911; İbn Hanbel, II, 212, III, 99

³⁴⁹ Nevevi, *el Mecmu*, c. IV, s.74.

“Öyleyse haftada üç gün oruç tut.” Abdullah (r.a.): “Benim bundan çoğuna da gücüm yeter.” Hz. Muhammed (s.a.v.): “O zaman iki gün iftar et (oruç tutma), bir gün tut.” Abdullah (r.a.): “Bundan daha fazlasına gücüm yetiştir.” Hz. Muhammed (s.a.v.) son olarak şöyle buyurur: “Öyleyse en faziletli oruç olan Davud orucunu tut. Yani bir gün oruçlu olmak, bir gün olmamaktır. Bir de Kur’ân’ı yedi gecede bir hatmeyle.”³⁵⁰ Hz. Muhammed (s.a.v.) gördüğü her yanlış davranışı düzeltmeye çalışmıştır. Abdestte israfın doğru olmadığı, abdest azalarının tam yıkanması, kuru bir yerin bırakılmaması gibi hususlarda, Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabını eğitmiştir.

Câbir (r.a.) rivayet ediyor, onlar sefere çıkmış, bu seferde birinin başı yaralanmıştı. Baş yaralanan bu kişi ihtilâm oldu. Arkadaşlarına teyemmüm edip edemeyeceğini sordu. Onlar, su ile gusletmesinin gerektiğini söylediler. O, sudan dolayı öldü. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanına vardıklarında durumu haber verdiler. Hz. Muhammed (s.a.v.), “Onu öldürmüşler, Allah da onları öldürsün! İnsan bilmediği şeyi sormaz mı? Cehaletin devası sormaktır. Teyemmüm yapması yeterliydi. Veya yarayı sarar, bedenini yıkar, sonra da yaranın üzerini mesh ederdi”

Küçük yaştaki Enes (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: “Ey oğulcuğum, namazda sağa sola bakma. O, helak olmaktır. İllaki yapacaksan nafilerde olsun, farzlarda değil.”³⁵¹ Namazda sağa sola bakmak namazdan kopup, kaçırmaktır. Sevabını azaltır. Ama Enes (r.a.) daha çocuktü. Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlış davranışı yapan ister küçük olsun ister büyük, mutlaka yanlış düzeltiyordu. “Bu çocuktur ona günah yazılmaz, büyüyünce öğrenir” dememiş, yanlış davranışı sahibine göstermiş ve doğrusunu öğretip uygulatmıştır.

Enes (r.a.) anlatıyor: “Biz, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte mescitteyken bir bedevi geldi. Mescidin içine akıtmaya başladı. Ashab kalkıp üzerine yürümeye kalktılar ki Resûlullah (s.a.v.) müdâhale etti: “Bırakın tamamlasın.” Ashab müdâhale etmedi, adam da ihtiyacını tamamladı. Sonra Allah Resulu (s.a.v.), kişiyi yanına çağırdı ve: “Mescitler, idrar ve pislik bırakma yeri değildir. Allah’ın anıldığı yerlerdir. Buralarda namaz kılınır. Kur’an okunur” dedi. Sonra birine bir kap su getirmesini emretti. Kova suyu sidiğın üzerine boşalttı.”³⁵²

Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlış davranış gösteren kişiyi çağırıp, mescitlerin amacını ve buraların temiz olması gerektiğini anlatmıştır. Bu kişi yaptığı yanlışın farkında olmadığı için Hz. Muhammed (s.a.v.) kişiye yumuşak davranıp onu eğitmiştir.

³⁵⁰ Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 34, hadis no:1782.

³⁵¹ Tirmizî, Cum’a, 413, hadis no:5893; İbn Hanbel, II, 265, 311, VI, 70, 106.

³⁵² İbn Hanbel, II, 239, 282, 503.

H.z. Muhammed (s.a.v.) dua ile ilgili ashabı eğitmiştir. H.z. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı birçok dua müslümanlar için örnektir. Eb Mus (r.a.) anlatıyor: "Hayber Seferine ıkmıştık. İnsanlar yolda, yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Bunun zerine H.z. Muhammed (s.a.v.) duruma müdahale ederek: "Kendinize karşı merhametli olun. Sizler, duymayan birisine hitab etmiyorsunuz, muhtabınız uzakta olan biri de değil. Sizler, gören, işiten, nerede olsanız sizinle olan bir Zt'a, Allah'a hitab ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Allah, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır" buyurdu."³⁵³

H.z. Muhammed (s.a.v.) mescitte namaz kılan ashabı takip eder ve namazlarında gördüğü hata ve eksikliklerinde onları uyarıp dzelttirirdi. Ali ibn şeyban (r.a.) anlatıyor: Resûlullah'a (s.a.v.) gitmek üzere kavmimizin yola çıkardığı heyet olarak yola çıkıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardık. Ona biat edip, arkasında namaz kıldık. Daha sonra arkasında bir namaz daha kıldık. Safın arkasında tek başına namaz kılan bir kişiye gördü. H.z. Muhammed (s.a.v.), adam ayrılacağı anda ona: "Namazına yeniden yönel! Çünkü safın gerisinde tek başına kılanın namazı yoktur!" buyurdu.³⁵⁴ Cemaatle safın arkasında tek başına namaz kılanın doğru olmadığını belirtmiştir. Bu şekilde tek başına namaza durmak yanlış davranış olarak değerlendirilmiş ve bir eğitim gerçekleştirmiştir.

H.z. Muhammed (s.a.v.) hayvanlara işkence edilmesini şiddetle yasak etmiş, gereğinden fazla yük yüklenmesini eziyet telakki etmiştir. Nitekim Allah (c.c.) dünyadaki her şeyi insanlara vermiş ama bu konuda insaflı davranması istenmiştir. H.z. Muhammed'in (s.a.v.) nebevi sünnetinden görülüyor ki, hayvanların uygun bir şekilde ve eziyet etmeden kullanılması gerekmektedir.

H.z. Muhammed (s.a.v.) bir gün Ensârdan bir kişinin bahçesine girdi. Oradaki deve Resûlullah'ı (s.a.v.) görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. H.z. Muhammed (s.a.v.) devenin yanına gitti ve gözyaşlarını sildi. Hayvan skinleşti. "Bu devenin shibi kim?" diye sordu. Ensâr'dan bir ge: "O bana aittir ey Allah'ın Resl!" dedi. H.z. Muhammed (s.a.v.) ona kızarak: "Allah'ın (c.c.) sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah'tan (c.c.) korkmuyor musun? Bak! Bana şikâyette bulundu. Sen ona acı veriyor ve fazla çalıştırarak yoruyormuşsun."³⁵⁵ diye buyurmuştur.

³⁵³ Buhârî, Cihâd 131, hadis no:1180; İbn Hanbel, IV, 394, 406, 418.

³⁵⁴ Tirmizî, Mevakit, 56, hadis no:230; İbn Mâce, İkâme 54, hadis no:1003; İbn Hanbel, Müsned, IV, 23, 228.

³⁵⁵ İbn Hanbel, I, 204, 205.

Hz. Muhammed (s.a.v.), bir keresinde seslenip kapıyı çalmadan ve selam vermeden içeri gireni tekrar çıkartmış ve eve girmeden önce izin isteme edebini öğretmiştir. Başka bir gün sürekli annesinin hizmetini gören birisi “Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?” diye sorduğunda her zaman izin istemesi gerektiğini söylemiş, izin almadan girmenin uygun olmadığını belirtmiştir.

Rıb'î İbn Hirâş (r.a.), Benî Âmir'e mensub bir kişiden naklediyor: “Resûlullah (s.a.v.), evde bulunduğu sırada, yanına girmek için: “Girebilir miyim?” diye izin istedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) yardımcısına: “Şu gelene izin alma âdâbını öğret, bu amaçla ona: “Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?” demesini söyle!” buyurdu. Adam bunu işitmiş, hizmetçiyi beklemeden: “Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?” dedi. Allah Resulü (s.a.v.) de adama izin verdi, o kişi de girdi.³⁵⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.) yemek için ellerin yıkanıp temizlenmesini emretmiş, yemeğe besmele ile başlamayı ve yemeğin sağ el ve kendi önünden yemeği tavsiye etmiştir. Bunun gibi yemek yeme âdâbıyla alakalı yanlış davranışları düzeltmiştir.

Abdullah İbn İkrâş İbn Züeyb (r.a.) babasından aktarıyor: “Kavmim Benî Mürre İbn Abîd, mallarının sadakasını benimle Allah Resulüne (s.a.v.) gönderdi. Medine'ye varınca Resulü Allah'ı (s.a.v.) Muhacir ve Ensar'ın arasında oturmuş gördüm. Elimden tutup Ümmü Seleme'nin evine götürdü. “Yiyecek bir şey var mı?” diye sordu. İçinde bol serîd ve et parçaları olan bir tepsi getirildi. Yemeğe başladık. Elimle kabın her tarafını yokladım. Hz. Muhammed (s.a.v.) önünden yedi. Sol eliyle sağ elimden tuttu ve: “Ey İkrâş! Bir yerden ye. Kabın içindeki yemek, aynı yemektir.” buyurdu. Daha sonra, içerisinde taze ve kuru hurmalar olan bir tabak getirildi. Bu sefer önümden yemeye başladım. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eli ise, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Bu sefer: “Ey İkrâş! Dilediğin yerinden al, ye. Çünkü tabağın içindekilerin her biri aynı çeşit değil” buyurdu. Sonra su getirildi. Hz. Muhammed (s.a.v.) elini yıkadı, yüzünü kollarını ve başını meshetti ve: “Ey İkrâş! Bu, ateşte pişen bir yemek yenince alınması gereken abdesttir” buyurdu.³⁵⁷

Huzeyfe (r.a.) anlatıyor: “Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında yemeğe oturunca, Hz. Muhammed (s.a.v.) yemeye başlamadıkça, kesinlikle elimizi yemeğe uzatmazdık. Bir keresinde O'nunla yemeğe oturmuştuk. O anda bir cariye geldi, sanki arkasından kovalayanı varmış gibi hemen elini yemeğe soktu. Hz. Muhammed (s.a.v.) elinden tuttu. Ardından bir

³⁵⁶ İbn Hanbel, V, 269.

³⁵⁷ İbn Mâce, Et'ime 11, hadis no:3274.

bedevî geldi, sanki onun da arkasından kovalayanı varmış gibi, alelacele o da elini yemeğe soktu. Hz. Muhammed (s.a.v.) onun da elinden tuttu. Ve şunu söyledi: “Şeytan, üzerine Allah'ın (c.c.) ismi zikredilmeyen yemeği kendine hak görür. Onun sayesinde yemeğimizi kendine helal kılmak için bu cariyeyi getirdi. Ben de elinden tuttum. Bunun üzerine şu bedevîyi getirip onunla yemeği kendine helal kılmak istedi, onun da elinden tuttum. Nefsim elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun şeytanın eli o ikisinin eliyle birlikte avucumdadır.” Hz. Muhammed (s.a.v.), bunları söyledikten sonra besmele ile yemeye başladı.”³⁵⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.) kişisel bakımına özen göstermiş, devamlı güzel giyinmiş ve başkalarının karşısına kılık kıyafeti, saç ve sakalı düzenli ve tertipli bir şekilde çıkmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), ashabında elbisesi temiz ve düzgün olmayanı, saç başı dağınık olanı tembihlemiştir.

Enes (r.a.) anlatıyor: “Üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Resûlullah hoş olmayan bir hususu, insanların yüzüne pek vurmadığı için sesini çıkarmadı. Kişi kalkıp gidince: “Keşke bu kişiye, üzerindeki şu elbiyi yıkamasını söyleseydiniz” dedi.”³⁵⁹ Bu yanlış davranış günah seviyesinde olmadığı için Hz. Muhammed (s.a.v.) bizzat kendisi düzeltmemiştir. Orada bulunanlara “Keşke bu kişiye, üzerindeki şu elbiseyi yıkamasını söyleseydiniz” buyurarak, onlara bu yanlış davranışını, onların kendisine uygun bir lisanla söylemelerini istemiştir.

2.2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEDE İLKELERİ

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimde başarıya ulaşmasında, benimsediği genel ilkeler önemli bir yer tutar. Bu ilkeler, meselelere göre çözüm üretmek, muhatabın seviyesine göre davranmak, haramların işlenmesine sert tepki göstermek, toplumda var olan yanlış davranışları isim söylemeden ifade etmek, yanlışları düzeltirken şefkatli ve merhametli davranmaktır. Bununla beraber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitiminde insanı saygın görmesi son derece önemlidir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mü'minlere karşı merhametliydi. Onların yanlış davranışlarını gördüğünde merhameti nedeniyle onlara yumuşak davranıyordu. Allah (c.c.) Hz. Muhammed'den (s.a.v.) yumuşak davranması istemiştir. *“O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından*

³⁵⁸ Müslim, Eşribe, 113, hadis no:1845; İbn Hanbel, V, 383, 398.

³⁵⁹ İbn Hanbel, III, 154.

dağılıp giderlerdi.”³⁶⁰ buyurmuştur. Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Rabbinin vahyi gereğince muhataplarına yumuşak davrandı ve cahil bir toplumdan büyük İslam medeniyetini meydana getiren ümmet oluşturdu.

2.2.1. İnsanı Saygın Görülmesi

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanlış davranışları düzeltme yöntemlerindeki ilkelerinde önemli olan yanlıştan caydırmaktır. Bu açıdan Hz. Muhammed’in (s.a.v.) düşman olduğu insanın şahsı değil, bizzat yapılan davranıştır. Mesela sarhoş değil, sarhoşluktur. Hz. Muhammed’in (s.a.v.), içki içen kişiye ceza vermekle birlikte, ona lanet okunmasına izin vermemiştir. Abdullah İbn Hammar hadisinde Hz. Ömer “Ey Allah’ım ona lanet et! O artık çok içki içiyor ve çok dayak yiyor” deyince, Hz. Muhammed’in (s.a.v.): “Ey Ömer öyle söyleme, o Allah’ı ve Resûlünü seviyor”³⁶¹ buyurarak onun imanının yerinde olduğuna ancak, yaptığıının yanlış davranış olduğuna hükmediyor. Böylece onun lanetlenmesine engel oluyor. Ebû Hureyre’nin (r.a.) bir hadisi şöyledir: “Resûlullah’a şarap içmiş bir adam getirdiler. Resûlullah “Onu dövünüz” buyurdu. Bizlerden bazıları eliyle dövüyor, bazıları pabucuyla vuruyor, bazıları elbisesiyle vuruyordu. Dayaktan sonra adam dönüp gidince, orada olan bir grup “Allah belanı versin” dediler. Hz. Muhammed’in (s.a.v.): “Böyle demeyiniz! Ona karşı; şeytana yardım etmeyiniz.” buyurdu.³⁶²

Bu hadislerden yola çıkarak diyebiliriz ki Hz. Muhammed (s.a.v.) insanı saygın görüyor ve ona uygulanan cezanın dışında her türlü hakareti engelliyordu. Çünkü asıl hedef hata yapan kişi değil, yanlış davranışı yok etmektir.

2.2.2. Yanlış Davranışları İsim Zikretmeden Söylemesi

Hz. Muhammed’in (s.a.v.) çeşitli sebeplerle, ashabın yanlış davranışlarını isim söylemeden düzeltmiştir. Bu yaklaşım, toplumda var olan yanlış davranışları düzeltirken uygulanan tekniklerinden biridir. İnsanları rencide etmemek için ve başkalarının da onları örnek almamasını sağlamak için uygulanan bir ilkedir. Bu şekilde hem yanlış yapanın davranışının yanlışlığı dile getirilmiş olur hem de bu davranışa karşı diğer insanlar uyarılmış olur. Bu yöntem “Şöyle şöyle yapanlar”, “sizden biri”, veya “bir topluluğa ne oluyor da” şeklinde cümlelerle başlamaktadır. Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah bir kişiden kendisine olumsuz bir söz ulaştığı zaman, “Falan niye böyle söylemiş?” demiyordu. “İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle

³⁶⁰ Âli İmrân, 2/159.

³⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütub, Beyrut, 1984, c.II, s.665; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Meclis-ü Dâireti'l-Meârif, Haydarâbâd, 1925, c.IX, s.101.

³⁶² Buhârî, Hudûd 4, hadis no:20845; İbn Hanbel, II, 300.

söylüyorlar?” derdi. ³⁶³ Hz. Âişe'nin (r.a.) bu rivayeti Resûlullah'ın (s.a.v.) yaklaşımı ile ilgili net bir bilgi vermektedir.

2.2.3. Hataları Düzeltirken Tedrîcîlik Metodunu Kullanması

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışları düzeltme metodunun ilkelerinden biri, tedrici yöntemi kullanmasıdır. İnsanın bir yasağı kabullenip uygulaması uzun zaman almaktadır. Nitekim her yanlış davranış anında düzeltilemez.

İçki ilk etapta toplumda yaygın bir şekilde kullanılıyordu ve yasaklamadan önce Mü'minler de içiyorlardı. Vahiyle tedrîcen yasaklandı. Yasaklamadan sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) içki içenlerin yanlış davranışlarını farklı metodlarla düzeltmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) amcası Hamza'nın (r.a.) içki meclislerine gitmesi ve içmesi ile ilgili rivayet yasak başlamadan öncedir. Hz. Hasan (r.a.) babası Hz. Ali'den (r.a.) şöyle naklediyor: “Bedir savaşı ganimetinden hissemeye düşen yaşlı bir devem vardı. Resûlullah (s.a.v.) da humus'dan o gün bana yaşlı bir deve daha verdi. Develerim, Ensar'dan bir kişinin ahırındayken yanlarına geldim. Develerimin hörgüçleri kesilmiş, böğürleri oyulmuş, ciğerlerinin de çıkartılmış olduğunu görünce kendimi tutamadım ve ağladım. “Bunu kim yaptı?” diye sordum. “Hamza (r.a.) yaptı. Şu anda, falanca evde, Ensardan birinin içki meclisindedir. Şarkıcı câriye ona şarkı okumuş, şarkısında da şunları söylemişti” dediler:

“Ey Hamza! Şişman yaşlı develere dikkat et, onlar avluda bağlıdırlar, bıçağı onların sinesine vur, pîrzola veya benzerini çabuk yap!” Bu şarkı üzerinde Hamza fırlayıp, kılıcı kapıp develerin hörgüçlerini kesmiş, karınlarını yarmış, ciğerlerini sökmüş.” Hz. Ali (r.a.) devamla: “Ben hemen gidip Resûlullah'ın huzuruna çıktım. Yanında Zeyd İbn Hârîse (r.a.) vardı. Beni görünce, başımdan geçenleri yüzümden okudu. “Neyin var?” diye sordu. Ben:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bugünkü gibi dehşetli bir manzara görmedim. Hamza iki deveme saldırıp hörgüçlerini kesmiş, böğürlerini yarmış. Şu anda şuradaki, bir içki meclisinde!” dedim. Bunun üzerine Resûlullah ridâsını istedi, getirdiler, giyip yayan gitti. Biz de arkasına düştük. Hamza'nın bulunduğu eve kadar geldi. İzin istedi, buyur ettiler. Girince bir içki meclisiyle karşılaştı. Resûlullah (s.a.v.) fiilinden dolayı Hamza'yı ayıplamaya başladı. Hamza sarhoştü, gözleri kızarmıştı. Resûlullah'a (s.a.v.) baktı, sonra nazar edip aşağıdan dizlerine kadar süzdü, tekrar ayağından başlayıp beline kadar süzdü, sonra tekrar bakışlarıyla süzerek yüzüne kadar geldi ve: “Siz benim babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?” dedi. Resûlullah (s.a.v.)

³⁶³ Ebû Dâvûd, Edeb, 6.

onun sarhoş olduğunu anladı. Hemen geri döndü, çıkıp gitti. Peşinden biz de çıktık. ³⁶⁴Bu olay içkinin haram kılınmasından önce idi. ³⁶⁵ Daha sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Hamza'ya (r.a.) sarhoşluğu sebebiyle ceza vermemiş ancak, Hz. Ali'nin (r.a.) telef edilen mallarını Hamza'ya (r.a.) tazmin ettirmiştir. ³⁶⁶

Abdullah İbn Hammar (r.a.) hadisinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) içki içen sahabiye ceza vermesi, tadrîcîliği göstermektedir. Abdulhamid İbn Cafer (r.a.) babasından, o da dedesinden hayber kıssası ve Sa'b ibn Muaz kalesinden çıkarılanlar hakkında şöyle naklediyor: İçki kapları döküldü ve o gün Müslümanlardan bir adam bu şaraptan içti. Bu Resûlullah'a (s.a.v.) haber verildi ve O'na haber verildiğinde bu durumu çirkin buldu. Ona na'liyle vurdu ve orada bulunanlara na'illeriyle vurmalarını emretti. O, şaraba sabredemeyen bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.) daha önce de birkaç kere onu dövmüştü. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) "Ey Allah'ım ona lanet et! O artık içki içmeyi, dayak yemeyi çoğalttı" deyince Resûlullah (s.a.v.): "Ey Ömer öyle söyleme, o Allah'ı ve Resûlünü seviyor" buyurdu. ³⁶⁷ Bu hadis, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışı düzeltme konusunda tadrîcî metodu kullandığını göstermektedir.

2.2.4. Toplumsal ve Bireysel Ayrımı Gözönünde Bulundurması

Hz. Muhammed'in (s.a.v.), kişilerin yanlış davranışlarına karşı birbirinden farklı tepkiler göstermiştir. Bazısını affetmiş, bazısını cezalandırmış, bazısını kınamış, bazısını azarlamış, bazılarını da beddua etmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Tâif'te, kendisine kötü davranıp taş atanlara beddua etmemiş, sağ eliyle yemesini emrettiği kişiye, dediğini yapmadığı için beddua etmiştir.

Habbâb İbnü'l-Eret (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah Ka'be'nin gölgesinde bir bürdeye yaslanmış otururken, müşriklerin yaptıklarından şikâyette bulduk: "Bize yardım etmiyor musun, bize dua etmiyor musun?" dedik. Şu cevabı verdi:

"Sizden önce öyleleri vardı ki, kişi, onun için hazırlanan çukura konuyor, sonra bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı, demir taraklarla taranıyor, vücudunda et ve kemik ayrılıyordu. Bu işkenceler onları dininden çeviremiyor. Allah'a (c.c.) and olsun ki Allah (c.c.) bu dini tamamlayacaktır. Bir yolcu devesine bindi mi San'a'dan kalkıp

³⁶⁴ Müslim, Eşribe, 2, hadis no:1821.

³⁶⁵ Müslim, Eşribe 2, hadis no:1821; İbn Hanbel, I, 132.

³⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c.VI, s.201.

³⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, s.665; Beyhakî, *es Sünenü'l-Kübrâ*, s. 101.

Hadramevt'e kadar gidecek, Allah'tan (c.c.) başka hiçbir şeyden korkmayacak, koyunu için de sadece kurttan korkacak. Ancak siz acele ediyorsunuz.”³⁶⁸

Burada kendisinden beddua istenmesine rağmen redetmiş, Seleme İbnü'l-Ekva'nın (r.a.) rivayetinde ise, sol eliyle yemek yiyen kişiye beddua etmiştir: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) önünde bir kişi sol eliyle yemek yemişti. “Sağınla ye!” diye buyurdu... Kişi: “Yiyemiyorum!” dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in (s.a.v.): “Yiyemez ol! Onu böyle demeye kibri sevketti!” buyurdular. Bundan sonra elini ağzına kaldıramadı.³⁶⁹

2.2.5. Getirdiği İkelere Bizzat Kendisinin Uyması

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) belirlediği kurallara öncelikle uygulamaktaydı. Nitekim bir kişi kural koyup bizzat uygulamadığı takdirde bu uygulama başarıya ulaşamaz. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) düzelttiği yanlış davranışları kendisi işleseydi veya koyduğu kurallara kendisi uymasaydı, Mü'minler de emrettiği şeylere bilinçli bir şekilde uymazdı.

Hz. Muhammed (s.a.v.) emrettiği ve özellikle de Allah'ın (c.c.) emrettiği emirleri, bizzat kendisi uygulamış ve sahabiler başta olmak üzere tüm ümmete kudve olmuştur.

Ebü Hureyre (r.a.) anlatıyor: “Sa'd İbn Ubâde (r.a.) dedi ki: “Ey Allah'ın Resülü, ben zevcemle birlikte bir adam yakalasam, dört şahit getirinceye kadar ona mühlet mi tanıyacağım?” Resûlullah (s.a.v.) “Evet!” buyurdu. Sa'd (r.a.): “Asla dedi, seni hakla gönderen Rabbime yemin olsun, şahid aramadan kılıcımı indiririm.” Resûlullah (s.a.v.): “Şu efendinizin söylediğine bakın! Evet, biliyoruz ki o kıskanç bir adamdır. Ama ben ondan da kıskancım³⁷⁰, Allah (c.c.) da benden kıskanç.”³⁷¹ Bu hadiste Allah Resülü (s.a.v.) şahit getirmeyi emrediyor.

Haramların işlenmesi konusu olduğunda Hz. Muhammed (s.a.v.) hiç taviz vermeksizin açık ve net bir şekilde tepkisini ortaya koymuştur. Hz. Muhammed(s.a.v.), ashabının küçük yanlış davranışlarına taviz göstermiştir. Ama Allah'ın (c.c.) hududu olduğunda ise, cezayı kesinlikle uygulamıştır.

2.3. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEDE KULLANDIĞI METODLAR

Hz. Muhammed (s.a.v.), bütün insanlık için çok güzel örnektir. Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltmek adına uyguladığı metodla, geri kalmış bir toplumu, medenî ve

³⁶⁸ Buhârî, Menâkıb 25, hadis no:1434; İbn Hanbel, V, 110, 111.

³⁶⁹ Müslim, Eşribe 107, hadis no:1848.

³⁷⁰ Hz. Muhammed'in (s.a.v.), kıskançlığı Allah (c.c.) için ve dini içindir. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IX, s.321.

³⁷¹ Müslim, Liân, 16, hadis no:1366.

hayırlı toplum” haline getirmiştir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ıslah eden peygamber ve öğretmen olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların yanlış davranışlarını düzelten bir yenilikçidir. Hz. Muhammed (s.a.v.), hayrı öğreten ve toplumda olan yanlış davranışları düzelten benzeri olmayan örnek bir şahsiyettir.

Allah (c.c.), toplumun bozulmaması ve önceki yanlış davranışlarına dönmemesi için Mü’minlere “*emr-i bi’l-marûf ve nehy-i ani’l-münker*” yapmayı tavsiye etmiştir.³⁷² Bu görevi en iyi icra edecek olan da toplumlara yön veren etkili eğitimcilerdir. Allah (c.c.) “*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir*”³⁷³ buyurmaktadır. Müslümanlar “emr-i bi’l-marûf ve nehy-i ani’l-münker” görevini uygularken, Hz. Muhammed’in (s.a.v.), insanları düzeltirken takip ettiği metodları bilip uygun metodları kullanmalıdır. Başta anne babalar ve eğitimcilerin, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitim öğretim ve ıslah metodlarından faydalanmaları kaçınılmazdır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltmede kullandığı metodlar kısaca şu şekildedir:

2.3.1. Yanlış Davranışları Düzeltmede Soru Sorma Metodu

Yanlış davranışları düzeltmede soru-cevap metodunda, kinayeli bir şekilde karşı tarafın davranışının yanlış olduğu söylenir. İstifhâm-ı inkârî, karşıdakinin yanlış davranışını düzeltmek, davranışının hoş olmadığını ifade etmek için kullanılır.

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: Bedevilerden bir grup insan Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına geldiler: “Siz çocuklarınızı öper misiniz?” dediler. O da: “Evet!” cevâbını verdiler. “Ama biz vallahi öpmeyiz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah: “Allah sizin kalbinizden rahmeti aldıysa ben ne yapabilirim?” buyurdu.³⁷⁴

Abdurrahman ibn Ebî Ukbe (r.a.), babası Ebî Ukbe’den (r.a.) naklediyor. Babası Ebû Ukbe (r.a.) şöyle anlatıyor: “Resûlullah ile birlikte Uhud Savaşı’ndaydık. Müşriklerden bir kişiye darbeyi indirdim ve: “Al, bu sana benden, İranlı bir köleden!” dedim. Beni işitmiş bulunan Allah Resûlu (s.a.v.) bana baktı ve: “Niye ben Ensarî bir köleyim demedin?” buyurdu.³⁷⁵

³⁷² Tevbe, 9/71.

³⁷³ Âl-u İmrân, 3/104.

³⁷⁴ Müslim, Fedâil, 64, hadis no:2112.

³⁷⁵ İbn Mâce, Cihâd 13, hadis no:2784; İbn Hanbel, V, 295.

2.3.2. Yanlış Davranışları Düzeltmede Takrir Metodu

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) sözlü anlatım tarzı yer, zaman ve muhatabın durumuna göre farklılık gösterir. Hız. Muhammed'in (s.a.v.) kullandığı takrir metodu; özlü ve kısa, samimi ve akıcı, muhatabının seviyesine uygun, yaşar gibi ve inanarak konuşmaktır.

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışları düzeltmede bu metodunu kullanırken sık sık yemin etmek gibi meseleyi karşıdakinin zihnine işlemiş, onaylayıcı ifadelerle farklı bir usluba da başvurmuştur. Abdullah İbn Amr'ın (r.a.) aktardığı hadis farklı bir örnektir: Hız. Muhammed (s.a.v.), abdest almakta olan Sa'd'ı (r.a.) görmüş: "Bu israf da ne?" buyurdular. Sa'd (r.a.): "Abdestte dahi israf olur mu?" dedi. Hız. Muhammed (s.a.v.): "Evet! Akan bir nehir üzerinde olsan bile!" buyurdu.³⁷⁶ Yeminli ifade ile de olayı tekid ettiğini görmekteyiz.

Abdullah İbn Amr İbn Âs (r.a.) anlatıyor: "Hız. Muhammed (s.a.v.) bir ganimet ele geçirilince, Bilâl'e emrederdi, o da halka yüksek sesle duyurur, askerler de ganimet olarak ne ele geçirmişse getirip teslim ederdi. Hız. Muhammed (s.a.v.) de önce beşte birini (humus) alır, geri kalanı askerler arasında taksim ederdi. Bir gün, bir kişi kıldan yapılmış bir yular getirdi ve: "Ey Allah'ın Resûlü, ganimet olarak biz de bunu ele geçirmiştik!" dedi. Hız. Muhammed (s.a.v.): "Sen, üç kere bağırdığı vakit Bilâl'i işitmedin mi? O zaman niye getirmedi?" Kişi, Hız. Muhammed'e (s.a.v.) gecikmenin sebebiyle ilgili olarak mantıklı olmayan özürler beyan etti. Şu cevabı aldı: "Hayır! Senden kabul etmiyorum. Kıyâmet günü sen bununla birlikte geleceksin."³⁷⁷ buyurmuştur.

Ebû Zerr (r.a.) anlatıyor: Ben yüzükoyun yatar vaziyette iken Hız. Muhammed (s.a.v.) yanıma geldi. Ayağıyla bana dokundu: "Ey Cüneydib, bu yatış, cehennem ehlinin yatışıdır" buyurdu."³⁷⁸

Hız. Muhammed'in (s.a.v.), beden dilini kuvvetli bir anlatım aracı olarak kullandığını görmekteyiz. Urve İbn Zübeyr, el-Mısver İbn Mahrame ile Mervân İbn Hakem (r.a.) naklederler: Hız. Muhammed (s.a.v.) Hudeybiye barış andlaşmasının onaylanmasını bitirip ayrıldığı an, ashaba: "Artık kalkın, kurbanlarınızı kesin, başlarınızı tıraş edin!" buyurdu. Onlardan hiçbiri kalkmadı. Hız. Muhammed (s.a.v.) emri üç defa söyledi. Sahâbîlerden hiçbiri harekete geçmedi, Allah Resulünün (s.a.v.) eşlerinden Ümmü Seleme'nin (r.a.) yanına gelip ve sahâbîlerden gördüğü söz dinlememeyi ona anlattı. Mü'minler'in annesi Ümmü Seleme (r.a.):

³⁷⁶ İbn Mâce, Tahâret 48, hadis no:425.

³⁷⁷ Ebû Dâvûd, Cihâd, hadis no:134.

³⁷⁸ İbn Mâce, Edep 27, hadis no:3723.

“Ey Allah'ın Resulü! Sen bu emrin yerine gelmesini istiyorsan dışarı çık, kurbanlık develerini kesinceye ve tıraş oluncaya kadar sahâbîlerinden hiçbirisine bir şey söyleme!” dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), çıktı ve ashaptan hiçbirisi ile konuşmayarak, ümre ibâdetini yerine getirdi. Kurbanlıklarını kesti ve tıraş oldu. Sahâbîler Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bu hâlde görünce, onlar da hemen kalkıp kurbanlarını kestiler, tıraş oldular, hattâ isteneni yerine getirmede acele ettikleri için birbirlerini ezip, öldüreceklerdi.³⁷⁹

Abdullah ibn Abbas (r.a.) rivayet ediyor: Hz. Muhammed (s.a.v.) deve üzerindeydi. Fadl İbn Abbas (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) terkisindeydi. Haş'am kabilesinden genç bir kadın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Hz. Muhammed (s.a.v.) de Fadl'ın yüzünü (eliyle kadından) başka tarafa çevirdi. Kadın: Yâ Resûlallah! Allah'ın kulları üzerine farz kıldığı hacc ibadeti, babama ihtiyarken yetiştirdi. O deve üzerinde duramaz. Kendisine vekâleten ben hac edebilir miyim? diye sordu. “Evet, vekâleten hac edebilirsin!” diye cevap verdi. Bu durum, Veda Haccı sırasında meydana geldi.³⁸⁰

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beden dilini etkili kullanmasına başka bir örnek de Hz. Âişe'nin (r.a.) yaşadığı olaydır, Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: “Yanımda bir erkek oturuyordu, Hz. Muhammed (s.a.v.) odama girdi. Bu durum, onu çok rahatsız etti ve rengi değişti, öfkesi yüzünden okunuyordu. Bunun üzerine: “Ey Allah'ın Resûlü! Bu benim sütkardeşimdir!” dedim. “Kadınlar olarak sütkardeşlerinizi iyi düşünün! Çünkü sütkardeşliği, açlık dönemi³⁸¹ sebebiyle ortaya çıkar!” buyurdular.³⁸²

Hz. Âişe'nin (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yüz ifadesinden, kendisine çok kızdığını anlaması, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışları beden diliyle de düzelttiğini göstermektedir.

2.3.3. Yanlış Davranışları Düzeltmede Temsil Metodu

Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltmek için muhataplarına telkinde bulunurken kullandığı temsilleri, dönemin insanların bildiği değerler kapsamında yapmıştır.³⁸³ Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sahabenin yanlış davranışlarını eleştirip düzeltirken uyguladığı temsilleri zaman ve mekâna göre değerlendirmek gerekir.

³⁷⁹ Buhârî, Şurût, 15, hadis no:1164; İbn Mâce, Menasik, 41, hadis no: 2953; İbn Hanbel, IV, 286.

³⁸⁰ Buhârî, Hac, 1, hadis no:839.

³⁸¹ Hz. Muhammed (s.a.v.) bu hadiste, sütkardeşliğinin sabit olup olmadığından emin olması için bu şekilde hitap ediyor. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IX, s. 138.

³⁸² Buhârî, Nikâh, 22, hadis no:1799; Müslim, Rada, 8, hadis no:1322; İbn Mâce, Nikâh 3, hadis no:1945; İbn Hanbel, I, 82, 99.

³⁸³ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 172.

Atâ İbn Yesâr'dan (r.a.) gelen rivayet buna örnek göre “Hz. Muhammed’e (s.a.v.) saç sakalı karışmış bir adam gelmişti. Hz. Muhammed (s.a.v.), eliyle işaret ederek, saçını düzeltmesini istemişti. Kişi düzeltip tekrar geri geldi. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Sizden birinizin tıpkı bir şeytan gibi başındaki saçlar karmakarışık vaziyette gelmesinden şu hali daha hayırlı değil mi?” buyurdular.”³⁸⁴

H. Muhammed’in (s.a.v.), saç karmakarışık ve bakımsız olan kişiye şeytan benzetmesi, o toplumda yaygındı. O toplumda kişi, bir şeyin çirkin ve kötü olduğunu abartılı bir biçimde söylemek istediğinde, onu şeytana benzetirdi.³⁸⁵

H. Muhammed (s.a.v.), eşi Hz. Âişe’yi (r.a.) överken “Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir”³⁸⁶ buyurmuştur. O toplumda var olan bu övgü, günümüz toplumunda tuhaf gelebilir. Bu temsilde, etrafındakiler Hz. Âişe’nin (r.a.) Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanındaki değerini kavramışlardır.

2.3.4. Yanlış Davranışları Düzeltmede İknâ Metodu

H. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltmede ikna metodunu kullanmış, bu metod, ilk başvurduğu yöntemlerden birisi olmuştur. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) eğitimde muhatap olduğu kesim yetişkinlerdir. Yani aynı yaş seviyesinde olan kişilerle muhatap edildi. Yanlış davranış sergileyenlerin durumları farklı farklıydı. İçlerinde, çocuk, genç, yaşlı, efendi, köle, bayan, erkek, âlim ve cahil vardı. İnsanların düşünce tarzları da farklıdır. İnsanların iknâ olma durumları farklıydı. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu metodunda empatiyi kullanmıştır. Empati dinimizde olan îsâr anlayışının bir yansımasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Sizden biriniz kendisi için istediği şeyi müslüman kardeşi için de istemedikçe kâmil mümin olmaz”³⁸⁷ buyurarak dinimizde îsâr yani, empatinin önemini vurgulamıştır.

Bir genç Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gelip “Ya Resûlullah! Zina için bana izin ver” dedi. Çevredekiler üstüne yürüyüp azarlayarak “sus, sus” dediler. Hz. Muhammed (s.a.v.) “yaklaş” buyurdu. Genç de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanında oturdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona “annenin zina yapmasını ister misin?” diye sordu. Genç “Allah beni senin yolunda feda etsin. Hayır, vallahi istemem ya Resûlullah” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de “Diğer insanlar da anneleri için böyle bir şey istemez” buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona “kız kardeşinin zina

³⁸⁴ İmam Mâlik, Muvatta, Şi’âr, 7.

³⁸⁵ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Tefsîr-i Taberî (Camîu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2001, c.XVIII, s.7268.

³⁸⁶ Buhârî, Fedâilü's-Sahabe 30, hadis no:1518; Müslim, Fedâilü's-Sahabe 89, hadis no:2214.

³⁸⁷ Buhârî, İman, 7, hadis no:13.

yapmasını ister misin?” diye sordu. Genç “Allah beni senin yolunda kurban etsin. Hayır, vallahi istemem ya Resûlullah” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Diğer insanlar da kız kardeşleri için böyle bir şey istemez” buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Halanın zina yapmasını ister misin?” diye sordu. Genç “Allah beni senin yolunda kurban etsin. Hayır, vallahi istemem ya Resûlullah” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Diğer insanlar da halaları için böyle bir şey istemez” buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona “Teyzenin zina yapmasını ister misin?” diye sordu. Genç “Allah beni senin yolunda kurban etsin. Hayır, vallahi istemem ya Resûlullah” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) “Diğer insanlar da teyzeleri için böyle bir şey istemez” buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.) ardından elini gencin üzerine koydu ve şöyle buyurdu: “Allahım! Bunun günahlarını başıyla, kalbini temizle, iffetini koru!”³⁸⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.), bu olayda genci azarlayıp ona kızmıyor, onun onurunu kıracak bir tepkide bulunmuyor. Ama isteğinin ne kadar kötü ve yanlış bir istek olduğunu, empati yaptırarak izah ediyordu. Onu düşündürüp bu davranıştan tiksınmesini sağlıyor. Hz. Muhammed (s.a.v.) ikna metodunu kullanarak genci bu isteğinden dolayısıyla yanlış davranışından vaz geçiriyor.

2.3.5. Nasihatla Yanlış Davranışı Düzeltme Metodu

Hz. Muhammed (s.a.v.), nasihati yöntemini, yanlış davranışları düzeltmede kullanmıştır. Nasihat eden kişi de Allah Resulu gibi insanlar tarafından sevilen biri olunca nasihatın etkisi çok daha farklı olmaktadır. Uygun bir nasihat, davranışları değiştirmek ve iyi özellikler kazandırmak için vicdanları olumlu yönde etkiler. Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltme yaklaşımında, nasihatın bu yönünü etkili bir şekilde kullanmıştır.

Enes (r.a.) anlatıyor: Hz. Muhammed (s.a.v.), bana şu şekilde nasihat etti: “Ey oğulcuğum, namazda sağa sola bakmaktan sakın. Nitekim o, helak olmaktadır. Eğer mutlaka yapacaksan bâri nafilelerde olsun, farzlarda değil.”³⁸⁹

Râfi İbn Amr (r.a.) anlatıyor: Ben küçükken Ensâr'ın hurmalarını taşıyordum. Beni alıp Resûlullah'a (s.a.v.) götürdüler. “Ey Râfi' niye başkasının hurmalarını taşıyorsun?” dedi. Aç olduğum için ey Allah'ın Resûlü! dedim. “Taşlama, kendiliğinden dibine düşeni ye!” dedi, başımı okşadı ve: “Allah (c.c.) seni hurmaya doyursun ve suya kandırsın!” buyurdu. ³⁹⁰

³⁸⁸ İbn Hanbel, V, 257.

³⁸⁹ Tirmizî, Cum'a 413, hadis no:589. 3; İbn Hanbel, II, 265, 311, VI, 70, 106

³⁹⁰ İbn Mâce, Ticaret 67, hadis no:2299; İbn Hanbel, Müsned, V, 31.

Burada, Hz. Muhammed (s.a.v.) son derece naif davranmıştır. Bundan dolayı onu azarlamamış ve hiçbir ceza vermemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) çocuklara karşı çok merhametlidir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukların yaptığı yanlış davranışları düzeltirken genellikle nasihat metodunu kullandığını görmekteyiz.

Hz. Muhammed (s.a.v.), büyüklerin yanlış davranışlarını da nasihat yöntemiyle düzeltmiştir. Hz. Âişe (r.a.) rivayet ediyor: Resûlullah bir keresinde ashabından altı kişiyle beraber yemek yerken bir bedevi gelerek yemeği iki lokmada bitirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Eğer bu misafir *“Bismillah”* deseydi, yemek hepimize yeterdi. Öyleyse biriniz yemek yediği zaman *“Bismillah”* desin. Yemeğin başında unutsa, hatırlayınca *“Bismillahi fi evvelihi ve âhirihi (başında da sonunda da bismillah)”* desin!” buyurdular.³⁹¹

Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlış davranış sergileyen kişilerin ismini söylemeden “Bir topluluğa ne oluyor.” diyerek yanlış davranışları söylüyor ve nasihat ediyor. Abdurrahman ibn Ebza, babası ve dedesi yoluyla, anlatıyor: Hz. Muhammed (s.a.v.) bir gün insanlara seslenerek Allah'a (c.c.) hamd-ü sena ettikten sonra müslümanlardan bazı gurupları zikredip onlara hayır duada bulunarak şöyle buyurdu: “Bir topluluğa ne oluyor da komşularına öğretmiyorlar, onların İslamı anlamalarına yardımcı olmuyorlar, iyiliği emredip kötülükten sakındırmıyorlar. Bir topluluğa da ne oluyor da komşularından öğrenmiyorlar, bilgilenecekler, İslamı anlamaya çalışmıyorlar? Vallahi, ya bir grup komşularına öğretecek, onları bilgilendirecek, İslamı anlamalarına yardımcı olacak, iyiliği emredip kötülükten sakındıracak; bir grub da komşularından öğrenecek, bilgilenecek, İslamı anlamaya çalışacak; ya da daha bu dünyadayken onların cezalarını keseceğim.”

Hz. Muhammed (s.a.v.) ardından minberden inip evine girdi. Bazı kişiler dediler ki: “Bununla kimi kastetti dersiniz?” Diğerleri “Bu sözlerle Eş'arî kabilesinden olanları kastettiğini sanıyoruz. Çünkü onlar fakih insanlardır, bedevi ve su etrafında oturan cahil ve görgüsüz komşuları vardır” dediler. Bu söz Eş'arîlere ulaştınca Hz. Muhammed (s.a.v.) 'a vardılar ve “Ya Resûlullah! Bir topluluğu hayırla yâd ettin, bizleri ise kötü andın. Bizim durumumuz nedir?” diye sordular.

Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ya bir topluluk komşularını bilgilendirecek, onların İslamı anlamalarına yardımcı olacak, onlara iyiliği emredip kötülükten sakındıracak;

³⁹¹ İbn Mâce, Et'ime 7, hadis no:3174.

bir topluluk da komşularından öğrenecek, İslamı anlamaya çalışacak, bilgilenecek; ya da daha bu dünyadayken onların cezalarını vereceğim.”

Onlar “Ya Resûlullah! Başkalarının anlamasına yardımcı mı olacağız” diye sordular. Hz. Muhammed (s.a.v.) sözünü tekrar etti. Onlar yine “Başkalarının anlamasına yardımcı mı olacağız” sorusunu tekrar ettiler Hz. Muhammed (s.a.v.) de aynı cevabı tekrarladı. Onlar “Bize bir sene mühlet veriniz” dediler. Hz. Muhammed (s.a.v.) de komşularını bilgilendirip, öğretmeleri ve anlamalarına yardımcı olmaları için onlara bir yıl mühlet verdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) daha sonra: “*İsrailoğullarından kâfir olanlara hem Davud’un hem de İsa ibn Meryem’in diliyle lanet olundu. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve hakkın sınırını aşmış olmalarıydı. Onlar birbirlerini, yapmış oldukları fenalıktan alıkoymazlardı. Gerçekten ne kötü iş yapıyorlardı.*”³⁹² (Maide, 78-79)” ayeti okudu.³⁹³

İrbâz İbn Sâriye es-Sülemî (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah'la Hayber Kalesi'ne girdik. Bizimle birçok müslüman da vardı. Hayber'in ileri geleni cebbâr, mütekebbir birisi idi. Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek: “Ey Muhammed! Sizin eşeklerimizi kesmeye, meyvelerimizi yemeye, kadınlarımızı dövmeye hakkınız mı var?” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu sözlere kızarak emretti: “Ya İbn Avf, merkebine bin ve şöyle ilan et: “Haberiniz olsun, cennet sadece mü'minlere helâldir, namaz kılmak üzere toplanın! Cemaat toplandı. Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara namaz kıldırıldı. Sonra da: “Sizden biri, rahat oturağına kurulup, Allah'ın (c.c.) sadece şu Kur'ân'ı Kerim'de yazdıklarını mı haram ettiğini sanıyor? Haberiniz olsun, vallahi ben Allah'ın (c.c.) yasaklarını duyurdum, birçok şeylerden sizleri yasakladım; bunlar, Kur'ân'ı Kerim'in bir misli kadar ve belki de daha çoktur. Allah Teâlâ, Ehl-i Kitab'ın evlerine izinsiz girmenizi helal kılmamıştır. Kadınlarını dövmenizi, borçları olan cizyeyi verdikten sonra meyvelerini yemenizi de helal kılmamıştır.”³⁹⁴

2.3.6. Yanlış Davranışarı Düzeltmede Gösteri Metodu

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uyguladığı gösteri metodu olarak, yanlış gördüğü bir davranışı bizzat yaparak doğrusunu göstermesidir. Hz. Muhammed (s.a.v.), abdestin nasıl alınacağını bilmeyen veya yanlış abdest alan kişilere, kendisi abdest alarak göstermiştir.³⁹⁵

Başka bir örnekte ise, bir keresinde Hz. Muhammed (s.a.v.), sağ eline altın, sol eline de ipek alıp, ikisini kaldırarak “Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır; kadınlarına ise

³⁹² Mâide, 5/78-79

³⁹³ Münzirî, *et-Terğîb Ve't-Terhîb*, c. 1, s.113-114.

³⁹⁴ Ebû Dâvûd, İmare, 12 hadis no:33.

³⁹⁵ Ebû Dâvûd, Tahâret, 24, hadis no:51.

helaldir”³⁹⁶ diyerek oluşan yanlış düzeltmek adına böyle bir açıklama yapmıştır. Görüldüğü gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlış davranışları düzeltirken gösteri metodunu etkin bir şekilde kullanmıştır. Yanlış davranışların etkili bir şekilde düzeltilmesi için bu yöntem, son derece önemlidir.

2.3.7. Tartışma ile Yanlış Davranışları Düzeltme Metodu

Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltirken o zaman pek bilinmeyen bu metodu da kullanmıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) uyguladığı eğitim yöntemlerini çağdaş eğitim uzmanları günümüzde yeni yeni keşfedip kullanmaya başlamıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) uyguladığı eğitim metodları, günümüz eğitim ilkeleriyle hiç çelişmemiştir.³⁹⁷

Hz. Muhammed (s.a.v.), Huneyn savaşından sonra müellefe-i kulûp’tan olan Kureyş’ten bazı kişilere biraz fazla ganimet vermiş, Ensâr’a hiç vermemiştir. Bu durum Ensâr’ın nefislerine ağır gelmiş ve içlerinde huzursuzluk oluştu. Bunun üzerine Ensâr ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki diyalog, tartışma metodu olarak değerlendirilebilir.³⁹⁸

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) anlatıyor: Hz. Muhammed (s.a.v.), Kureyş ve Arap kabilelerine bu ganimetlerden verip, kendilerine vermeyince, Ensâr arasında sıkıntı oluştu. İçlerinde dedi kodu çoğaldı. Onlardan biri şöyle dedi: “Resûlullah kendi kavmine kavuştu” bunun üzerine Sa’d İbn Ubâde (r.a.) Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanına girerek “Yâ Resûlallah! Elde ettiğin bu ganimet konusunda yaptığından dolayı Ensâr nefislerinde sana karşı olumsuz bir şey hissetti. Kavmine taksim ettin ve Arap kabilelerine büyük ikramlar verdin. Ensâra bundan pay düşmedi.” Hz. Muhammed (s.a.v.) “Ey Sa’d! Bu konuda sen ne düşünüyorsun?” diye sordu. Sa’d (r.a.) “Ben de kavimden bir adamım, ne diyebilirim ki!” dedi. Resûlullah “Kavmini alanda topla” dedi. Sa’d (r.a.) Ensârı alanda topladı. Ravi Ensârın, muhacirlerden bir kısmının onların arasına girmesine izin verdiklerini diğer bir kısmını da geri çevirdiklerini söyledi. Onlar toplanınca Sa’d O’na gelip “Topluluk toplandı” dedi.

Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlarına geldi ve Allah’a hamd ve senâ ettikten sonra onlara hitap etti: “Ey Ensâr topluluğu! Sizin içinizde hissedip bana ulaşan bu tartışma nedir? Siz cahiliyet içindeyken size gelmedim mi? Allah (c.c.) benimle sizi hidayete erdirmemi mi? Siz fakirdiniz, Allah (c.c.) benimle zengin kılmadı mı? Birbirinize düşman iken Allah (c.c.) kalplerinizi kaynaştırmadı mı?”

³⁹⁶ Yardım, *Peygamberimizin Şemâli*, s.7-31-35.

³⁹⁷ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 239.

³⁹⁸ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 183.

Ensâr: “Allah ve Resûlü, ihsan sahibidir.” Hz. Muhammed (s.a.v.): “Ey Ensâr topluluğu! Cevap vermeyecek misiniz?” dedi. Ensâr: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah ve Resûlü lutuf ve ihsan sahibiyken sana nasıl cevap verelim!” dedi.

Hz. Muhammed (s.a.v.): “Allah’a yemin olsun! Dileseydiniz, şöyle diyebilirdiniz ve doğru da söylemiş olurdunuz: Sen yalanlanmış bir şekilde bize geldin biz seni tasdik ettik, terk edilmiştin sana yardım ettik, kovulmuşsun seni barındırdık, fakirdin seni zengin ettik, bir topluluğun kalbini ısındırısın diye onlara verdiğimiz dünya malı için nefsinizde bir şey mi hissediyorsunuz? Ey Ensâr! İnsanların koyun ve deveyle dönüp, sizin ise Allah Resûlüyle dönmenize razı olmuyor musunuz? Muhammed’in nefsi elinde olan Allah’a yemin olsun ki, hicret olmasaydı, Ensârdan biri olurum. İnsanlar bir yöne, Ensâr başka yöne gitse, ben Ensârın yolunu tercih ederim. Allah’ım Ensâra, torunlarına ve torunlarının torunlarına merhamet et.” (Ensâr, sakalları ıslanıncaya kadar ağladılar ve dediler ki, “Biz pay olarak Resûlulah’a razı olduk.” Sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) gitti ve onlar da dağıldı.” dedi.³⁹⁹

Numan İbn Beşir (r.a.), babasının sadece kendisine bağıştta bulunmak istediğini ve Hz. Muhammed’i (s.a.v.) buna şahit yapmak istediğini şöyle anlatır: Hz. Muhammed (s.a.v.) önce bütün evlatlarına verip vermediğini sorar. “Hayır” cevabını alınca: “Sana iyilik etmede hepsinin eşit olmasını istemez misin?” der. Babası “Evet” der. Hz. Muhammed (s.a.v.): “O halde ben buna şahit değilim” diye cevap verir. Sonra da “Çocuklarınız arasında adaletli olun” diye tavsiyede bulunur.⁴⁰⁰ Hz. Muhammed (s.a.v.), bu tür yanlış davranışları onaylamamış, bazı rivayetlere göre de “bağıştan dön”⁴⁰¹ diyerek, bu yanlış tutumu net bir şekilde redetmiştir.

2.3.8. Yanlış Davranışları Düzeltmede Terğîb ve Terhîb Metodu

İnsanoğlu fitrat açısından nimeti ve bolluğu sever; sıkıntıdan ve acı olanlardan da korkar. Hz. Muhammed (s.a.v.), kişilerin yanlış davranışlarını düzeltmede, bu özelliklerinden faydalanmıştır. Bazı kişilere öğüt yeter, ömrü boyunca cezaya ihtiyaç duymaz, bazıları da ancak ceza ile düzelir. Bazı insanlara defalarca nasihat edilse, fayda etmez. Bu kişiler cezayı hak ederler. Nebevi sünnet’in eğitim yönteminde ceza, ilk etapta uygulanan bir yöntem değildir. O’nun yönteminde örnek davranışlar sunulur, düzelmezse öğüt verilir, hayra güzele davet edilir,

³⁹⁹ İbn Hanbel, III, 76; Ebü’l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecme’uz Zevâid ve Menbe’u’l-Fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994, c.IX, s. 762-764.

⁴⁰⁰ Müslim, Hibe, 11, hadis no:9235.; Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.179.

⁴⁰¹ Müslim, Hibe, 11, hadis no:9235.

şahsını düzeltmesi ümid edilerek sabredilir⁴⁰², sonra terhib yöntemi uygulanır. Buna rağmen düzelmezse azarlanır. Bu şekilde de doğruya dönmezse uygun ceza uygulanır.

Ebû Mahzûre (r.a.) anlatıyor: “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) de bulunduğu bir grupla birlikte yola çıkmıştık. Resûlullah’ın (s.a.v.) müezzini namaz için ezan okudu. Hz. Muhammed’i (s.a.v.) görmeyecek bir konumdaydık. Müezzinin sesini alaylı bir şekilde tekrar edip alay ettik. Yaptığımızı Allah resulü işitti. Bizi yanına çağırttı: “Duyduğum ses hanginizin?” dedi. Arkadaşlarım haklı olarak beni işaret ettiler. Allah resulü (s.a.v.) onları yolladı, beni bekletti. Bana: “Kalk ezan oku!” dedi. Kalktım, ezanı tam bilmediğimden öyle utandım ki, o anda gözümde herşey karardı. Bunun üzerine Allah resulü, ezanı bana okudu. Ardından: “Haydi söyle!” dedi. Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, eşhedü en la ilahe illallah, eşhedü en la ilahe illallah, eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah, eşhedü enne Muhammede'r Resûlullah!” sonra bana şunu söyledi: “Sesini yükselt”. Eşhedü en la ilahe illallah, eşhedü en la ilahe illallah, eşhedü enne Muhammed'r-Resûlullah, eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah, hayye ala'ssalati, hayye ala'ssalah, hayye ale'lfelehi hayye ale'lfelehi. Allahuekber Allahuekber, la ilahe illallah!” Ezanı bitirince beni çağırdı ve içerisinde gümüş para olan bir çıkın verdi. Sonra elini alınma koydu, ardından yüzüme kaydırıldı, sonra göğsü üzerine götürüp ciğerinin üzerine kaydırıldı. Sonra Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mübarek eli, göbeğimin üzerine ulaştı. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Allah (c.c.) seni mübarek kılsın, Allah (c.c.) sana bereket yağdırsın” dedi. Ben de: “Ey Allah’ın Resûlü! Bana Mekke’de ezan okumamı emir buyursanız?” dedim. “Haydi, emrettim!” buyurdular. Derken içimde Hz. Muhammed’e (s.a.v.) karşı duyduğum bütün olumsuz hisler kayboldu. Onun yerine Allah resulü sevgisi doldu. Hemen Allah resulü’nün Mekke valisi Attab İbn Esid’in yanına geldim. Allah resulü’nün emriyle Attab’ın yanında ezanı ben okudum.⁴⁰³

Hadisten, Ebû Mahzûre (r.a.) ve yanındakilerin imanının tam yerleşmediği anlaşılmaktadır. Kalbine imanın tam yerleştiği kimsede, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ile ilgili olumsuz hiçbir duygu olamaz. Hz. Muhammed (s.a.v.), Ebû Mahzûre’ye (r.a.) karşı, son derece naif davrandı. Gönlünü kazandı ve ezanı kendisine okuttuktan sonra da kendisine bir hediye vererek gönlünü kazandı. Kendi isteğiyle sorumluluk yükledi ve değer verdi. Onun yanlış davranıştan vazgeçerek, ezana olan ilgisini artırdı. İlk etapta ezanla alay eden kişi, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kendisine yaklaşımı ve takındığı olumlu tavrı sonucu, ezana ilgi gösteren

⁴⁰² Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 233.

⁴⁰³ İbn Mâce, *Ezân 2*, hadis no:3894; İbn Hanbel, III, 409.

bir kişi haline geldi. Bazı kaynaklarda Ebû Mahzûre'nin (r.a.) sesinin güzel olduğu söylenir.⁴⁰⁴ Böylece güzel sesli sahabinin gönlünü kazanarak, onu iyi bir müezzin yapmıştır.

2.3.9. İkaz Etme ile Yanlış Davranışları Düzeltme Metodu

Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranışları düzeltirken, ikâz etme yöntemini de kullanmıştır. Bunu yaparken yanlış davranışın sonucunu, ahiret hayatını veya Allah'ı hatırlatarak bunu yapmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışlara ikâz yöntemini kullanarak müdahale ettiğine dair birçok örnek vardır.

Ömer İbn Ebî Seleme (r.a.) şöyle anlatıyor: Resûlullah'ın terbiyesinde yetişen bir çocuktum. Yemekte tabağın her tarafından alıyordum. Hz. Muhammed (s.a.v.), bana ikazda bulundu: “Evlat! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!” buyurdu. Ondan sonra hep böyle yedim.”⁴⁰⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.), çocukları azarlamıyor, onlara olumsuz hiçbir kelime söylemiyordu. Sadece doğruyu söyleyerek ikâz etmiş oluyordu.

Enes (r.a.) anlatıyor: Hz. Safiyye'ye (r.a.), Hz. Hafsa'nın (r.a.) “Yahudi kızı” deyip alay ettiği söyleniyor. Bunun üzerine Hz. Safiyye (r.a.) ağlıyor. O ağlarken Hz. Muhammed (s.a.v.) giriyor ve: “Niye ağlıyorsun?” diye soruyor. Hz. Safiyye (r.a.): “Hafsa bana “Sen Yahudi kızısın!” dedi” diyor. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Sen bir Nebi kızısın. Senin amcan da bir Nebi'dir ve sen bir Nebi'yle nikâhlısın. O zaman, o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?” dedi ve onu teselli etti. Sonra da Hz. Hafsa'ya (r.a.): “Ey Hafsa! Allah'tan kork!” dedi.⁴⁰⁶

2.4. NEBEVİ SÛNNETİN EĞİTİMDE UYGULANACAK CEZAYA YAKLAŞIMI

Çocukların yetişkinlere göre farklı özelliklere sahip olması, davranış biçimlerinin ve tepkilerinin farklı olması, eğitimcileri bu konuda donanımlı olmaya, bilimsel yöntemleri kullanarak öğrencilerin problemlerini çözme ve kişilik ihtiyaçlarını karşılamaya uygun donanımlara sahip olmaya mecbur kılmaktadır. Bu donanımı elde ederken İslami terbiye ve ahlaki değerleri de göz önünde bulundurmak zorundadır.

Pedagoji eğitimi almış her öğretmenin, öğrencinin sağlıklı ve düzgün gelişimine vesile olacak eğitimi verirken, bu eğitim ile yeterli düzeyde öğretim dengesini kurması, belirlenen hedef doğrultusunda çalışması gerekir. Bu amaçla eğitim esnasında öğrenciye uygulanacak

⁴⁰⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru E'lâmi'n-Nubelâ*, Müessesetu'r Risâle, Beyrut, 1998, c. III3, s. 117.

⁴⁰⁵ Buhârî, Et'ime, 7, hadis no:1846; İbn Hanbel, IV, 26.

⁴⁰⁶ Tirmizî, Menâkıb 64, hadis no:3894; İbn Hanbel, II, 126.

cezanın doğru olup olmadığını, Şer'i hükümlere göre durumu ve dayanağını ortaya koymak icab eder.

Öğretmenlerin bir kısmı, öğrenciler nezdindeki heybetini, karakter zayıflığından dolayı kaybederler. Bu sebepten dolayı kaybettikleri heybetlerini, sert mizaçlı bir üslup sergileyerek tekrar kazanacaklarını zannederler. Oysaki saygınlık ve heybet sert mizaç ve katı olma ile elde edilemez, ancak güçlü bir inanç ve özgüven ile öğretmenin kalbine yerleşir, oradan bütün uzuvlarına sirayet ederek dışarıya yansır ve öğrencilerini etkiler. Hasan el Basri (r.a.): “Mu'min bir tatlılık ve huşu ile rızıklandırılmıştır.”⁴⁰⁷ demiştir. Heybetlerin en mükemmeli en büyük öğretmen Hz. Muhammed (s.a.v.) de vuku bulmuştur. Başta Hz. Ebubekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) olmak üzere bu heybeti bütün sahabeye etki etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) namaz kılarken sehiv ettiğinde bile onun heybetinden dolayı ona hatırlatmaktan geri kalmışlardır. Hadiste şöyle geçmektedir: “Hz. Muhammed (s.a.v.), iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin önündeki bir tahta parçasına doğru kalktı, elini onun üzerine koydu. O cemâatin içinde Hz. Ebû Bekr (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) de vardı. Bu ikisi Hz. Muhammed'le (s.a.v.) kelâm etmekten hicap duyup çekindiler.”⁴⁰⁸

Abdullah ibn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Hz. Ömer bin Hattab'a (r.a.) bir hadisi sormak için iki sene çabaladım, beni bundan alıkoyan onun güçlü heybeti idi.”⁴⁰⁹ Said bin el Museyb, şeyhi olan Saad bin Malik'e (r.a.): “Sana bir şey sormak istiyorum ama heybetinden çekiniyorum”⁴¹⁰ demiştir. Bazıları da Hasan el Basri'nin (r.a.) ders meclislerine üç yıl boyunca iştirak edip onun heybetinden ona hiçbir şey soramazlardı.⁴¹¹ Eğitimcinin heybetli olması demek, kibirli olması demek değildir. Hz. Muhammed (s.a.v.) sert mizaçlı olmayı eleştirerek şöyle buyurdu: “Size cehennemliklerden bahsedeyim mi? Onların hepsi aşağılık kibirlidirler.”⁴¹² İşte bu hadis ile yerilen sığfata sahip bir eğitimciyi, sıradan bir müslümanın gerisine iter. Yani sıradan müslüman, kibirli, eğitim emanetine ihanet eden eğitimciden daha üstün olur. Hz. Muhammed (s.a.v.) buyuruyor: “Şüphesiz ki Allah beni tebliğci olarak gönderdi, beni geçimsiz (uzlaşmacı olmayan) olarak göndermedi.”⁴¹³ Bu konuda Nevevi, eğitimci ile ilgili şöyle diyor: “O, dinin verdiği güzel ahlak, hayırlı amel, güzel huy, cömertlik, dürüstlük, güler yüzlülük ve mütevazi kişiliği kazanıyor.”⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Zürâî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Celae'l Efham ala Fi'ili's- Salat ve's-Salam ala Hayril Enam*, Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s.94.

⁴⁰⁸ Buhârî, Namaz, 1, hadis no:299; Müslim, Namaz, 20, hadis no:470.

⁴⁰⁹ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, c.I, s.112.

⁴¹⁰ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, c.I, s.112.

⁴¹¹ Taberî, *Tefsîr-i Taberî*, s.184.

⁴¹² Buhârî, Tefsir, 4, hadis no:4634; Müslim, Cennet, 13, hadis no:2576.

⁴¹³ Müslim, Talâk, 2, hadis no:1475.

⁴¹⁴ Nevevi, *el Mecmu*, c.1, s.28

İslam Şer'i hükümlerine göre sadece baliğ ve akıllı kişiler sorumludur. Çocuklar ve deliler bu sorumluluk sınırı dışındadırlar. Çocuğun sorumluluk bilincine ulaşip sorumluluk sahibi olması için belli bir yaşa gelip idrak (akıl) sahibi olması ve sorumluluklarını yerine getirmesi için de büyüüp kudret ve seçme yetisine sahip olması lazım. Bu iki kudret özelliği çocuklarda olmayan bir özelliktir. Aişe (r.a.) rivayet ediyor, Hz. Muhammed (s.a.v.): “Şu üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar akıl hastası olan deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, bulûğ çağına erinceye kadar çocuktan.”⁴¹⁵ Âlimler de farzlar ve İslami hükümlerin akıl sahibi ve bulûğ çağına gelmiş olanlar için geçerli olduğu konusunda icma etmişlerdir.⁴¹⁶ Şer'i hadler ancak haramın ne olduğunu bilen, akıl sahibi baliğ kişilere uygulanır.⁴¹⁷ Buna rağmen çocuk yaştakilere had uygulamak amacıyla değil, yanlış davranıştan alıkoyup terbiye etmek amacıyla azarlanabilir.⁴¹⁸ şeklinde açıklanmıştır.

İslam'da çocuk saygındır. Şiddet içeren bir cezaya tabi tutulmaz. Bulûğ çağına girip ehliyet sahibi olmadığı müddetçe ona günah yazılmaz. Bu açıdan İslam, şer'i suçluluk açısından çocuklara ayrıcalık tanıyıp yetişkinler ile çocukların arasında fark koymuştur. Geçmişten günümüze değişmeyen, gelişmeyen katı kurallara rağmen İslam dini bu imtiyazı tanımıştır. Hukuk kuralları olgunlaşip geliştikçe İslam Şeriat kurallarına yaklaşmaktadır.⁴¹⁹ İlk günden bu yana, çocuk yaştaki kişinin suçu, yaptığı kabahatin çeşidi ne olursa olsun İslam tarihi boyunca bu tür kişileri cezalandıran hiçbir hâkimin /mahkemenin olmaması müslümanların iftihar edeceği bir konudur, bu iftihar biz müslümanlara yeter. Bu durum asla suçu hafife alıp suça teşvik değildir, bilakis çocuklara karşı var olan şefkatin göstergesidir. Hatta küfürleri ve büyük ihanetleri ile ön plana çıkan Beni Kureyda Yahudileri bile Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından cezalandırılırken çocukların dışındakiler cezaya maruz kalmış ve çocuklar cezalandırılmamışlardır.⁴²⁰ Bu yaklaşımın kâfirlere karşı bile öyle olması, bulûğ çağına gelmemiş Müslüman çocuklarına karşı sergilenmemesi mümkün değildir.

2.4.1.Eğitimde Ceza Uygulamanın Nebevi Sünnete Göre Dayanağı

⁴¹⁵ Ebû Dâvûd, Hudud, 4, hadis no:4398; Nesai, Talak, 6, hadis no:3432; İbni Mâce, Talak, 1, hadis no:2041.

⁴¹⁶ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbü'rî, *Nazratü'l Ârâ el-Ülemâ*, thk. Muhammed Necib Siraceddin, İhyâ' Tûrâs el İslâmi, Katar, 1986, c.I, s.522.

⁴¹⁷ Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî, *el İnsaf*, thk. Muhammed Hamid el Faki, İhya Turas el Arabi, Beyrut, 1979, c.X, s.150.

⁴¹⁸ El Hasnî, Takyeddin Ebubekr b. Muhammed el Hasnî ed-Dimaşki eş-Şafii, *Kifayet el Ahyar*, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 1988, c.II, s.339.

⁴¹⁹ Abdulkadir Avde, *el-İslâm ve evzâune's-siyâsiyye*, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut, 1987, c.I, s.599-606.

⁴²⁰ İbni'l Kayyim, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşki el-Hanbelî, *Zâd el Maâd fi Hedi Hayri'l İbad*, thk: Şuayb el Arnavut ve Abdulkadir el Arnavut, Müessesetü'r- Risâle, Beyrut, 1981, c.III, s.129,130.

Kınama ve azarlama Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından cezalandırmada kullanılan yöntemlerdir. Bu da hatalı veya suçlu kişinin yaptığı hatadan pişmanlık duymasına ve ondan utanmasına sebep olur. İmam Gazâlî (ö. 505/1111), cezanın zorunluluğu ile ilgili şöyle demiştir: “Hatanın tekrarlanması halinde, kişinin gizli bir şekilde cezalandırılması gerekir, işlediği suçun büyüklüğü ifade edilir: -Sakın bir daha aynı hatayı yapma! Senin hakkında öyle bir şey duyulmasın, aksi halde insanların arasında rezil edilirsin.”⁴²¹ Bu konuda Kur’an’ı Kerim ve Nebvi Sünneti inceleyenler, terğib ve terhib (Sevdirme-Korkutma) arasında bir denge olduğunu görür. “*Bilin ki Allah’ın cezalandırması çetindir ve Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.*”⁴²² Nebvi sünnette de öyle geçer. Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayetle Hz. Muhammed (s.a.v.): “İstemeyenler dışında, ümmetimin tamamı cennete girer.” buyurdu. Bunun üzerine:

– Ey Allah’ın elçisi, cennete girmeyi kim istemez ki? denildi. Hz. Muhammed (s.a.v.):

– Bana itaat edenler cennete girer, bana karşı gelenler cenneti istememiş demektir”⁴²³

buyurdu.

Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranış gösterenleri düzeltmek adına birçok yöntem kullanmıştır. Hatalı kişilerin yaptığı hatayı tekrarlamamaları için “*Kınama*” ve “*Azarlama*” yöntemlerini kullanmıştır. Buna örnek olarak da “Ey Muaz! Sen fitneci misin?” hitabıdır. Cabir bin Abdullah’tan (r.a.) rivayetle:

Muaz (r.a.), Hz. Muhammed (s.a.v.) ile namaz kılar, sonra gelip bize imam olurdu. Amr (r.a.), bu cümleyi: Bir de “sonra gelir kavmine imam olurdu” şeklinde rivayet etti. Muâz (r.a.) bir gün yine gelip kavmine imam oldu ve Bakara Sûresi’ni okumaya başladı. Bunun üzerine bir adam cemaatten ayrılarak kendi başına namazını kıldı. O’nun bu yaptığı Muaz’a (r.a.) haber verildi. Muaz (r.a.): “O bir münafıktır” dedi. Kişi bunu duyunca “Ben münafık olmadım” diye cevap verdi. Sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)’e gelerek:

-Ey Allah’ın Resulü! Muâz seninle beraber namaz kılıyor, sonra gelip bize imam oluyor. Biz ise develerle su taşıyan ve ellerimizle çalışan kimseleriz. Muâz gelip bize imam oldu ve namazda Bakara Sûresini okudu dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Ey Muâz! Fitneci misin sen? Fitneci misin sen? Fitneci misin sen? *Sebbihisme Rabbika'la'lâ, velleyli iza yağşâ* ve benzeri sûrelerini okusaydın ya”⁴²⁴ buyurdular. Burada Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Muaz’a (r.a.) gösterdiği tavırdan dolayı kızdığını ve bir daha namazı bu

⁴²¹ Gazâlî, İhyâ Ulumuddîn, c.III, s.73.

⁴²² Mâide, 5/98.

⁴²³ Buhârî, İtisâm, 6, hadis no:2171.

⁴²⁴ Buhârî, Edeb, 5, hadis no:5755; Müslim, Namaz, 1, hadis no:465

şekilde uzatmaması için şiddetli bir şekilde uyarıp ağır bir şekilde kınadığını görmekteyiz. Nevevi bu konu ile ilgili olarak: “‘Fitneci misin sen?’ ifadesi ile dinden nefret mi ettiriyorsun, dini mi engelliyorsun manasındaki soru ile yasak edilmiş bir tavrın yapılması suçtu vardır. Mekruh konumunda olan bir suç, haram konumunda değil. Bunun karşılığı da laf ile azarlayıp cezalandırmadır. Namazın kısa tutulması emri de vardır.⁴²⁵ İmama tabi olan cemaatin rızası olmadan uzatma olayından dolayı azarlama vardır.

Hadislerden bir başka örnek ise Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “‘Üzerinde cahiliye izi olan bir adamsın” sözüdür. Ma'rûr b. Süveyd'den (r.a.) rivayet edilmiştir: “‘Rebeze'de Ebû Zerr'in yanına uğradık. Üzerinde çizgili bir kaftan vardı. Kölesinin üzerinde de aynı kaftanın bir benzeri vardı. Ebû Zerr'e (r.a.):

-Ey Ebu Zerr! (r.a.) Bu iki kaftanı birleştiren ikisi, bir takım elbise olurdu! dedik.

Bunun üzerine Ebû Zerr şunları söyledi:

-Benim ile dîn kardeşlerimden bir kimse arasında münakaşa geçmişti. Onun annesi Arap olmayıp yabancı idi. Ben de onu annesi sebebiyle ayıpladım. Bunun üzerine beni, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) şikâyet etti. Derken Hz. Muhammed'e (s.a.v.) rastladım. Bana:

-Ey Ebu Zerr! Gerçekten sen kendinde cahiliyet izleri bulunan bir kimsesin! buyurdu.

Ben de:

-Ey Allah'ın resulü! Eğer bir kimse insanlara söverse, insanlar da onun anasına-babasına söverler! dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.) tekrar:

-Ey Ebu Zerr! Gerçekten sen kendinde cahiliyet izleri bulunan bir kimsesin! Onlar, sizin dîn kardeşiniz kişilerdir. Allah (c.c.) onları sizin elleriniz altına vermiştir. O halde onlara kendi yediğinizden yedirin! Kendi giydiğinizden giydirin! Onlara yapamayacakları şeyleri yüklemeyin! Eğer kaldıramayacakları şeyleri onlara yüklerseniz, o zaman onlara yardım edin! buyurdu.⁴²⁶ Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.), köle ile ona sahip olan kişi arasında giyimde dahi eşitlik vurgusu yapmıştır. İbn Hacer (r.a.) (ö. 811/1408): “‘Bu hadiste zayıf olan kişilere sövmeyi ve ebeveyni ile ayıplamayı yasaklama, onlara yardım etme, destek olma, kölelerin haklarının korunması ve iyi muamele edilmesi vardır.”⁴²⁷ Kınama, azarlama ve ayıplama söz konusudur.

Ancak Hz. Aişe'nin (r.a.) “‘Resulullah (s.a.v.), Allah yolunda cihad etmesi hali hariç hiçbir şeye; ne bir kadına ve ne de bir hizmetçiye asla eliyle vurmamıştır. Hiçbir söz ve fiil türünden, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) asla herhangi bir eziyet ve zarar görülmemiştir. Resulullah (s.a.v.),

⁴²⁵ Nevevî, *el Mecmû*, c.IV, s.182.

⁴²⁶ Buhârî, İman,1, hadis no:28; Müslim, İman, 3, hadis no:1661.

⁴²⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c.V, s.175.

Allah'ın (c.c.) haram kıldığı hususlardan bir şeyi çiğnemiş olma hali hariç, durup dururken hiçbir arkadaşından intikam almamıştır. Bu durumda kim Allah'ın (c.c.) haramlarından birini çiğnerse, o zaman Hz. Muhammed (s.a.v.), ona Allah (c.c.) için tavır koymuştur.”⁴²⁸

Terbiye yöntemi tabiin döneminde de öyleydi. Abdulaziz bin Mervan bin Hakem el Emevi, oğlu Ömer bin Abdulaziz'i eğitim almak üzere Saba zamanında şehre gönderdi ve Saki bin Kaysen'e mektup göndererek oğlu ile ilgilenmesini istedi. Hocası, namaz vakitlerini kılıp kılmadığını takip ederken bir gün namazı geciktirdiğini gördü. O'na -Nedir bu durumun? dedi. O da: -Saçlarımın bakımının bitmesini bekliyordum. dedi. Hocası: -Saçlarımın bakımı, namazını geciktirmene sebep mi? dedi. Bu durumu babasına haber verdi. Babası ona bir elçi gönderdi ve saçını kesinceye kadar onunla konuşmadı. ⁴²⁹

Bir öğretmenin başarılı olması, disiplinli, düzenli, aktif ve birikimli olmasına bağlıdır. Eğitimi, geniş ufka, her türlü doğru ve yanlış öğretebilme yeterliliğine sahip olması gerekir.⁴³⁰ Ali Abdulhalim Mahmut bu konuda şöyle diyor: “Çocukları maddiyatçı yapmayacak ölçüde, onları güzel ahlaka sevk edecek teşvik ödülleri ile onları ezik, korkak ve içine kapanık olmayı sağlamayacak derecede, onları kötü davranışlardan uzak tutacak cezalar uygulamak ebeveynlerin en doğal hakkı, eğitimsel veya dini olarak mahsuru olmayan yaklaşımdır.”⁴³¹ Fıkıh ve hadis âlimleri, eğitim amaçlı, öğrenciye (onların yararı için) ahlak, terbiye ve eğitim açısından faydalı olacak cezanın uygulanabileceğini kabul etmişlerdir. ⁴³²

2.4.2. Ceza Uygulamada Dikkat Edilecek Hususlar

Nebevi sünnette eğitimde ceza uygulanacak durum oluşması halinde, bazı hususların gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Bu hususlar:

Öğrenci Yararı: Cezanın öncelikli amacı, öğretmenin kendini rahatlatması değil, mutlak manada öğrenci yararı olmalıdır. Bu konuda El Kabisi⁴³³ şöyle der: “Çocukların eğitiminden sorumlu olan kişiye düşen, onları en iyi şekilde yetiştirinceye kadar onları gözetmektir. Onları, nefisini rahatlatma ve kızgınlığını giderme aracı olarak göremez.

Öğrencinin Eğitim Amaç ve Beklentilerinin Bilincinde Olması: Buradaki maksat, öğrencinin eğitim ortamının amaçlarını, beklentilerini bilmesi ve yapmaması gereken

⁴²⁸ Müslim, Fedâil, 4, hadis no:2328.

⁴²⁹ Zehebî, *Siyer Âlem el Nubela*, c.V, s.116.

⁴³⁰ Hamdan Nezir, *Eğitim Kültürü*, Dârü'l-Memnun el-Sekafi, Şam, 1988, s.106.

⁴³¹ Mahmut Ali Abdulhalim, *Müslümanın Eğitim Gelişimi*, Dârü'l -Vifâk, el- Mansura, 1992, s.91.

⁴³² Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Tahrir el Makal fi Adâb ve Ahkâm ve fevaid Yuhtacuhe el Mueddibü'l Atfal*, thk: Mecdi Esseyid İbrahim, Mektebetü'l-Sa'i, Riyad, 1993, s.66.

⁴³³ Zehebî, *siyer A'lam el Nubela*, c.XVII, s.159-160.

davranışlar hakkında önceden bilgi sahibi olmasıdır. Öğrencinin, yasak olduğunu bilmediği bir durumdan dolayı cezalandırılması caiz değildir. Hz. Muhammed (s.a.v.), bilmeden hataya düşen mükellefler hakkında şöyle buyurmuştur: “Allah (c.c.) Ümmetimden hata, unutma, zorlama ile işlenen fiillerden sorumluluğu kaldırmıştır.”⁴³⁴ Tabi ki bu konuda en öncelikli yaklaşım affedici olmaktır. Ondan sonra eğitimci, öğrencilerini kurallar konusunda bilgilendirip bilinçlendirmeli, ödüllendirmeye ve cezalandırmaya sebep olan davranışları açıklamalıdır.

Affetmek ve Hoş Görmek: Öğrencinin ilk hatasında, cezayla karşı karşıya bırakılmadan, ona karşı daha hoşgörülü ve affedici olmak gerekir. Öğretmene düşen görev, öğrencinin her hatasından dolayı onu cezalandırmaması ve ufak tefek hatalarına takılmamasıdır. Öğrencilere karşı affedici ve hoşgörülü olmak konusunda, ilk eğitimci ve öğretmenimiz olan, örnek aldığımız, Hz. Muhammed’de (s.a.v.) en güzel örnekler vardır. Enes b. Mâlik’ten (r.a.) rivayet edilmiştir: “Ben, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile birlikte yürüyordum. Üzerinde Necran kumaşından yapılmış kalın kenarlı bir kaftanı vardı. Derken bir bedevi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) arkasından yetişip şiddetli bir şekilde onun kaftanını çaktı. Öyle ki boynu ile iki omuzu arasını gördüm. Bedevinin şiddetli asılmasından dolayı kaftanının kenarı iz bırakmıştı. Daha sonra bedevi, Hz. Muhammed’e (s.a.v.): “Ey Muhammed! Yanındaki Allah’ın malından bana da verilmesini emret!” dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) bedeviye dönüp güldü. Sonra yanındaki sahabilere ona bir miktar bağış vermelerini emretti.”⁴³⁵ İmam el Nevevi: “Bu hadiste, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlakının güzelliği, yumuşak huyu ve müsamahakâr yönü vardır.”⁴³⁶ Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayet edilmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.): “Gerçek babayığit, güreşte rakibini yenen değil, öfkelenildiği zaman nefesine hâkim olan kimsedir.”⁴³⁷ İbni Hacer: “Öfke aksamaya sebep olur, iyi niyeti yok eder ve sahibine zarar verir. Öfke, şiddete, hatta öldürmeye sebep olur.”⁴³⁸ Bu konuda İbni Cema’a, öğretmenin öğrenciye karşı şefkatli olması gerektiğini belirttikten sonra şöyle diyor: “Sıkıntıya karşı sabırlı olmak, en etkili terbiye aracı ve insanın elde edeceği en büyük değerlerdendir. İmkânlar ölçüsünde olayı idare etme imkânı verir. Onu güçlü kılacak şey, sert mizaçlı ve katı olması değil, iyi niyeti ve faydalı olma eğilimidir. Bundan kasıt, yumuşak huylu, başarılı, iyi niyetli ve yetkin bir eğitimci olmasıdır.”⁴³⁹

⁴³⁴ İbni Mâce, Talâk, 1, hadis no:2045; İbn Hibbân, 16, hadis no:7219.

⁴³⁵ Buhârî, Libas, 5, hadis no: 5472; Müslim, Zekât, 2, hadis no:1057.

⁴³⁶ Nevevi, *el Mecmu*, c.VII, s.147.

⁴³⁷ Buhârî, Edeb, 5, hadis no:1999; Müslim, Bir, 4, hadis no:2609.

⁴³⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, c.X, s.520.

⁴³⁹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa’dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *Zikrayât el-Hatîb ve’l Müstamî fi Terbiyet el-Muallim ve’t-Talib*, Dârü’l Kütubu’l İlmiyye, Beyrut, tsz. s.49.

Ceza ile Gözdağı Verme: Burada kast edilen, cezayı ima ederek, öğrencinin kendine çekidüzen vermesini sağlamaktır. Şunu da belirtmek gerekir ki, öğrenci ceza ile tehdit edildiğinde, o cezanın uygulanmayacağını anladığı anda o tehdidin öğrenci üzerinde hiçbir etkisi kalmaz. Ama suçun işlenmesi halinde cezanın uygulanacağı kararlılığı gösterilirse, o tehdidin etkisi uzun bir süre devam eder. Özellikle bir kere cezanın uygulandığı vaki olursa etkisi çok olur.⁴⁴⁰

Ceza Aşamasında Af Etmek: Ceza verilecek esnada öğretmen, öğrencide yaptığı hatadan dolayı pişmanlık ve af dileme durumu görürse, vermeyi düşündüğü cezayı uygulamaktan vazgeçebilir. Öğretmen, öğrencinin pişmanlığının samimiyetine kanaat getirirse affetme yoluna gitmelidir. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Kulunun tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu memnuniyet, sizden birinin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden çok daha fazladır.”⁴⁴¹ buyurmuştur. Bundan dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.), İbn Mesud el Bedri'ye (r.a.) kölesi, Allah'tan (c.c.) yardım dilemesine rağmen onu dinlemeyip kırbaç ile dövmeye devam edip, Resûlullah'tan yardım dileyince durmasına aşırı bir şekilde kızmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Ey İbn Mesud! Bil ki, Allah (c.c.) sana karşı, senin bu köleye karşı olmandan daha güçlüdür.” buyurmuştur. İbn Mesud (r.a.) da: “Ey Allah'ın resulü bu köleyi Allah rızası için azat ettim.”⁴⁴² demiştir.

İmam Nevevi: “İbn Mesud'un (r.a.) kızgınlığından, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) seslenişini duymadığı gibi kölesinin Allah'tan (c.c.) yardım dilemesini duymamış veya ikinci yakarışı olan Resûlullah'tan (s.a.v.) yardım dileyişini işitmiş ve Resûlullah'ın (s.a.v.) gelişini o anda fark etmiş olabilir.”⁴⁴³ Nitekim hata edeni affetmek Allah'tan (c.c.) sakınanların sıfatıdır. Kur'an'ı Kerim de “*Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever.*”⁴⁴⁴ Bu da iyi bir örnek olması gereken öğretmenlerin en üstün sıfatlarından olmalıdır. Yetişkin kişilere karşı dahi öfke kontrolü ve hoş görülme zorunluluğu iken, bunun küçük çocuklardan esirgenmesi doğru değildir. Bu şekilde affedici davranması, öğretmenin saygınlığından ve disiplininden bir şey eksiltmez, aksine onun değerini daha da artırır. Öğrencisi, onun etkisi altında iken, onu affetmesi, öğrencisi üzerinde otoritesini devam ettirir ve öğrencileri nezdinde saygınlığı artırır. Çünkü ceza verme yetkisi ve hakkı olduğu halde, öğrencinin gerçek pişmanlığını görmüş, acı verici bir ceza yerine, büyüklük gösterip affetmeyi tercih etmiştir.

⁴⁴⁰ Kutup, *İslam'da Eğitim Metodu*, c.II, s.144.

⁴⁴¹ Buhârî, *Dua*, 5, hadis no:2143.

⁴⁴² Müslim, *İman*, 3, hadis no:1659.

⁴⁴³ Nevevî, *el Mecdû*, c.XI, s.131.

⁴⁴⁴ Âl-u İmrân, 3/134.

2.4.4.Ceza Sonrası Yapılması Gerekenler

Öğrenciye uygulanan cezanın amacı, onu yanlış davranıştan alıkoyup doğru davranışlar kazanmasını sağlamaktır. Bundan dolayı, cezanın olumlu etkilerini elde etmek ve olumsuz etkilerini yok etmek için, ceza sonrasındaki şartların mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Böylelikle eğitimci cezalandırmanın amacından sapmamış olur.⁴⁴⁵ Zikredeceğimiz şartlar, cezalandırmanın olumlu sonuçlarına ulaşmayı sağlar;

Cezayla Beraber Olumlu Davranışlar İçin Ödüllendirme: Eğitimci, öğrencinin olumsuz davranışlarından dolayı onu cezalandırırken, olumlu davranışlarından dolayı da takdir edip ödüllendirmesi gerekir. Cezalandırma sonucunda kişi, yanlış davranışlarından vazgeçip ona karşılık olumlu davranış gösterirse, muhakkak bunun karşılığını görmeli ve öğretmeni tarafından takdir edilmelidir. Çünkü cezanın amacı, öğrenciyi olumsuz davranışından vazgeçirip olumlu davranış sergilemesini sağlamaktır. Doğru davranıştan sonra verilen ödül, öğrencinin bu yolda devamlılığını sağlar. Bundan dolayı ceza ile ödülün beraber kullanılması isabetli olur.⁴⁴⁶

İmam Gazâlî (ö. 505/1111): “Çocuğun güzel ve olumlu davranışdan sonra ödüllendirilmesi, mutlu edecek hediyelerle sevindirilmesi ve toplumun içinde bu olumlu davranışından dolayı övülmesi son derece önemlidir.”⁴⁴⁷ demiştir.

Bu yöntem Nebevi Sünnette yaygın olarak kullanılmıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ashabını, yapmaları gereken işlerde onları motive ettiğini, moral verip cesaretlendirdiğini görmekteyiz. Buna örnek olarak da Ebu Hureyre (r.a.) rivayet ediyor Hz. Muhammed’in (s.a.v.): “Ebubekir ne iyi adamdır, Ömer ne iyi adamdır, Ebu Ubeyde ibni Cerrah ne iyi adamdır, Useyd ibn el Hudeyr ne iyi adamdır, Sabit ibn Kays bin Şemmas ne iyi adamdır, Muaz bin Cebel ne iyi adamdır, Muaz ibn Amr ibn el Cemuh ne iyi adamdır,”⁴⁴⁸ buyurmuştur.

Öğrencinin Büyük Korku ve Panik İçine Girmesini Önleme: Hikmet sahibi bir eğitimcinin, disiplin uygularken veya hatadan dolayı cezalandırırken, bu disiplin veya ceza uygulamasının öğrencinin korku ve panik içine düşmesine sebep olmamalıdır. Böylelikle öğrencinin aşırı bir korkuya kapılmasının ve eğitimin amacından sapmasının önüne geçilmiş olur. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) genel olarak, bir müslümanın korkutulmasını yasak ettiği rivayet edilmiştir. Abdurrahman b. Ebu Leylâ’dan (r.a.): “Bize Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ashabı anlattılar. Onlar, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile beraber bir yolculukta iken içlerinden biri

⁴⁴⁵ Eymen Cesim Eddürî, *Menhec es-Sünne el-Nebeviyye min Ukubeti't-Telemiz el-Bedeniyye*, Katar Üniversitesi Şeriat ve İslami İlimler Fakültesi Dergisi, cilt:33, sayı:2, Katar, 2015, s.22.

⁴⁴⁶ Ahmet İzzet Râcih, *Usûlü İlmî'l Nefs*, Mekteb el Masrî el Hadîs, Kahire, tsz., s.226.

⁴⁴⁷ Gazâlî, *İhya Ulumuddin*, c.III, s.74.

⁴⁴⁸ Tirmizî, *Câmi'*, hadis no:3795.

uyumuş, başka biri de hemen gidip onun yanındaki urganını saklamış. Adam korkarak uyanınca, Hz. Muhammed (s.a.v.): “Hiçbir müslümanın başka bir müslümanı şaka yapmak suretiyle de olsa korkutması doğru değildir.” buyurmuşlardır.⁴⁴⁹

Öğrencinin hatasının yüzüne vurulmaması: İyi bir eğitimciden, öğrencinin cezasından sonra, yaptığı hatadan dolayı onu devamlı kınaması ve hatasını yüzüne vurması gibi yaklaşımlardan uzak durması beklenir.⁴⁵⁰ Çünkü bu yaklaşım, suçun öğrenciye yapışıp kalmasına ve öğrencinin ileride olumlu davranışlara yönelmesine engel olup, psikolojisinin olumsuz şekilde etkilenmesine sebep olur. Hz. Muhammed (s.a.v.), bu konuda uyarıda bulunmuş, içki içen birine, sahabelerden birinin “Allah seni rezil rüsva etsin” diye bağırıldığını duyunca tepki göstermiş ve “Kardeşinizin aleyhinde şeytana destek olmayın. Öyle demeyin.” buyurmuştur.⁴⁵¹ Bu konu ile ilgili başka bir örnek de, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) zinadan dolayı recm edilen kadının cenaze namazını kıldırmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlara onu recmetmelerini emretti. Hâlid b. Velîd (r.a.) bir taş alarak kadına attı. Taş kadının başına gelince, Hâlid b. Velîd’in (r.a.) yüzüne kan fişkırdı. Bunun üzerine Hâlid (r.a.), kadına ağır sözler söyledi. Hz. Muhammed (s.a.v.), Hâlid’in (r.a.) bu sözlerini duyunca: “Ey Hâlid, yavaş ol! Nefsim elinde olan Allah’a (c.c.) yemin olsun ki, o öyle bir tövbe etti ki, Sâhibu Meks onun yaptığı gibi tövbe etseydi mutlaka affolunurdu.” Recm bitince Hz. Muhammed (s.a.v.), onun cenaze namazını kıldırıldı ve defnedildi.⁴⁵² Zina edip bu durumu tekrar ettiren cariye ilgili hadiste, bu anlam daha açık bir şekilde görülmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Birinizin cariyesi zina eder ve suçu sabit olursa tesrib etmeden (Azarlamadan ve suçunu yüzüne vurmadan) onu kamçılaysınız (Celd haddini uygulayınız), sonra yine zina eder ve suçu sabit olursa onu yine kamçılaysınız (Celd haddini uygulayınız), sonra yine zina eder ve suçu sabit olursa onu yine kamçılaysınız ve ardından kıldan örülmüş bir ipin değerinin karşılığında bile olsa satınız.”⁴⁵³ buyurmuştur. Şüphesiz bu yöntem had cezası uygulanacak kişilerden, daha masum konumdaki öğrencide çok daha etkili olur. Öğrencinin olumsuz duygulara ve bunalımlara sokulmadan, yeni olumlu davranışlar geliştirmesine katkıda bulunmak şarttır. Öğrenciye olumlu davranışlar geliştirmesi için, yeni şans vermek son derece önemlidir.

Sık Aralıklarla Ceza Vermemek: Burada kastedilen, öğrencinin davranışlarında olumlu değişiklik oluşmadan, mütemadiyen cezanın tekrarlanmaması ve cezanın öğrenci

⁴⁴⁹ Ebû Dâvûd, Adab, 4, hadis no: 5004.

⁴⁵⁰ Eddûri, *Menhec es-Sünne el-Nebeviyye min Ukubeti't-Telemiz el-Bedeniyye*, s.23.

⁴⁵¹ Buhârî, Hudûd, 6, hadis no:2084.

⁴⁵² Müslim, Hudûd, 3, hadis no:1695.

⁴⁵³ Müslim, Hudûd, 3, hadis no:1703.

nazarında sıradan hale gelip etkisini kaybetmesini önlemektir.⁴⁵⁴ Özellikle bazı öğrenciler, kendilerine uygulanan cezayı başkalarının dikkatini çekmek için kullanabilmektedir. Şu da bilinmektedir ki pedagojik ve psikolojik açıdan cezada sık tekrar ve aşırıya kaçınılması cezanın etkisini yitirmesine neden olur.⁴⁵⁵ Uzmanlar, verilecek cezanın uygulama sıklığının yakın olmamasını ve periyodik şekilde uygulanmamasını, cezaların arasında belli bir zaman aralığının olmasını önermektedirler.⁴⁵⁶

Gazâlî (ö. 505/1111), bu konuda biraz daha ileriye gidip cezanın sık aralıklarla uygulanmaması konusu ile ilgili: “Onu sürekli azarlayarak cezalandırma, suç işlemenin, azar lafi işitmenin kendisine basit gelmesine sebep olur ve ağır lafın üzerindeki etkisini azaltır. Baba, otoritesinin kaybolmaması için cezayı ara sıra uygulaması gerekir.”⁴⁵⁷ demiştir. Bu konuda İbn Haldun: “Öğrencilerin (özellikle küçük yaştakilerin) ceza ile bunaltılması zararlı olup kötü bir yaklaşımdır. Dolayısıyla eğitimcinin öğrencisi üzerinde, babanın da çocukları üzerinde aşırı otoriter olmaması gerekir.”⁴⁵⁸ demiştir.

2.5. NEBEVİ SÜNNETE GÖRE EĞİTİMDE KULLANILAN CEZA YÖNTEMLERİ

2.5.1. Eğitimde Uyarma

Uyarma: Öğrencinin öğrenim sürecindeki yanlış tutum ve davranışlarını düzeltmek ve aynı yanlış davranışları bir daha tekrarlamamak adına bazen sert ifadeler ile beraber tembihlemektir. Sitemde bulunmak ise, yanlış üslubu düzelten ve doğru yola ileten ilk basamak sayılır. Bu yöntem kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Âlimin sitemi ile cahilin sitemi çok farklıdır. Bu manada sitemin azarlama etkisi farklılık arz etmektedir.

Nebevi sünnette, uyarma konusuna örnek olarak namazını düzgün eda etmeyenlere yönelik uyarıdır. İmam Muslim’in Sahihinde Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayetle dedi ki: Bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.) bize namaz kıldırды, sonra ayrılıp dedi ki “Ey filan kişi namazını düzeltmez misin? Kişi namaz kıldığında nasıl kıldığına bakmaz mı? Muhakkak namazı kendisi için kılar. Vallahi ben arkamı, önümü gördüğüm gibi göremem.”⁴⁵⁹ Bu hadisten Hz. Muhammed’in (s.a.v.), sahabeye namazı öğretmekle yetinmeyip, onları bu konuda denetlediğini görmekteyiz. Bu konuda bir sahabenin namazının hakkını vermediğini tespit ettiğini, namazın rükünlerini yerine getirmediğini, huşu konusunda eksik kaldığını tespit etmiş, o sahabeyi namazdan sonra uyarılmış ve demiş ki: “Ey filan kişi namazını düzeltmez misin?” ve

⁴⁵⁴ Eddûri, *Menhec es-Sünne el-Nebeviyye min Ukubeti't-Telemiz el-Bedeniyye*, s.24.

⁴⁵⁵ Racih, *Usûlü İlmî'l Nefs*, s.226-228.

⁴⁵⁶ Racih, *Usûlü İlmî'l Nefs*, s.376.

⁴⁵⁷ Gazâlî, *İhya Ulumuddin*, c.III, s.70.

⁴⁵⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s.335.

⁴⁵⁹ Müslim, *Namaz*, 2, hadis no: 423.

bu şekilde namazın ehemmiyeti konusunda uyarılmıştır. “Muhakkak namazı kendisi için kılar.” şeklinde buyurmakla, Hz. Muhammed’in (s.a.v.), namaz ve amelin mükemmelliğinin önemi konusunda irşadına şahit olmaktayız. Mu’min insan farz ibadetlerini yerine getirince, öncelikle kendisi için kıldığını bilmelidir. Böylelikle ibadetlerinin ilk denetçisi olarak kendisini görmüş olur.

Sahihi Buhari ve Sahihi Muslim’de geçen hadisede, Ebu Mesud El Ensari (r.a.): “Bir kişi Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: “Bize namazı kıldıran falanca kişi yüzünden (uzattığı için) sabah namazını kılmaktan geri kalıyorum.” Hz. Muhammed’in (s.a.v.), daha önce hiçbir konuda kızmadığı kadar kızdığını gördüm ve şöyle buyurdu: “Ey insanlar, aranızda nefret ettirenler var, hanginiz insanlara namazda imamlık yaparsa kısa tutsun, ola ki arkanızda yaşlısı, zayıfı veya sıkıntılı olanlar vardır.”⁴⁶⁰

Bu hadisler, eğitimcinin hatalı ve yanlış davranışlar gördüğü hallerde kızgınlık gösterebileceğine işaret etmektedir. Bu durumlarda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tepkisinin sert olduğunu görmekteyiz. Çünkü burada sabah namazının eda edilmemesi normal karşılanmıştır. Cezalandırma ve azarlamanın, davranışı bir şekilde etkilediğini ve suça göre cezanın verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. O zaman basit bir hatanın büyük bir ceza ile cezalandırılması doğru değildir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), İbn El-Utbiyye’yi zekât toplamada görevlendirmişti. Topladığı malı getirip Hz. Muhammed’e (s.a.v.) teslim ederken: “Bu sizin zekât malınız, bu da bana hediye edilendir.” dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.): “Annenin, babanın evinde otur bakalım, bu mal sana hediye edilecek mi?”⁴⁶¹ buyurdu. Hz. Muhammed (s.a.v.), İbn Ellutbiyye’yi kavminde zekât toplamada görevlendirmişti. Onun görevi sadece insanlardan zekâtı toplamaktı, onlardan hediyeleri kabul etmek değil. Çünkü hediyeyi kabul etmek, o hediyeyi verene muhabbet beslemeye ve onlara karşı zayıf olmaya sebep olmaktadır. Onlara iyilik yapma zaruriyetini doğurur. Belki de verilen hediye zekât malından olabilir. Bu durumda Hz. Muhammed (s.a.v.) bunu en şiddetli bir şekilde redetmiş, kişiyi azarlamış ve anne-babasının evine oturmuş olsaydı, bu malların kendisine verilmeyeceğini belirtmiştir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından görevlendirilmemiş olsaydı, bu tür hediyeleri alamayacaktı. Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.v.), kalkıp insanlarda vaazda bulundu ve bu durumu anlattı. Görev alacak herkesin bu emanetler konusunda hassas olmasını istedi. Bu tür durumlarda, ufak bir mal dahi olsa, onu alıkoyanın kıyamet günü ondan hesaba çekileceğini belirtmiştir.

⁴⁶⁰ Buhârî, İlim, 1, hadis no:90; Müslim, Namaz, 2, hadis no:466.

⁴⁶¹ Buhârî, Hiyel, 9, hadis no: 6979; Müslim, İmaret, 7, hadis no:1675.

H. Muhammed (s.a.v.) hitabet gibi yeteneklerin sergilenmesi konusunda da bazen uyarılarda bulunuyordu. Adiy ibn Hatem'in (r.a.) rivayetine göre: Bir adam Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında hutbe okurken "Kim Allah ve Resulüne itaat ederse rüşde ulaşmıştır. Kim ki onlara karşı gelirse sapmış olur." dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.): "Sen kötü bir hatipsin. 'Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse' şeklinde söyle"⁴⁶² diye buyurmuştur. Bu şekilde hitap etmeyi eleştirmiş ve kınamış oldu. Âlimler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu şekilde kınaması konusunda iki farklı görüş belirtmişlerdir. Bir kısmı, hatibin Allah (c.c.) ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aynı zamirde birleştirmesinden dolayı (Eşit mevkiye konmuş gibi) eleştirildiğini söylemiş, bir kısmı ise bu yüce isimlerin bizzat zikredilmeyip zamirler ile anılmasını eleştirdiğini belirtmişlerdir.⁴⁶³

Ağır kınama örneklerinden bir tanesi de Usame bin Zeyd'in (r.a.) bir savaş esnasında, bir adamı öldürmesi ile ilgilidir. Usame bin Zeyd (r.a.): "Hz. Muhammed (s.a.v.), bizi Cuheyra tarafındaki Huraka'ya cihada gönderdi. Sabah, o kavimle savaştık ve galip geldik. Ben ve Ensar'dan birisi, onlardan birine vardık, tam onu öldürecekken -La ilahe illallah! dedi. Ensar olan kişi, onu bıraktı, ben de ona mızrağımı sapladım ve öldürdüm. Döndüğümüzde bu haber, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ulaştı. Hz. Muhammed (s.a.v.): "Ey Usame! Sen onu, "Lâilaheillallah" dedikten sonra öldürdün mü?" dedi. Ben de: "Ey Allah'ın resulü ölmek üzereydi, canını kurtarmak için söyledi!" dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.): "Sen onu, Lâilaheillallah dedikten sonra öldürdün mü?" dedi. Bu cümleyi peşpeşe o kadar çok tekrar etti ki, keşke bugünden önce müslüman olmasaydım (müslüman olarak böyle bir cinayeti işlememiş olurum) diye temenni ettim."⁴⁶⁴ Başka bir rivayete göre ise, Hz. Muhammed (s.a.v.): "Kiyamet günü Lâilaheillallah kelimesi karşına çıkınca ne yapacaksın"⁴⁶⁵ diye buyurmuştur.

Bu olayda, Usame (r.a.), bu adamı öldürme konusunda te'vile başvurmuş ve "Lâilaheillallah" kelimesini kılıçtan korktuğu için söylediğini ve ona faydası olmayacağını zannetmiştir. "*Dehşetli cezamızı gördüklerinde, -Allah'ın birliğine inandık, O'na ortak koştığımız şeyleri de şimdi reddetmekteyiz. derler.*"⁴⁶⁶ ayetine göre ictihad ederek imanının olmadığına kaanat getirmiş ve bu şekilde öldürmesinde acele etmiştir. Bu öldürme de hatalı bir tercih olmuştur. Çünkü kalplerdekini ve kalplerde geçenleri Allah'tan (c.c.) başka kimse bilemez. İnsan ise, görünene göre değerlendirilir. Kalptekinin hesabı sadece Allah'a (c.c.) aittir.

⁴⁶² Müslim, Cuma, 13, hadis no:786.

⁴⁶³ Nevevi, *El Minhac*, c.VI, s.159.

⁴⁶⁴ Buhârî, Meğâzî, 5, hadis no:4269; Müslim, İman, 39, hadis no:75.

⁴⁶⁵ Müslim, İman 1, hadis no:976.

⁴⁶⁶ Mü'minûn, 23/84.

Bu sebepten dolayı Hz. Muhammed (s.a.v.), Usame'nin yaptığını kınamış ve redetmiştir. Bu kınamanın birkaç boyutu vardır.

1- Usame'ye (r.a.) kıyamet gününü ve tevhid kelimesinin kıyamet gününde sahibine şehadet etmesini hatırlatmak.

2- Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından kınamanın defalarca tekrarlanması, hatalı kişinin üzerinde derin izler bırakmış ve kendisini düzeltmeye sevketmiştir.

3- Hz. Muhammed (s.a.v.), Usame'yi (r.a.) tövbe ve istiğfar etmeye yöneltmiştir. Bu da bir terbiye çeşididir.

Bahsi geçen kınama konusu, Usame'nin (r.a.) büyük bir pişmanlık duymasına sebep olmuştur. Nitekim hadisin sonunda "Keşke bugünden önce müslüman olmasaydım (müslüman olarak böyle bir cinayeti işlememiş olurum) diye temenni ettim." -Ola ki rabbim beni affeder, demesi ona işaret etmektedir. İmam el Nevevi: "Bu şekilde konuşması düştüğü hatanın azametini göstermeye yöneliktir."⁴⁶⁷

Şiddetli kınamaya bir örnek de Ebazer'in (r.a.) bir adama sövmesidir. Ebazer (r.a.): "Ben ile bir adam arasında münakaşa geçti. Annesi acemlerden birisiydi. Ondan bahsettim, o kişi gitti Hz. Muhammed'e (s.a.v.) beni şikâyet etti. Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Falancaya sövdün mü?

-Evet dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Annesi hakkında konuştun mu?

-Evet dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Sende Cahiliye izi olan birisisin.

-Bu ilerlemiş yaşıma rağmen mi? dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Evet. dedi.⁴⁶⁸

Hz. Muhammed (s.a.v.), ashabına insanları renklerine veya ırklarına göre birbirine üstün tutmamayı öğretiyordu. Arabın Arap olmayana, beyazın siyaha üstün olmadığını, üstünlüğün takva ile olacağını kavratıyordu. Ne kimseyi diğerine üstün tutuyordu ne de birinin diğerine düşük tutulmasına müsaade ediyordu. Ebazer (r.a.) bu eğitim yaklaşımı ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) terbiyesine muhalif davranıp, birine sövüp annesi ile ayıpladı. Bu aşamada Hz. Muhammed (s.a.v.) onu azarlamış ve onda müslümanlara yakışmayan bir cahiliye hasleti olduğunu belirtmiştir. Bu da ağır bir azar olarak görülmektedir. Hatta bu benzetmeyi Ebazer (r.a.) kendine çok ağır görmüş, bu ilerlemiş yaşıma rağmen mi demiş ve evet cevabını

⁴⁶⁷ Nevevi, *El Minhac*, c.II, s.104.

⁴⁶⁸ Buhârî, *Adâb*, 8, hadis no: 60502; Müslim, *İmân*, 10, hadis no:1516.

almıştır. Müslümanların birbirlerinin anne ve babalarına laf atma, birbirlerine kötü söz söyleme ve namuslarına dil uzatma gibi davranışlardan son derece uzak durması gerekmektedir.

2.5.2. Yüze Vurmak Yerine Genelleme Yapmak

Daha önceki örneklerde yanlış davranışlara karşı, direk kişinin yüzüne yanlışını vurma, azar ve kınama vardı. Ancak, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim metodunda öğrenciyi doğru yola iletirken letafetle ve güzellikle yaklaşmak da vardır. Yanlış davranış karşısında direk yüze vurarak değil de genelleme yaparak onu doğruya yöneltme yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem de eğitim biliminin en önemli unsurlarındandır. Hz. Aişe (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu yönü ile ilgili "Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bir kişi hakkında bilgi geldiği zaman, "falan kişi neden şöyle dedi" demezdi. Ancak "Bazı topluluklar neden böyle derler." şeklinde ifade ederdi."⁴⁶⁹ buyurmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.), mescidin kiblesinde balgam görmüş, bunu yapanı dolaylı bir şekilde kınamıştır. Mescittekilere dönmüş ve şöyle buyurmuştur: "Kişiye ne oluyor ki rabbine dönerek onun önünde balgamını atıyor? Birinin size dönerek balgam atmasından hoşlananınız var mı? Sizden biriniz balgam atmak zorunda kalırsa sağ tarafına, ayağının altına atsın. Bulamazsa şu şekilde yapsın."⁴⁷⁰ Burada yapanın ismini söylememiş ve o kişiyi yüzüne karşı azarlamamış ve genelleme yapmıştır. Onlara bu durumda ne yapmaları gerektiğinin de alternatifini öğretmiştir. Bu da namaz kılan kişinin zorunlu hallerde balgamını sağ tarafına, ayağının altına atabileceğini söylemiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), namaz esnasında yüzlerini kiblede çevirip huşu içinde kılmaktan uzaklaşan ve gökyüzüne doğru bakanları da dolaylı olarak kınayıp uyarmıştır. "Bazılarına ne oluyor ki namazda gökyüzüne bakıyorlar?" sözlerini sertleştirerek: "Bu durumu sonlandırmazlarsa görme yetilerini kaybederler"⁴⁷¹ şeklinde buyurmuştur. Bu azarlama sert bir üslub olup tehdit içermektedir. Bu uyarma metodunda mübalağanın faydası vardır. Nitekim burada hatalı kişiyi incitme ve teşhir etme yoktur. El Kastalânî: "Ne oluyor birilerine" tabirinde, kastettiği kişinin kalbini kırma endişesi vardır.⁴⁷²

Dolaylı olarak azarlama ve kınama, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) en yaygın olarak kullandığı eğitim metodudur. Ancak yanlış davranış sergileyen kişinin yaptığı, aleni ve bilinçli olduğunda, o zaman onu kimsenin olmadığı yere çeker ve insanların gözünden uzak bir yerde uyarırdı.

⁴⁶⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 4, hadis no:4788.

⁴⁷⁰ Müslim, Mesâcid, 2, hadis no:550.

⁴⁷¹ Buhârî, Ezan, 1, hadis no:75.

⁴⁷² Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr Şehabeddîn Ebu'l Abbâs el Kastalânî, *İrşad el-Sârî li Şarh Sahihi'l-Buhârî*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2018, c.II, s.80.

Öğretmenler, öğrencilerini ahlaki yönden yetiştirirken, sağlıklı ve doğru “uyarıkınama” metodlarına ihtiyaç duyarlar. Eğitimci, yanlış davranışın türü ve seviyesine göre uygun yöntemi kullanmalıdır. Bazen doğrudan, bazen dolaylı bazen de diğer öğrencilerin görmeyeceği şekilde uyarısını yapmak durumundadır. Kalabalık ortamda azarlamak, ruhsal tahribata sebep olabilir. Eğer öğrencinin yaşı küçük ise, bu tahribat daha da büyük olabilmektedir.

2.5.3. Psikolojik ve Bedensel Cezalandırma Yöntemleri

Cezalandırma yöntemi, eğitimde muhatapların yanlış davranışlarını düzeltme, günaha girenleri ve bilinçli muhalif olanları cezalandırmada, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) kullandığı yöntemdir. Nebevi Sünnette kullanılan cezalandırma yöntemlerini, iki madde altında ele alabiliriz.

Birincisi; Psikolojik (Ruhsal) Cezalandırma,

İkincisi; Bedensel (Fiziksel) cezalandırma.

Psikolojik (Ruhsal) Cezalandırma: İnsanları, psikolojik olarak etkileyen ceza türüdür. İnsanın psikolojik olarak acı çekmesine ve üzülmesine sebep olmaktadır. Çeşitleri:

a) Dışlamak: Bu ceza çeşidi, insanı psikolojik olarak olumsuz etkileyen ve pişmanlık duymasına sebep olan bir türdür. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu ceza metodunu, özürsüz bir şekilde Tebuk gazvesine katılmayan sahabeye uygulamıştır. Bu sahabeler, Kaab bin Malik (r.a.), Murare bin Rabia Elamiri (r.a.) ve Hilal bin Ümeyye’ (r.a.) dir. Üçü de Ensar’dandır. Hz. Muhammed (s.a.v.) onları elli gece dışlamıştır. Ashabtan da onlarla konuşmamalarını, onlara selam vermemelerini istemiştir. Kaab bin Malik (r.a.): “Hz. Muhammed (s.a.v.) insanlardan bizden uzaklaşmasını, bizimle ilişki kurmamalarını istedi. Bu süreçte insanlar bize karşı değişti, bizimle ilgiyi kesti. Dünya gözümde karardı, artık dünya benim tanıdığım dünya değildi. Bu şekilde elli gece geçti.”⁴⁷³ Hatta bu elli gece boyunca, Hz. Muhammed (s.a.v.), onların eşlerinden uzak durmasını da emretmiştir. Bu ceza onların psikolojilerine çok ağır gelmiş, onların evlerinde ağlamalarına dahi sebep olmuştur. Dünya onlara dar gelmeye başlamış, Allah (c.c.) Kur’an’ı Kerim’de onları şu şekilde zikretmiştir. “Allah geriye bırakılan (savaşa katılmayan) üç kişinin de tövbesini kabul etti. Sonunda, bütün genişliğine rağmen, yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah’a karşı, O’ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski durumlarına dönmeleri için onlara tövbe nasip etti. Hiç şüphesiz Allah, tövbe kapısını alabildiğine açık tutmakta ve rahmetiyle kuşatmaktadır.”⁴⁷⁴

⁴⁷³ Buhârî, Meğâzi, 6, hadis no:4418; Müslim, Tevbe, 9, hadis no:2508.

⁴⁷⁴ Tevbe, 9/118.

Ayette de geçtiği gibi Allah (c.c.) tevbelerini kabul etmiş ve bu kabul ile birlikte onları affetmiş oluyordu. Tecrid cezası Allah (c.c.) ve Resulünün (s.a.v.) emirlerine karşı geri kalan, nefesine yenik düşen ve müslümanları müdafaa etme metodu olan cihattan kaçanlara verilen psikolojik cezalardandır.

Normal şartlarda bir müslümanın müslüman kardeşinden küs kalması (tecrid) üç günü geçmemelidir. “Bir kişinin kardeşinden üç günden fazla küs kalması helal değildir.”⁴⁷⁵ Dünya işleriyle ilgili kırgınlıklarda üç günden fazla küs kalmak cazi değilken, naslara göre, şer’i hükümlere muhalefet konularında üç günden fazla olabileceğini görmekteyiz. Bu naslardan bir tanesi de yukarıda zikredilen hadisedeki Tebuk savaşından geri kalanların durumudur. Sahabeler de konuyu bu şekilde kavramışlardır. Bir başka örnekte ise, Abdullah ibn Muğaffal (r.a.) akrabalarından birinin sapan taşı ile avlandığını gördü ve bunu yapmamasını istedi. O’na bu avlanmayı Hz. Muhammed (s.a.v.) yasakladığını ve “Onunla avlanılmaz, düşman öldürülmez, o ancak diş kırar veya gözü kör eder” dediğini söyledi. Ama o akrabası onunla avlanmaya devam etti. O da ona dedi ki: “Ben sana Alah’ın resulü yasakladı diyorum ve sen hala ona devam ediyorsun, Artık seninle asla konuşmayacağım.”⁴⁷⁶ Bu şekilde sahabi Allah Resulünün (s.a.v.) yasaklamasını önemsemiş ve bu yasağı duyduğu halde ona uymayan akrabası ile konuşmayacağını ilan etmiştir.

b) Haktan Mahrum Bırakılma: Bu ceza türünden maksat, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yanlış davranış sergileyen kişiye maddi veya manevi haklarından men cezası vermesidir. Avf b. Mâlik (r.a.)’tan rivayet edilmiştir:

-Hımyer kabilesinden bir adam, düşmandan birisini öldürmüştü. Onun selebini (geride bıraktığı şeyleri) almak istedi. Başlarında vali olan Halid b. Velid (r.a.), onu bundan men etti. Derken Avf b. Mâlik (r.a.), Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gelip bu durumu anlattı. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) Hâlid’e (r.a.):

-Ölen kimsenin selebini, bu kimseye vermekten seni alıkoyan şey nedir? diye sordu. Hâlid (r.a.):

-Ey Allah’ın resulü! Bu kimseyi, çok seleb alma kaygısı içerisinde gördüm. dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Ölen kimsenin selebini, bu adama ver. buyurdu. Daha sonra Hâlid (r.a.), Avf’ın yanına uğradı. Avf, Halid’in (r.a.) kaftanını çekti. Sonra da Halid’e (r.a.):

⁴⁷⁵ Buhârî, Adab, 8, hadis no:1995; Müslim, Bir, 7, hadis no:2309.

⁴⁷⁶ Müslim, Sayd, 6, hadis no:1954.

-Nasıl? Sana, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) seni şikâyet edeceğimi söyledim ve söylediğimi yerine getirdim mi? dedi. Hz. Muhammed (s.a.v.), Avf'ın bu dediğini işitti ve öfkeleni. Sonra da:

-Ey Halid! Ona verme! Ey Halid! Ona verme! Siz, komutanlarımı bana bırakır mısınız hiç! Onlar ile sizin misâliniz, öyle bir adama benzer ki, develeri veya koyunları gütmesi istenilip de bunları güden, sonra da onları suvarmak için tam zamanını gözetleyen, vakti gelince de hayvanları bir havuz başına getiren kimseye benzer. O sürüler, havuza girip suyun temizini içer, bulanığını bırakırlar. İşte o suyun temizini, size kalır ve bulanığı da komutanlara kalır!"⁴⁷⁷ buyurdu. Bu durumda Avf bin Malik (r.a.) ve arkadaşının, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vekili konumundaki Halid bin Velid (r.a.) ile saygı kurallarına uymayan şekilde konuşması ve onun otoritesini sarsacak şekilde davranması, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) üzmüş ve bunun üzerine kızmış, ganimet hakkından alıkoymasına vesile olmuştur. Böylelikle valisinin otoritesini korumuş, diğerlerini de verdiği ceza ile terbiye etmiştir. Valisinin izzetini korumuş ve otoritesinin sarsılmasının önüne geçmiştir. Onları korurken, onların uyguladığı şer'i hükümlerinde belli bir disiplin içinde uygulanmasını sağlamıştır. Çünkü emir konumundaki kişilerin otoritesi kaybolursa düzensizlik oluşur ve art niyetli kişilerin tahakkümü altına girmiş olurlar.

c) Muhalif-Mütekebbire Beddua Etme: Psikolojik cezalardan bir tanesi de emirlere uymayan mütekebbir kişilere Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beddua etmesidir ki peygamberlerin duaları makbuldür. Hatta Kureyş müşrikleri bile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bedduasından çok çekinirlerdi. Seleme İbnu'l-Ekva'dan (r.a.) rivayet edilmiştir: "Bir kişi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında sol eliyle yemek yemişti. Hz. Muhammed (s.a.v.) ona:

-Sağ elinle yemek ye!" buyurdu. Adam:

-Ben sağ elimle yemek yemeye güç yetiremiyorum. dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Güç yetiremeyesin. diye beddua etti. O kimsenin sağ eliyle yemesini ancak kibir engel olmuştur. Hadisin ravisi:

"Bunun üzerine o adam, bir daha elini ağzına kaldıramadı" dedi.⁴⁷⁸ Bu hadiste Hz. Muhammed (s.a.v.), bir adama sağ eliyle yemesini emrediyor, kendisi kibrinden dolayı emre karşı geliyor ve yalan bir bahane öne sürüyor. Hz. Muhammed (s.a.v.), onun yalan bahane uydurduğunu bildiği için ona gerçekten güç yetirememesi için beddua etmiştir. Allah (c.c.) Hz.

⁴⁷⁷ Müslim, Cihâd, 5, hadis no:1753; Ebû Dâvûd, Cihâd, 137, hadis no:2719; İbn Hanbel, Müsned, VI, 26, 27

⁴⁷⁸ Müslim, Eşribe, 6, hadis no:2021; İbn Hanbel, IV, 45, 50.

Muahmmmed'in (s.a.v.) duasını kabul etmiş ve adamın eli felç olmuştur. Kadi İyad: "Bu hadiste Hz. Muhammed'in (s.a.v.) duasının kabulü ve onun emirlerine karşı gelenlerin dünyada erken bir şekilde cezasını görmesi vardır."⁴⁷⁹

Bedensel (Fiziksel) Cezalandırma: Nebevi sünneti idrak eden kişi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şiddeti, cezalandırma aracı olarak kullanmadığını net bir şekilde görür. Çok şefkatli ve merhametli olmasından dolayı hiçbir zaman, hiç kimseye can acıtacak şekilde vurmamıştır. O ümmetine karşı çok şefkatli ve merhametli, son derece affetici ve yumuşak kalpliydi. Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edilmiştir:

"Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah (c.c.) yolunda cihad etmesi hali hariç hiçbir şeye ne bir kadına ve ne de bir hizmetçiye asla eliyle vurmamıştır."⁴⁸⁰ Bu hadis Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitirken dayak veya şiddete başvurmamış olduğunu delilidir. Ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bazen basit vurma şekillerini kullandığına işaret eden hadisler vardır. Bu bağlamda varolan nasların arasında sağlam bir bağlantı kurmak gerekir. Bu nasları anlamak icap eder. Bu naslar iki başlık altında ele alınmıştır.

Uyarmak Amaçlı Vurma: Nebevi sünnette cezalandırma anlamında olmayan vurma türü mevcuttur. Ebazer (r.a.) anlatıyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.) dizime eliyle vurarak;

-Namazı vaktinden geciktiren bir topluluğun içinde kalırsan ne yaparsın? Ben de cevaben:

-Ne yapmamı emredersin? Hz. Muhammed (s.a.v.):

-Namazını vaktinde kıl, sonra işine gücüne bak. Sen mescitte iken namaz için kamet getirilirse o anda namazını kıl."⁴⁸¹ diye buyurdu. Burada, Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Ebazer'in (r.a.) dizine vurması ceza amaçlı değil dikkatini çekme ve ona sevgi gösterme amaçlıdır. İmam Nevevi: "Burada dizine vurması dikkatini konuya çekme ve tenbihlemek amacıyla olmuştur."⁴⁸²

Selefin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ittiba konusundaki hassasiyeti, O'nu bu şekilde taklit etmelerine sebep olmuştur. Gerçekten onların sünnete ittiba hassasiyeti takdire şayandır. İmam Müslim'in, tabii celil olan eba Aliyye'den rivayet ettiğine göre: "İbn Ziyad namazı geciktirdi, Abdullah ibn Samid bana gelince ona ibn Ziyad'ın namazını geciktirdiğini bildirdim. O da dudağını ısırды, dizime vurdu ve dedi ki:

⁴⁷⁹ El Kâdî İyâd b. Musa b. İyâd b. el-Sebkî, *İkmâl el Muallim min Fevâid Müslim*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1994, c.VI, s.484.

⁴⁸⁰ Müslim, Fedail, 7, hadis no:2338; Tirmizî, Şemail, 348; İbn Hanbel, VI,31, 206, 229, 281.

⁴⁸¹ Müslim, Mesâcid, 2, hadis no:648.

⁴⁸² Nevevî, *El Minhâc*, c.V, s.149.

-Hz. Muhammed'e (s.a.v.) senin sorduğun gibi sordum, senin dizine vurduğum gibi o da dizime vurdu ve "Namazı vaktinde kıl, eğer onların namazına da denk gelirse onlarla kıl ve namaz kılmıştım sizinle kılmam deme."⁴⁸³ diye buyurdu.

Selef, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bütün hareketlerini taklid ediyorlardı. Bize de düşen görev, onun fiili ve kavli bütün sünnetlerine uymaktır. Ebu Zerr'den (r.a.) rivayet edilmiştir: "Hz. Muhammed'e (s.a.v.): "Ey Allah'ın Resulü! Beni bir yere vali yapmayacak mısın?" diye sordum. Hz. Muhammed (s.a.v.) omuzuma vurarak:

"Ey Ebu Zerr! Sen zayıfsın. Bu valilik işi, bir emanettir. Gerçekten kıyamet gününde bu idarecilik görevi, kepezelik ve pişmanlıktır. Yalnız onu hakkıyla alıp o hususta üzerine düşeni yapan müstesna!" buyurdu."⁴⁸⁴ Buradaki omuz vurma şefkat ve lütf içermektedir.

Bazen de Hz. Muhammed (s.a.v.), karşıdaki kişinin göğsüne sevgi, mutluluk ve takdir manasına gelecek şekilde vurmuştur. Sorduğu soruya doğru cevap veren Ubeyye ibn Kaab'ın (r.a.) göğsüne vurduğu gibi: "Ey eba Elmunzir, vallahi ilim seni yüceltiyor."⁴⁸⁵ demiştir. Bu göğse vuruşta, başarılı öğrenciyi verdiği cevaptan dolayı tebrik etme ve emeğinin karşılığını gören öğretmenin iftihar vardır. Bu ve buna benzer örnekler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitim metodlarının ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir. Eğitim metodlarındaki isabetli yaklaşımı ve öğrenciler üzerindeki olumlu etkisi apaçık ortadadır.

Ceza İhtimali içeren vurma şekli: Eğitimde fiziksel cezalandırma olasığ olan bazı hadisler mevcuttur. Ama açık nas hükmünde değildir. Bu tür hadislerde geçen hafif şiddet olayında mecaz anlam mevcuttur. Hafif itme veya sıyırma ve benzeri gibi bu tür ceza eylemi insana hafif acı hissettirir.

Abdullah ibn Abbas (r.a.) rivayet ediyor: "Çocuklar ile oyun oynuyordum. Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince kapının arkasına saklandım. Geldi ve eliyle sırtıma hafifçe vurdu. Bana:

- Git bana Muaviye'yi çağır. dedi. Gidip geldim:
- O yemek yiyor. dedim. Bir kez daha bana:
- Git bana Muaviye'yi çağır. dedi. Yine gidip geldim:
- O yemek yiyor. dedim. Hz. Muhammed (s.a.v.):
- Allah (c.c.) onun karnını doyurmasın! diye buyurdu."⁴⁸⁶

⁴⁸³ Müslim, Mesâcid, 2, hadis no:648.

⁴⁸⁴ Müslim, İmâret, 4, hadis no:1668.

⁴⁸⁵ Müslim, Salâtü's- Sefer, 2, hadis no:810.

⁴⁸⁶ Müslim, İlim, 43, hadis no:726.

“*Hataani*” kelimesi ile ilgili el Nevevi: “El açık halde iki omuz arasına vurmaktır.”⁴⁸⁷ demiştir. Bu vuruş hadiste iki anlam ihtiva etmektedir.

1- Bu vuruş sevmeye ve ilgi gösterme anlamındadır. İmam el Nevevi: “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Abdullah ibn Abbas’a (r.a.) karşı gösterdiği şefkat ve sevginin nişanesidir.”⁴⁸⁸ demiştir. Bundan yola çıkarak, birinci görüş ağır basmaktadır diyebiliriz. Bu vuruşun ceza veya azarlama anlamı taşımadığını ifade edebiliriz.

2- Bir ceza çeşidi oluşu, ancak hafif ve basit bir ceza çeşidi olarak kabul edilir. Kurtubi der ki: “Bu ceza küçük çocuklar için basit ve onlara uygun bir cezadır.”⁴⁸⁹ Buradaki hafif vurma olayını ceza olarak algılayarak, cezanın sebebi ne olabilir? Buna cevap olarak, Abdullah ibn Abbas’ın (r.a.) kapının arkasında Hz. Muhammed’den (s.a.v.) saklanmasından dolayı bir ceza verilmiş denebilir. Yani O’nun Hz. Muhammed’i (s.a.v.) karşılaması gerekirdi. Ayrıca, O’nun Muaviye’yi (r.a.) çağırma emri konusunda gevşek davranması da cezaya sebep olma ihtimali vardır.⁴⁹⁰

Bu konu ile ilgili bir başka rivayet ise Hz. Muhammed’in (s.a.v.) parmakları ile Hz. Ömer bin Hattab’ın (r.a.) göğsüne bastırmasıdır. Ma’dân b. Ebi Talha’dan (r.a.) rivayet edilmiştir:

“Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a.), bir cuma günü hutbe okuyup Hz. Muhammed’i (s.a.v.) ve Hz. Ebu Bekir’i (r.a.) anıp sonra da: “Ben arkamdan, kendimce daha önemli bir şey bırakmıyorum. Hz. Muhammed’e (s.a.v.) “*kelâle*” hakkında başvurduğum kadar hiçbir şey hakkında başvurmamışım. O da bana “*kelâle*” hakkında söylediği kadar hiçbir şey hakkında ağır söz söylememiştir. Hatta parmağıyla göğsüme dokunup: “Ey Ömer! Sana Nisa’ suresinin sonunda yazın inen ayet sana yetmiyor mu?” buyurdu.”⁴⁹¹ Görülüyor ki, Hz. Ömer (r.a.) “*kelale*” konusunu Hz. Muhammed’e (s.a.v.) defalarca ısrarla sormuş ve bu ısrarına karşılık sert bir cevap almış, Hz. Muhammed (s.a.v.), onun göğsüne parmakları ile bastırarak cevap vermiştir. Ama bu hafif bir ağrı hissettirmiş, yani ağır ızdırap hissettirecek bir hareket olmamıştır. Kelale, çoğu âlimin tefsirine göre vefat ettiği zaman ebeveyn ve çocukları olmayan kişiye denir.⁴⁹²

⁴⁸⁷ El Nevevi, *El Minhac*, c.XVI, s.156

⁴⁸⁸ El Nevevi, *El Minhac*, c.XVI, s.156

⁴⁸⁹ Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *El Muftem Lime Eşkel min Talhis Kitâb Müslim*, thk. Ebû Ferhâ el-Hüseynî, Ebü'n-Nûr Muhammed el-Ahmedî, b.y., Kahire, 1995, c.VI, s.587.

⁴⁹⁰ El Kurtubi, *El Muftem*, c.VI, s.587.

⁴⁹¹ Müslim, Feraiz, 2, hadis no:1476.

⁴⁹² Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureyşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîr Kur'ân el Azîm*, Darû'l İhyâ et-Turâs el-Arabî, Beyrut, 2002, c.II, s.482.

Ebu Salebe el Huşaniy (r.a.) rivayet ediyor: Hz. Muhammed (s.a.v.) benim parmağında altın bir yüzük gördü. Küçük bir ağaç çubuğula yüzüğe doğru vurmaya başladı. O'na doğru baktığımı görünce, “Bana bakma canını acıttım ama biz seni severiz.” diye buyurmuştur.⁴⁹³

Hz. Muhammed (s.a.v.), sahabinin altın yüzük takmasını istememiş ve çıkarmasını sağlamıştır. Bu olayda iki ihtimal vardır; birincisi, eline vurmuş olma ihtimali, ikincisi, yüzüğe vurmuş olma ihtimalidir. Arapça dil kurallarına göre yüzüğe vurmuş olma ihtimali daha yüksektir. Yüzüğe vurmuş olması halinde, bundan sahabenin canını acıtmış olamaz, çünkü çubuk yürüğe isabet etmiş olur, tenine değil. Ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vurma işinde kullandığı çubuk ta küçük ve ince olduğundan, acıtma ihtimali son derece düşüktür. Buna rağmen Hz. Muhammed (s.a.v.) bu fiili tasvip etmemiş ve özür babında “Bana bakma canını acıttım ama biz seni severiz” ifadesini kullanmıştır. Bu hadisede, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashabına karşı ne kadar şefkatli ve merhametli olduğunu görmekteyiz. Sahabi yüzüğü çıkarıp Hz. Muhammed'in (s.a.v.) isteğini yerine getirince, ona iltifat edip özür dilercesine “Bana bakma canını acıttım ama biz seni severiz” diyerek yumuşak huyunu ve şefkatini göstermiştir.

Yukarıda arzettiğimiz naslardan sonra şu sonucu ortaya koyabiliriz. Hz. Muhammed (s.a.v.) Sahabelerin eğitiminde hafif vurma işini kullanmışsa da onu acı verme maksadıyla değil, sadece uyarma ve konunun önemine vurgu yapma amacıyla yapmıştır. Daha önce zikredilen konulara göre, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dayak atmayı eğitim vesilesi olarak kullanmadığını görmekteyiz. Ancak bunun dışında aşağıya alacağımız örnekleri de göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Amr b. Şuayb (r.a.) babası vâsıtası ile dedesinden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına geldiklerinde kılmazlarsa dövünüz ve yataklarını ayırınız”⁴⁹⁴

Hz. Ebubekir (r.a.)'in kölesini terbiye etmek amacıyla dövmesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu olaya tepkisi: Esmâ Bintu Ebî Bekir (r.a.) anlatıyor: “Hacc yapmak üzere Hz. Muhammed (s.a.v.) 'le birlikte çıktık. Arc'a kadar geldik. Orada Resûlullah konakladı, biz de konakladık. Âişe (r.a.), Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında oturdu. Ben de babam Hz. Ebû Bekr'in (r.a.) yanında oturdum. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) binek devesi ile Hz. Ebû Bekr'in (r.a.) binek devesi tekti ve o da Hz. Ebû Bekr'e (r.a.) ait bir köle ile birlikte (yolda) idi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) oturup, kölenin gelmesini beklemeye başladı. Köle geldi ama beraberinde deve yoktu. Hz. Ebû Bekir (r.a.):

⁴⁹³ Nesâî, Zînet, 1, hadis no:5205.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvûd, Sünen, Salat, 1, hadis no:495.

“Deven nerede?” diye sordu. Köle:

“Sabahleyin onu kaybettim!” dedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.): “Tek bir deveyi kayıp mı ettin!” deyip köleye vurmaya başladı. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu sırada gülüyor ve şöyle diyordu: “Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor!”⁴⁹⁵

Bu hadiste, Hz. Ebû Bekr’in (r.a.), kölesini dövmesinin sebebi, kölenin kendisine emanet edilen tek deveyi kaybetmesi, Hz. Ebû Bekir’ (r.a.) de hâsıl ettiği kızgınlık ve öfke duygusudur. Hz. Muhammed (s.a.v.) sadece tebessüm ederek “Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor!” demesi bu fiili onayladığı anlamına gelip bu hadis terbiye amaçlı kölenin dövülebileceğinin açık delili olarak görülmektedir.

Bu konuda yaşın gözönünde bulundurulması son derece önemlidir. Anlama ve bilme yaşına henüz gelmemiş, küçük çocukların kesinlikle dövülmemesi gerekir. İmam Ahmed ibn Hanbel: “Anlama yaşına gelmemiş çocuklar dövülmez”⁴⁹⁶ Çünkü dövmenin amacı doğruya yönlendirme ise o yaştaki çocuklara dayanın yönlendirilmelerine hiçbir faydası olmaz.

⁴⁹⁵ Ebû Dâvûd, Menâsik, 2, hadis no:1818.

⁴⁹⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmîni, *el- Âdâbü’ş-Şer’iyye*, thk. Şuayb el-Arnâvûtî - Ömer el-Kayyûm, Darûl İhyâ et-Turâs el-Arabî, Beyrut, 1996, c.I, s.451.

SONUÇ

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatının her aşamasında ve bilhassa Peygamberlik görevini üstlenmesiyle, çağdaş pedagoji ve eğitimin bize sunduğu metotlara dair birçok örneği görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'in her yönüyle "üsvei hasene" olarak sunduğu Hz. Muhammed (s.a.v.), uyguladığı eğitim modeliyle de her çağa hitap etmiştir. İslam'ın ortaya koyduğu sisteme göre eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uzun vadedeki ve asli hedefi dünyada başarı ve ahiret mutluluğudur. Bu, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eğitimci kimliğini ön plana çıkarmış ve bu yönünün önemini göstermiştir. Bu şekilde insanlığın, Pergamberlerin şekillendirdiği bir eğitim-öğretim metoduna ne kadar ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur.

Amaca ulaştıran bir eğitim için en önemlisi hedef kitle olan öğrencileri öğrenmeye teşvik etmek ve hazır hale getirmek gerekir. Kur'an ve Sünnet'le bunu sağlayan Hz. Muhammed (s.a.v.) uygulamaları ile muhatapları için mükemmel bir örnek olmuştur. Ashabına sorumluluk vererek olgun hale gelmelerini sağlamış, muhatabını usandırmamak için en uygun eğitim yöntemlerini izlemiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ve eğitimci yönü, eğitimciler için önemli bir örnektir. Hz. Muhammed (s.a.v.) vahiy ile eğitilmiş, Müslümanları bu ölçüler içerisinde eğitmiştir. Öncelikli amacı, erdemli toplumun fertleri olacak insanları yetiştirmektir. Hz. Muhammed (s.a.v.) her türlü şartlarda sahabeyi eğitiyordu. Ashap da aldıkları her veriyi, birebir tatbik etmek, sonra da başka kişilere aktararak öğretmek bilinciyle öğreniyorlardı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) muhatabından istediğini kendisi de yaşayan bir eğitimcidir. Hz. Muhammed (s.a.v.), iyi bir eğitimcide olması gereken tüm olumlu sıfatlara sahiptir. Eğitimci yönünün başarısını da buna bağlıdır.

Nebevi sünnet, eğitimciye büyük önem vermiştir. Eğitimcinin kutsal görev ve önemini vurgulamış, eğitim sorumluluğunu yerine getirebilmesi için öğretmende bulunması gereken ahlaki sıfatları belirlemiştir. Nebevi sünnet, öğrenciye de büyük önem vermiş, şer'i müeyyidelerin muhatabı olarak yetişkinleri kabul etmiş, küçük yaştaki çocukları ve akli melekelerle sahip olmayan kişileri bu sorumluluğun dışında tutmuştur. Çocuk yaştaki eğitim muhataplarına karşı, şefkat ve anlayışın yanında, cesaretlendirme, övme gibi motive edici yöntemler ön plana çıkmıştır.

Hz. Muhammed (s.a.v.), nebilik görevi gereği, nesep, sınıf, yaş ve cinsiyet ayrımı yapmadan toplumun her bireyi ile alakadar olmuş, küçüklerle sevgi, gençlerle ise içtenlik dolu ilişki içinde olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v.) çocukların ve gençlerin her türlü sorumluluğu yüklenebilecek özellikte yetişmeleri için özen göstermiştir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanlış davranışları düzeltmede kullandığı metotta şefkat ve güzel üslup vardı. Olabildiğince hatalı kişileri dolaylı bir şekilde uyarırdı. Ancak açık bir suç işlendiği zaman kişiyi özel olarak çekip uyarırdı. Bu tür durumlarda suç işleyen muhatabı insanlardan uzak bir ortama çekip ayrı bir şekilde uyarırdı.

Sahabileri, câhiliye toplumundan gelmiş bir topluluk olarak değerlendirmek ve yaptıkları yanlış davranışları, geldikleri ortamın tesiriyle ortaya çıkmış yanlış davranışlar olarak görmek gerekir. Nitekim onlar da insandır, günümüz insanının sahip olduğu insanî zaafı onlar da sahipti. Onları, insanüstü varlıkları gibi görmek, onların yaptıkları yanlış davranışları dile getirmenin yanlış olduğunu bilmek lazım.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ülvî hayatı İslam dünyasını etkilediği kadar başkalarının da dikkatini çekmiştir. Peygamberlik süresi yirmiüç yıllık gibi kısa bir sürede kız çocuklarını diri diri toprağın altına koyup öldüren cahil bir toplumdan, müreffeh, medeni bir ümmet meydana getirmiştir. Bu konuda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsiyetinin etkisi çoktur. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) insanlık için en güzel örnektir. O'nun yaptıkları şeyler, belli bir tarihin içine hapis olunacak cinsten değildir. Hz. Muhammed (s.a.v.) toplumda olan yanlış davranışları düzeltmek için doğru zamanı gözetirdi. Her fırsatta muhataplarının yanlış davranışlarını düzeltmeye çalışırdı. Muhataplarının farklılıklarını ve özel durumlarını göz önünde bulundururdu. Düşmanların ve cahillerin kendisine yaptıkları kaba davranışlara hep müsamaha gösterirdi. Müminlere karşı son derece şefkatliydi.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) uyguladığı terbiye metotları, insanları iyiliğe yöneltmek ve iyi bir toplum oluşturmak için, kabul gören kurallar içermekteydi. O, evrensel bir Peygamberdir. Uyguladığı yöntemler de doğal olarak evrenseldir. Günümüz insanlığı da toplumdaki yanlış davranışları düzeltmek için, evrensel olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) terbiye metotlarını uygulamalıdır. Toplumun ıslahı ve eğitimiyle ilgilenen uzmanlar ve eğitimciler, bu metotlardan mahrum kalmamalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), Ashabın yanlış davranışlarını düzeltirken onların ikna olabilecekleri argümanları kullanırdı. Bunu yaparken akla hitap edecek yöntemler kullanırdı. En önemlisi ise başkasının hakkının gasp edildiği konulardaki yanlış davranışları düzeltirken, onları empati yapmaya yöneltirdi.

Beden dilini etkin bir şekilde kullanan Allah Resûlü (s.a.v.), insan tabiatındaki korkuyu ve ümidi göz önünde bulundurarak terğîb (sevdirme) ve terhîb (korkutma) yöntemini sıkça kullanmıştır. İnananları ahlaken ve ruhen en iyi şekilde eğitmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), tatbik ettiği Kur'an eksenli eğitim yöntemiyle inanılması güç bir başarı elde etmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) başarısının arkasındaki yöntemlerin günümüz eğitim sistemine ışık tutması kaçınılmazdır.

İnsanlarda görülen yanlış davranışların doğrularını, alternatifleri anlayabilecek seviyede anlatıp öğretirdi. Hiçbir zaman muhataplarının durumlarıyla alay edip onları küçük düşürmezdi. Hatalı davranış gösterenlerin içinde buldukları sıkıntıları çözüme kavuşturmak için elinden gelen her şeyi yapardı. Hz. Muhammed (s.a.v.), hangi suç olursa olsun, öncelikle affetmeyi tercih etmiştir. Bundan dolayı da çok az kişiye ceza uygulamıştır.

Bütün bunlarla birlikte Hz. Muhammed (s.a.v.), yanlış davranış sergileyenlere bazen tepki göstermiş ve onları azarlamıştır. Bazısına belli bir süre küs kalmış, hatta zevcelerinden Zeynep bintü Cahş (r.a.) ile iki aylık bir süre küsmüştür. Bazı yanlış davranışlar karşısında naif davranmakla beraber, hadler konusunda uyarırken sert bir üslup uygulamıştır. Haramların işlenmesi konusunda sert tepkiler göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) suçla mücadelede tutarlı ve ilkeli bir tavır sergileyerek toplumda suçun yayılmasını engellemiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) yanlış davranışların düzeltilmesinde farklı yöntemler kullanmış, bu tutumlara karşı azarlama ve kınama yöntemlerini kullandığını görmekteyiz. Yanlış davranış gösterebilecek öğrencinin cezalı duruma düşmemesi için önlem almış ve koruyucu metodu uygulayarak, suç oluşmadan engellemiş, bu konuda uyulması gereken prensipleri ortaya koymuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v.) karşılaştığı her yanlış davranışa karşı muhakkak tavır takınmış ve tepkisiz kalmamıştır. Aksi takdirde bir konuda tepkisiz kalması, bu yanlış davranışın onaylanması demektir. Bazı kişilerin yanlış davranışlarını düzeltirken, terğîb (sevdirme) metodunu kullanmış, bazı kişilerin de yanlış davranışlarını düzeltirken terhîb (korkutma) metodunu kullanmıştır. Kişilerin durumuna göre yaklaşım sergilemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlar kırılacak endişesiyle, yanlış davranışları görmezlikten gelmemiştir. Yanlış davranışlara muhakkak müdahale edip düzeltmiştir.

Sonuç olarak Müslüman eēitimciler, eēitimde sevgi, hoşgörü ve Őekatin eēitimde olmazsa olmaz prensipler olarak görüp benimsenmesi, ērencilere sert muamele yapılmaması konusunda hemfikir olmuştur. Bařarisızlıēın veya yanlış davranışların devam etmesi halinde, en hafifi olan uyarıdan başlayarak gittikçe sertleşen ceza yöntemlerini uygulanmayı uygun grmştir.



KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî (ö. 1162/1749), *Keşfü'l Hafâ ve Müzîlül' ü-Bâs A'mme's Tehere mine'l Ehâdîs Calâ el-Sineti'n Nâs*, trc. Mustafa Genç, Beka Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ağırman, Cemal, *DİA*, ss.534-535 c.XXXI, s.534, İstanbul, 2006.
- Akkad, Abbas Mahmud (ö. 1384/1964), *Hz. Muhammed'in Eşsiz Deha ve Şahsiyeti*, trc. M. Said Şimşek, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, Konya, 1979.
- Âsım Efendi, Ebü'l-Kemal es-Seyyid (ö. 1236/1820), *Kâmûs Tercemesi*, Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 1986.
- Avde, Abdulkadir (ö. 1374/1954), *el-İslâm ve Evzâune's-Siyâsiyye*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1987.
- Aydın, M. Şevki, *Açık Toplumda Din eğitimi Yeni Paradigma İhtiyacı*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- Azîmâbâdî, Muhammed Şemsul Hak (ö. 1329/1911), *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Darul Kütübil İlmîyye, Beyrut, 1994.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit (ö. 463/1071), *Er-Rihle fi Talebi'l-Hadis*, thk. Nureddin İtr, İlmî Kitaplar Yayınevi, Beyrut, 1975.
- _____, *el Câmîu'l Ahlâku'r-Râvi*, thk. Nureddin İtr, İlmî Kitaplar Yayınevi, Beyrut, 1975.
- Bahçeci, Muhiddin, *DİA*, ss.383, c.X, İstanbul, 1994.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Bayraktar, Mehmet Faruk, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İFAV, İstanbul, 2007.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066), *es Sünenü'l-Kübrâ*, Meclis'ü Dâireti'l-Meârif, Haydarâbâd, 1925.
- Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullâh b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286), *Envârü't-tenzîl*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013
- Binbaşoğlu, Cavit, *Ölçme ve Değerlendirme*, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara, 1978.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870), *el-Câmi' u's-Sahîh*, trc. Ahmed Naim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2005.
- Coşkun, Selçuk, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Yetişkinlerin Eğitimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1996.
- Cürçânî, Seyyid Şerif (ö. 816/1413), *Kitâbü't-Ta'rîfât*, thk. Abdurrahman Maraşlı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2003.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Din Eğitimi-Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İFAV, İstanbul 1999.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009.
- Dönmezer, Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Sermet Matbaası, İstanbul 1979.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünen*, Şamil Yayıncılık, İstanbul, 2013, tsz.
- Ebû Ğudde, Abdulfettah (ö. 1418/11997), *er-Resûlü'l-Muâllim*, trc. Enbiya Yıldırım, Otto Yayınları, Ankara, 2017.
- Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905), *el-Müsnedü'l-Kebîr ve'l-Bahrü'z-Zehhâr*, thk. Mahfûzurrahmân, Mektebetü'l-Ülûm, Medine, tsz.
- Ece, Abdurrahman, *Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu*, 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.6, sayı:10, Kilis, 2019.
- Eddûrî, Eymen Cesîm, *Menhec es-Sünne el-Nebeviyye min Ukubeti't-Telemîz el-Bedeniyye*, Katar Üniversitesi, Şeriat ve İslami İlimler Fakültesi Dergisi, cilt: 33, sayı: 2, Katar, 2015.
- Eşkar, Ömer Süleyman, *Efalü'r-Resûl (s.a.v.) ve Delaletuha Ale'l Ahkamîş-Şeriyye*, Daru'n Nefais, Ürdün, 2016.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Kur'ân'da Zihin Eğitimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1991.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö. 817/1415), *el-Kamûsü'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, tsz.

- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî et-Tûsî (ö. 505/1111), *İhyâu Ulumiddîn*, Mektebetü Kırkata Faıtara, Endonezya, tsz.
- Gözütok, Şakir, Hz. *Peygamber`in Mekke ve Medine Dönemindeki Hadislerinde Uyguladığı Eğitim Metodları, Buhari ve Müslim örneği*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992.
- Hamevî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa`dillâh b. Cemâa el-Kinânî (ö. 733/1333), , *Zikrayât el-Hatîb ve`l Müstamî fi Terbiyet el-Muallim ve`t-Talib*, Dârü`l Kütubu`l İlmiyye, Beyrut, tsz.
- Hamidullah, Muhammed (ö.1423/2002), *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hasnî, Takyüddin Ebû Bekr b. Muhammed ed-Dimaşki eş-Şafii, *Kifayetü`l-Ahyâr*, Mektebetü`l Asriyye, Beyrut, 1988.
- Haşimî, Abdulhamîd, *er- Resûlü`l-A`rabî el-Murabbî*, b.y., Dimeşk, 1981.
- Hatîb, Muhammed Accac, *Sünnetin Tespiti*, Işık Akademi yayınları, İstanbul, 2006.
- Helvacı, M. Akif, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Herevî, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm b. Miskîn (ö. 224/838), *el-Ğarîbü`l-Musannef*, Darü`l-Feyha, Dimaşk, 2005.
- Herevî, Ebü`l-Hasen Nüreddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (ö. 1014/1605), *Cem`u`l-Vesâ`il fi Şerhi`ş-Şemâ`il*, Matba`atü Şeyh Yahyâ, İstanbul, 1873.
- Heysemî, Ebü`l-Hasen Nüreddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405), *Mecme`uz Zevâid ve Menbe`u`l-Fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru`l-Fikr, Beyrut, 1994.
- Heytemî, Ebü`l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa`dî (ö. 974/1567), *Tahrîru`l-Makal fi Adab ve Ahkâm ve fevaid Yuhtacuhe el Mueddib el Atfal*, thk: Mecdi Esseyyid İbrahim, Mektebetü`s-Sa`i, Riyad, 1993.
- Himyerî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi`es-San`ânî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, thk: Habib el A`zamî, Meclisü`l- İlmî, İslamabad, 1996.
- Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttaki (ö. 975/1567), *Kenz`ül Ummâl*, Mevsim Kitabevi, İstanbul, 2019.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh (ö. 463/1071), *Câmiu Beyâni 'l-İlm ve Fadlih ve Mâ Yenbeğî fi Rivâyetihî ve Hamlih*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata, Müessesetu'l-Kutubi's-Sakâfiyye, Beyrut 1997.

İbnü'l-Kayyim, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zadu'l Mead fi Hed'i Hayri'l İbâd*, thk: Şuayb el Arnavut ve Abdulkadir el Arnavut, Müessesetu'r- Risâle, Beyrut, 1981.

İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el- Askalânî, (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, thk. Nadr b. Muhammed el Feryâbî, Dâru't-Taybeh, Riyad, 2005.

_____, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *el-Musned*, trc. Hüseyin Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2014.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *es Sîretü'n Nebeviyye*, trc. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2015.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmaduddin İsmail (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1969.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünen*, çvr. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2018.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâr-u İhyâî't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1997.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnusî (ö. 808/1406), *Mukaddime*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğîb (ö.418/1027), *el-Müfredat*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.

İzzet, Ahmet Râcih, *Usûlü İlmî'n Nefs*, Mektebu'l Mısırî el Hadîs, Kahire, tsz.

Kâdî İyâd b. Musa b. İyâd b. el-Sebkî (ö. 476/1083), *İkmâlu'l Muallim min Fevâid'i Müslim*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1994,

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 2006.
- Karakaş, Ali, *Hadis Oksidentalizmi ve Fuat Sezgin*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017.
- Karaman, Fikret, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Kastalânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr Şihabüddîn Ebu'l-Abbâs, *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l- Buhârî*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Kaya, Mevlüt, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998.
- Kazancı, Ahmet Lütfü, *Peygamberimizin Hitabeti*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kazıcı, Ziya, , *DİA*, ss.515-523, C. .XXXIX, İstanbul, 2010.
- Kurtubî, Ebû'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî (ö. 656/1258), *El-Mufhem Lima Eşkelü min Talhîs'i Kitâbi Müslim*, thk. Ebû Ferhâ el-Hüseynî, Ebû'n-Nûr Muhammed el-Ahmedî, b.y., Kahire, 1995.
- Kutub, Muhammed (ö. 1435/2014), *İslam'da Eğitim Metodu*, trc. Ali Özek, Beka Yayınları, İstanbul, 1975.
- Mahmud, Ali Abdulhalim, *el Tenmiyyetü't-Terbeviyyetü li'l-Müslim*, Dârü'l -Vifâk, el-Mansura, 1992.
- Makdisî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed er-Râmînî (ö. 763/1362), *el- Âdâbü's-Şer'iyye*, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Ömer el-Kayyâm, Beyrut, 1996.
- Merdâvî Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed (ö. 885/1480), *el İnsâf*, thk. Muhammed Hamid el-Faki, İhya'u Turâsi'l Arabi, Beyrut, 1979.
- Mübârekfûrî, Muhammed bin Abdurrahman bin Abdürrahim (ö. 1353/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Daru'l Hadis, Kahire, 2001.
- Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. en-Nîsâbü'rî (ö. 318/930), *Nazratü'l Ârâi'l-Ülemâ*, thk. Muhammed Necib Siraceddin, İhyâu Türâsi'l-İslâmî, Katar, 1986.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh (ö. 656/1258), *et-Terğîb ve't-Terhîb*, thk. İbrahim Şemseddin, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Camiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), *Sünen*, trc. Kasım Yürekli, Kervan Yayınları, Konya, 2018.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî (ö. 676/1277), *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc*, çvr. Mehmet Beşir Eryarsoy, Karınca Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Nezir, Hamdan, *Sekafetü't-Ta'lim*, Dârü'l-Memnun es-Sekafi, Şam, 1988.
- Oflaz, Abdulhalim, *Çocuk Eğitiminde Nebevi Metod*, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:11, Iğdır, 2017.
- Oğuzkan, A. Ferhan (ö.1419-1999), *Çağdaş Eğitim Üzerine*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
- Öymen, Hıfzırrahman Raşit (ö.1399/1979), *Genel Öğretim Yöntemleri*, Maarif Matbaası, Ankara, 1971.
- Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Esra Yayınları, Konya, 1994.
- Özdemir, Saadettin, *Din Eğitiminde Soru-Cevap Metoduyla Öğretimde Hz. Peygamber Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta, 2001.
- Paşoğlu, Tuncay, *DİA*, ss.198-202, c. XXXX, İstanbul, 2011.
- Peker, Hüseyin, *Çocuk ve Suç*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Râzî, Muhammed Ebî Bekr b. Abdilkadir, *Muhtâru's-Sihâh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987.
- Sardoğan, Mehmet Emin, *Sınıf Yönetimi*, Pegem A. Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Saylan, Nevin, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî (ö. 911/1505), *el-Câmiü's-Sağîr*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Şanver, Mehmet, *Dini tebliğ ve Öğretimde Metodun Önemi*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, cilt:9, sayı:1, Bursa, 2000.
- Şeybânî, Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 290/903), *el Mesailü'l -İmam, Ahmed bin Hanbel*, thk. Zuher el Şaviş, el Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1987.

- Şeybânî, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled (ö. 287/900), *es-Sünne*, thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, tsz.
- Tabbâh, Ahmed Emîn b. İbrâhîm (ö. 1373/1954), *Kitabul-Ahlâk*, Darü'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1969.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Camiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'lKur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (ö. 279/892), *el-Câmi'u's-sahîh*, *Sünen*, çvr. Mehmet Türk, Kitap Dünyası, İstanbul, 2019.
- Turhan, Afife, *Hz. Peygamber'in Hadisleri Işığında Çocuğun Eğitiminde Oyunun Yeri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.
- Ulvan, Süleyman b. Nasır, *Kırk Hadis*, İlim ve Hikmet Yayınları, İstanbul, 2018.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütub, Beyrut, 1984.
- Yardım, Ali, *Peygamberimizin Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Yektar, Osman Nedim, *Sünnet'te Suç ve Suçlu*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt:1, sayı:1, Erzurum, 2015.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fâriki ed-Dımaşki (ö. 748/1348), *Siyeru E'lâmi'n-Nubelâ*, Müessesetü'r Risâle, Beyrut, 1998.
- Zürâî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ed-Dımaşkî el-Hanbelî, (ö. 751/1350), *Celae'l Efham ala Fi'ili's- Salat ve's-Selam ala Hayril Enam*, İlmi Kitaplar, Beyrut, 1984.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Zekeriya ATILLA
Doğum Yeri ve Yılı : Midyat – 02/08/1972
Medeni Hali : Evli
Adresi : Yalım Mahallesi, Bilinmeyen 4. Sokak, Huzur Apartman No:11,
7. Kat No:27 Artuklu/Mardin
Telefon : 0 505 292 28 82
e-posta : zekihamidi652@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

(2016-2019) :Lisans, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İLİTAM),
Diyarbakır
(2014–2016) : Önlisans, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Eskişehir
(2010–2012) : Lisans, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, Eskişehir
(1989–1991) : Önlisans, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Ankara
(1986–1989) : Lise, Mersin 1. Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi, İçel
(1983-1986) : Ortaokul, Midyat Söğütlü Ortaokulu - Mardin
(1978-1983) : İlkokul, Midyat Söğütlü İlkokulu - Mardin

YABANCI DİL : Arapça, İngilizce

İŞ TECRÜBESİ

1991 - 1993 : Tosya Endüstri Meslek Lisesi - Kastamonu
1994 - 2010 : Midyat Endüstri Meslek Lisesi - Mardin
2010 – 2011 : Midyat Mesleki Eğitim Merkezi - Mardin
2011 – 2015 : Midyat Nene Hatun Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi - Mardin
2015 – : Mardin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi - Mardin